

İnşaat Sektöründe YİD (Yap-İşlet-Devret) Modeli Sözleşmeler ile Yapım İşleri
Sözleşmelerinin Karşılaştırılması: DHMİ, DLH ve TCK Uygulama Örnek Sözleşmeleri

Muhammed Koçer

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı

Haziran 2008

Comparison of the Construction Works Contracts and BOT (Build-Operate-Transfer)
Contracts in Construction Sector: DHMİ, DLH and TCK Sample Application Contracts

Muhammed Koçer

MASTER OF SCIENCE THESIS

Department of Civil Engineering

June 2008

İnşaat Sektöründe YİD (Yap-İşlet-Devret) Modeli Sözleşmeler ile Yapım İşleri
Sözleşmelerinin Karşılaştırılması: DHMİ, DLH ve TCK Uygulama Örnek Sözleşmeleri

Muhammed Koçer

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Lisansüstü Yönetmeliği Uyarınca

İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı

Yapı İşletmesi Bilim Dalında

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Osman Aytekin

Haziran 2008

Muhammed Koçer’in YÜKSEK LİSANS tezi olarak hazırladığı “İnşaat Sektöründe YİD (Yap-İşlet-Devret) Modeli Sözleşmeler ile Yapım İşleri Sözleşmelerinin Karşılaştırılması: DHMİ, DLH ve TCK Uygulama Örnek Sözleşmeleri” başlıklı bu çalışma, jürimizce lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye: Yrd. Doç. Dr. Osman AYTEKİN (Danışman)

Üye: Prof. Dr. İlker ÖZDEMİR

Üye: Prof. Dr. Hasan GÖNEN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Korkut ARBERK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Gökhan ARSLAN

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve
..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Nimetullah BURNAK

Enstitü Müdürü

ÖZET

Ülkemizdeki büyük altyapı projeleri kamu tarafından finanse edilmektedir. Bu kamusal yapıların elde edilmesinde yeni yöntemler ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de ülkemizde de yaygın olarak kullanılmaya başlanan YAP-İŞLET-DEVRET modelidir.

Yap-İşlet-Devret modeli ile gerek havalimanları, gerek hidroelektrik santralleri ve gerekse de yat limanları gibi önemli uygulamalar gerçekleştiren Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı olan DHMİ Genel Müdürlüğü ve DLH Genel Müdürlüğü ile Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı DSİ Genel Müdürlüğü yaptıkları çalışmalar ile bu modelin yasal altyapısının oluşmasında ve gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki Yap-İşlet-Devret modeliyle yapılan inşaatların sözleşmelerinin hukuki durumlarını incelemektir.

Bu amaçla; konu ile ilgili bilgi verilmiş, modelin tanımı yapılmış, genel yapısı, özellikleri, avantaj ve dezavantajları, riskleri ve zayıf yönleri ortaya konmuş, yasal altyapısının irdelenmesiyle bu model ile yapılan projelerin sözleşmelerinin hukuki statüsü, ayrıca DHMİ Genel Müdürlüğü'nden temin edilen "İstanbul Atatürk Hava Limanı Dış Hatlar Terminal Binası, Otopark ve Mütemmimlerinin Yapım, İşletim ve Devri İşine Ait Uygulama Örnek Sözleşmesi" bu model çerçevesinde örnek olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yap-İşlet-Devret, Yapım, Yönetim, Sözleşme

SUMMARY

Various / different models are applied for the construction of public buildings. New methods are discovered to construct these public constructions. One of them is the BUILD-OPERATE-TRANSFER method which is also widespread using in our country. DHMİ (General Directorate of State Airports Authority of Turkey) and DLH (General Directorate of Railways Harbours and Airports Construction Authority) has achieved many implementations with the model of Build-Operate-Transfer such as airports, harbours and hydro-electrical power plants and owing to these implementations DHMİ and DLH provides significant addition during the form period of legal infrastructure of this model.

The aim of this study is to investigate the contracts of these construction models with Build-Operate-Transfer for the laws. In this study the contracts of the model are analysed by the regulation of law with giving informations about the model and discussing general structures and properties and explaining and the advantages and disadvantages of the model.

Keywords: Public Structure, Build-Operate-Transfer, Construction, Contract

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim ve tezimi hazırladığım süre içinde göstermiş olduğu büyük desteği, özverisi, ilgisi, zamanı, katkıları ve sabrı için değerli danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Osman AYTEKİN'e,

Tez çalışmam boyunca benden desteklerini esirgemeyen DHMİ (Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü), DLH (Demiryollar, Limanlar ve Havameydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü), DSİ (Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü)'nin tüm yöneticilerine,

Her zaman ve her konuda bana destek olan, daima yanımda olduklarını bildiğim, varlıkları ile beni gururlandıran sevgili eşim ve aileme,

En derin duygularımla teşekkür ederim...

Muhammed Koçer

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
2.1. YİD Projelerinin Yapısı ve İşleyişi.....	9
2.2. YİD Modeli Partiler Arası İlişkiler.....	11
2.3. YİD Modeli Özet Kontratsal Yapı.....	12
2.4. YİD Modelinde Karşılaşılan Riskler.....	18

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Çizelge</u>	<u>Sayfa</u>
6.1. Modellerin Karşılaştırılması	44

KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklama</u>
A.Ş.	Anonim Şirket
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABD \$	Amerika Birleşik Devletleri Doları
ACI	Advance Commercial Information (İleri Ticari Bilgi)
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
CDB	Central Data Base (Merkezi Veri Tabanı)
CIP	Commercial Important Person (Ticari Önemi Haiz Kişi)
CUTE	Ortak Kullanımlı Terminal Ekipmanı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
DUPS	Kesintisiz Güç Kaynağı
ECAC	European Air Aviation Conference (Avrupa Sivil Havacılık Konferansı)
EİEİ	Elektrik İdaresi Etüt İşleri
ESA	Elektrik Enerjisi Satın Alma Sözleşmesi
EUREOCONTROL	European Organization for the Safety of Air Navigation (Hava Seyrüsefer Emniyeti İçin Avrupa Teşkilatı – ICAO’ nun Avrupa Hava Seyrüsefer Emniyet Teşkilatı)
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
HES	Hidroelektrik Santral
HVAC	Isıtma-havalandırma-iklimlendirme
IATA	International Air Transport Association (Uluslar arası Hava Taşımacılığı Birliği)
ICAO	International Civil Aviation Organization (Uluslar arası Sivil Havacılık Teşkilatı)
İD	İşletme Hakkının Devri
KDV	Katma Değer Vergisi

KISALTMALAR DİZİNİ (devam)

KDVK	Katma Değer Vergisi Kanunu
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
LPG	Liquid Petrol Gass (Sıvılaştırılmış Petrol Gazı)
m	Metre
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türkiye Cumhuriyeti Karayolları
TEAŞ	Türkiye Elektrik Anonim Şirketi
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEK	Türkiye Elektrik Kurumu
VIP	Very Important Person (Çok Önemli Kişi)
VUK	Vergi Usul Kanunu
Yİ	Yap-İşlet
YİD	Yap-İşlet-Devret
YPK	Yüksek Planlama Kurulu
YSİ	Yap-Sahip Ol-İşlet
YY	Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
 1. GİRİŞ	 1
 2. YAP İŞLET DEVRET MODELİNİN TANIMI	 4
2.1. Yap İşlet Devret Modelinin Dayandığı Ana Kavramlar	5
2.1.1. Özelleştirme (Özel Sektör Katkısı).....	5
2.1.2. Kontratsal Baz.....	6
2.1.3. Uzun Vadeli İlişki.....	6
2.1.4. Kanuni Bir Hakkın Devri (Görevlendirme).....	6
2.1.5. Proje Nakit Akışı.....	6
2.2. Yap-İşlet-Devret Modelinin Genel Yapısı ve Özellikleri.....	7
2.2.1. Taraflar.....	8
2.2.2. Yap işlet devret modelinde tarafların beklentileri.....	14
2.2.3. Yap işlet devret modelinin uygulanma amaçları.....	15
2.3. Yap İşlet Devret Modelinin Avantajları.....	15
2.4. Yap İşlet Devret Modelinin Dezavantajları.....	17
2.5. Modelin Sağladığı Yararlar.....	18
2.6. Modelin Zayıf Yönleri.....	18
2.7. Yap-İşlet-Devret Modelinde Karşılaşılan Riskler.....	19
2.7.1. Politik Riskler.....	20
2.7.2. Finansal Riskler.....	20
2.7.3. Yatırım Safhası İnşaat Riskleri.....	21
2.7.4. Operasyonel Riskler.....	21

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
2.7.5. Pazar ve Gelir Riskleri.....	21
2.8. Devletin Rolü	22
2.9. Yap İşlet Devret Modelinin Seçilmesindeki Faktörler.....	23
3. YAP İŞLET DEVRET MODELİNİN TARİHÇESİ	25
3.1. Yap-İşlet-Devret Modelinin Doğuş Nedenleri	26
3.2. Modelin Dünyada Gelişimi	27
4. MODELİN BAŞARILI OLMASI İÇİN GEREKEN ÖN ŞARTLAR..	30
5. YAP İŞLET DEVRET MODELİNİN YASAL ALT YAPISI	32
6. YAP-İŞLET-DEVRET MODELİNİN İŞLEYİŞİ.....	37
6.1. Yap-İşlet-Devret Modelinin Enerji Sektörü Açısından İşleyişi.....	38
6.2. Yap İşlet Devret Projelerinin Finansmanında Dikkate Alınması Gereken Hususlar.....	41
6.3. Yap İşlet Devret Projelerinde Toplam Yatırım Maliyetinin Unsurları.....	42
6.4. Yap İşlet Devret Modelinin Başarısını Etkileyecek Faktörler.....	43
6.5. Yap İşlet Devret Modelinin Ülkemizdeki Uygulaması.....	44
7. YAP İŞLET DEVRET MODELİNİN İŞLEYİŞİ İLE İLGİLİ SORUNLAR, VERGİSEL PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ..	49
7.1. Teknik Sorunlar.....	49
7.2. Ekonomik ve Mali Sorunlar.....	49
7.3. Kapsam Sorunları.....	50
7.4. İşletme Hakkı Devri.....	50
7.4.1. Vergi usul kanunu (VUK) açısından.....	50
7.4.2. Katma değer vergisi (KDV) açısından.....	52

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
7.5. Pilot Şirket Uygulaması.....	54
7.5.1. Kurumlar vergisi açısından.....	54
7.5.2. Emlak vergisi açısından.....	56
7.6. İmtiyaz Sözleşmesinin Sona Ermesini Müteakip Tesisin Devri.....	57
7.6.1. Devir nedeniyle idarenin isteği üzerine yapılan tamir bakım giderleri.....	58
7.6.2. Tesisin devri nedeniyle işletme malzemesi yedek parça ve benzeri kıymetlerin idareye devri.....	58
7.6.3. Devirde damga vergisi ve harç istisnası.....	58
7.6.4. Tesisin devri.....	59
 8. YAP İŞLET DEVRET MODELİ ÇERÇEVESİNDEKİ SÖZLEŞMELERİN İÇERİKLERİ ve HUKUKİ DURUMU.....	 61
8.1. YİD Modeli Sözleşmelerin İçeriği ve Örnek Bir Yap-İşlet-devret Modeli Sözleşme İçeriği (İstanbul Atatürk Havalimanı Örneği).....	63
8.1.1. Taraflar.....	63
8.1.2. Sözleşmenin Konusu.....	64
8.1.3. Yeni Şirket Kurulması.....	64
8.1.4. Tanımlar.....	64
8.1.5. Sözleşmenin Süresi.....	66
8.1.6. Toplam Yatırım Tutarı.....	66
8.1.7. Finansman.....	66
8.1.8. Krediler.....	66
8.1.9. Maliyet Artışları ve Süreler.....	66
8.1.10. Teminat.....	66
8.1.11. Yer Teslimi.....	67
8.1.12. Kullanım Bedeli.....	67
8.1.13. Şantiye Yerinin Teslimi, Çevre ve Malzemenin Korunması....	68

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
8.1.14. İş Programı.....	68
8.1.15. Geçici Laboratuar ve Giderleri.....	69
8.1.16. Garanti.....	69
8.1.17. Yatırımın Kontrolü.....	70
8.1.18. Sorumluluk ve Tazminat.....	70
8.1.19. Mücbir Sebepler.....	71
8.1.20. Geçici Kabul ve Esasları.....	73
8.1.21. Kesin Kabul.....	74
8.1.22. İşletme Süresinin Başlangıcı ve Tesisin İşletmeye Alınması	
Esasları.....	75
8.1.23. İş Sonu Projeleri.....	75
8.1.24. Yatırım ve Hizmetlerin Genel Esasları.....	76
8.1.25. İşletme Usulü.....	76
8.1.26. İşletmeye Tahsis Edilen Gelirler.....	77
8.1.27. Garanti Edilen Dış Hat Yolcu Sayısı.....	77
8.1.28. Dış Hat Yolcu servis Ücretine Tabi Yıllık Gerçekleşen Yolcu	
Sayısının Tespiti.....	77
8.1.29. Tarifelerin Tespiti.....	78
8.1.30. Yolcu Servis Ücretinin Tahakkuku ve Ödenmesi.....	79
8.1.31. Gelirlerin Tahsili.....	80
8.1.32. Terminaldeki Mahallerin Kiralanmasında Uygulanacak	
Esaslar.....	80
8.1.33. Amortismanlar.....	80
8.1.34. Kıdem Tazminatı.....	81
8.1.35. Faaliyet Raporları.....	81
8.1.36. Denetim.....	82
8.1.37. Sözleşmenin Feshi.....	82
8.1.38. Süre Sonunda Tesisin Devri.....	83
8.1.39. Bakım ve Onarım.....	84

İÇİNDEKİLER (devam)

Sayfa

8.1.40. Vergi, Resim, Harç ve Masraflar.....	85
8.1.41. Sigorta.....	85
8.1.42. Tesisin Güvenliği	85
8.1.43. Görevin Devri ve Temizlik.....	85
8.1.44. Diğer Hususlar.....	86
8.1.45. Sözleşme ve Eklerinde Değişiklik.....	87
8.1.46. Sözleşme Ekleri.....	87
8.1.47. Sözleşmenin Yürürlüğe Girmesi.....	88
8.2. İmtiyaz (Uygulama) Sözleşmesinin Çerçevesi.....	88
 9. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	 90
 10. KAYNAKLAR DİZİNİ.....	 93

EKLER

EK – 1

EK – 2

1. GİRİŞ

Kamu altyapı yatırımlarının finansmanında başvuru alan ilk kaynak tipi; Klasik model olarak kaynağın bütçeden karşılanmasıdır. Kamu Kuruluşları ihaleye çıkarken iç parayı kendi bütçelerinin yatırım kaleminden (inşaat işleri, yerli temin edilebilecek makine ve teçhizat, v.b.) dış parayı da dış kredi verebilecek kaynaklara başvurarak temin ederler.

Dış kredi temininde başvuru alan kaynaklar, devletten devlete düşük faizli uzun vadeli (Soft loan) kredilerdir.

Bu kredilerin alınabileceği uluslararası nitelikte finans kurumları;

- Dünya Bankası,
- Avrupa Yatırım Bankası,
- Asya kalkınma Bankası,
- İslam Bankası,
- Japon Deniz Aşırı Yatırımlar Kuruluşu gibi kuruluşlardır. Bu Kuruluşlar kendi ilgi alanlarına giren konularda Kamu Kuruluşunca hazırlanmış projeyi inceler ve bu proje/projelerin finansmanı için kredi tahsis eder. Bu Kuruluşlar genellikle projenin tamamı için (iç ve dış harcamalar) ilgili Kuruluşa kredi açar. Bu kredilerin geri ödemesi tümüyle HAZİNE'nin teminatı altındadır.

İhaleye çıkacak olan Kuruluş önce bu Finans Kurumlarının talep ettikleri ihale şartnamesini “İhale dosyası, yeterlilik gibi” incelenmek ve hatta onay almak üzere hazırlar ve bu Kurumlara gönderir. Bazı durumlarda ihale sonuçları ve değerlendirme raporu da yine bu Kurumların onayına sunulur.

Başka bir sistemde ise, Kamu Kuruluşu iç parayla yapılabilecek işleri ayrı, dış parayla yapılabilecek işleri (Proje, mühendislik gibi) (makine, teçhizat alımı, belki özel durumlarda montaj veya gözetimi gibi) ayrı ihaleye çıkar. Daha çok santralli baraj ihaleleri gibi. Ancak son yirmi yılda bu klasik olarak tanımlayabileceğimiz sistem ciddi şekilde değişmeye başlamıştır. Bunun birinci nedeni, kendi ekonomik ve politikoekonomik durumumuzdan kaynaklanmakta, ikinci nedeni ise kendi dışımızda dünyada yine aynı konuda olan değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye yaklaşık yirmi yıldır yaşanan yüksek enflasyonun etkisi ile ve enflasyonu belli sınırlar içinde tutabilmenin telaşı ve gayreti ile (Hiper enflasyondan kaçınmak için) Kamu gelirlerinden gittikçe azalarak devam eden oranda bir geliri Kamu yatırımlarına ayırır bir duruma gelmiştir. Devlet, gelirlerinin büyük bölümü artan oranda iç ve dış borç ödemelerine ayırır duruma gelmiştir. 1960 yılında Bütçe giderlerinin 1/3'i yatırım harcamalarına giderken, bu oran 2000 yılında % 3–4 düzeyine inmiştir. Bu arada sadece Kamu yatırımlarında değil, özel sektör yatırımlarında da düşüş olmuştur. İç borçlanma gereksinimi nedeni ile özel sektörün kullanabileceği kaynaklara el atılmıştır. Diğer taraftan reel faizin de çok yüksek olması, bu dönemde özel sektör için yatırım yapmayı nerede ise cazip olmaktan çıkarmıştır.

Dünyada bu dönemde Globalleşme rüzgârları esmeye başlamıştır. Liberal piyasa ekonomisi ön plana çıkmaya başlamış, ekonomide devletçiliğin terk edilmesi, dolayısıyla özelleştirme teşvik edilmeye başlamış ve hız kazanmıştır. Bu liberal ekonomi rüzgârları uluslar arası finans kesimini de etkilemeye başlamış, dünyada önde gelen özel finans kurumlarının da baskısıyla devletten devlete açılan krediler büyük çapta azalmaya başlamış veya tamamen kalkmıştır. Sınırlı alanlarda (Askeri harcamalar hariç) çevre, olumlu ekolojik etkisi olabilecek projeler gibi alanlara yönelmeye başlamıştır. Özellikle petrol fiyatlarında dünyada meydana gelen büyük artışlar, özel finans kesiminin elinde çok büyük fonların oluşmasına neden olmuştur.

Artık proje finansmanı için gereksinim duyulan kredilerin temini için, devlet kredisi yerine özel finans kurumlarından arayışlara yönelinmiştir (Tek başlarına veya proje büyüklüğüne bağlı olarak sendikasyon şeklinde). Yine bu arada özel değerlendirme (rating) firmaları, ülkelerin politik ve ekonomik durumlarını da irdeleyerek (borçlanma, borç geri ödeme kapasiteleri gibi) ülkelerin kredi açılabilirliğini, riskini (kredi notunu) değerlendirip bunları ilan etmeye başlamışlardır.

Bütün bu iç ve dış gelişmeler sonucunda ve devam eden bu süreçte Türkiye’de Kamu’nun iç ve dış kaynak bulma olanakları ciddi şekilde azalmaya başlamıştır. Bu durumda Kamu alt yapı yatırımları (diğer yatırımlar içinde geçerli) finansman temini için başka arayışlar, başka formüller gündeme gelmeye başlamıştır.

Bir aşamada ihaleye çıkan Kamu kuruluşları müteahhitlerden projenin tamamına kredi bulmalarını talep etmektedir (iç ve dış para gereksinimi karşılayacak şekilde). Bu tür ihaleler % 100 kredili işler, ihaleler olarak tanımlanır. Uygulamada bu tür ihaleleri TEAŞ, DSI, TCK gibi büyük Kuruluşlar gerçekleştirmektedir. Projenin dış parayla yapılacak kısmı için kredi bulmak nispeten kolay olsa da iç parayla yapılacak işler (ki başta inşaat işleri gelmekte) için kredi bulmak oldukça zor olup, bu kredinin, dolayısıyla yatırım maliyetini yükseltmeye başlamıştır.

Kamu altyapı yatırımlarına bir de son yıllarda büyükşehir belediyelerinin, kent içi ulaşım (metro, tramvay), pis su arıtma, çöp tesisleri gibi önemli kentsel yatırımları da eklenince, dış kredi talep eden kuruluşların sayısı da artmaya başlamıştır.

Yine bu altyapı yatırımlarına finansman bulma çabaları sonucu, % 100 kredili işler dışında ve özellikle enerji sektörüne yönelik başka bir model de gündeme gelmeye başlamıştır; bu da özellikle gelişen ülkelerde kamu altyapı yatırımlarının özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilmesini sağlayan yeni bir model olarak YAP-İŞLET-DEVRET modeli ortaya çıkmıştır. Bu model çerçevesinde kamu altyapı yatırımları olarak havalimanları, hidroelektrik santraller, barajlar ve limanlar yapılmaktadır. Örneğin; Fırtına HES, Deriner HES, Atatürk Havalimanı gibi.

2. YAP-İŞLET-DEVRET MODELİNİN TANIMI

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde alt yapı yatırımlarının özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi için yeni bir model olarak YAP-İŞLET-DEVRET modeli ortaya atılmıştır. Türkiye'nin bu modelle bir ölçüde yeniden tanışması 1984 yılına rastlamaktadır.

YİD modeli, 3996 sayılı Kanun'un 3/a ve 94/5907 sayılı BKK'nın 3/b maddelerinde şöyle tanımlanmaktadır: "İleri teknoloji ve yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman modeli olup, yatırım bedelinin (elde edilecek kar dâhil) şirkete, şirketin işletme süresi içerisinde ürettiği mal veya hizmetin idare veya hizmetten yararlananlarca satın alınması suretiyle ödenmesidir" (Yerlikaya, 2002).

Geniş anlamda YİD modeli, bir kamusal yapı yatırım veya hizmetinin finansmanı özel bir şirket tarafından karşılanarak gerçekleştirilmesi ve Kamu tarafından belirlenen bir süre için işletilmesi ve yine bu süre içinde ürettiği mal veya hizmeti, tarafların karşılıklı saptadıkları bir tarife uyarınca Kamu kuruluşlarına satması ve sürenin sonunda işletmekte olduğu tesisleri bakımı yapılmış, eksiksiz ve işler durumda ilgili Kamu kuruluşuna devretmesi diye tanımlanabilir (İmre, 2001). Yine yapılan sözleşmelerden yola çıkılarak yapılan bir başka tanıma göre YİD modeli bir kamu hizmet ya da faaliyeti ya da bayındırlık işinin sabit bir bedel üzerinden, tüm masrafları özel teşebbüs tarafından karşılanarak, yatırım yapıp ülkenin üretilen mal ya da hizmetleri satın alma garantisi altında projelendirilmesi, finanse edilmesi, inşa edilmesi, korunması ve belli bir süre işletilmesi suretiyle yatırılan sermayenin amortisman ve karının gerçekleştirilmesinden sonra sürenin bitiminde tesisin ve yönetimi bedelsiz olarak ilgili kamu kurum ya da kuruluşa devir ve teslimini sağlayan bir rejimdir, denilmektedir (Uğur, 1993).

2.1. Yap-İşlet-Devret Modelinin Dayandığı Ana Kavramlar

YİD Modelinin temeli 5 ana kavrama dayanmaktadır:

2.1.1. Özelleştirme (Özel Sektör Katkısı)

Model, esas itibarıyla, kanunlarla belirlendiği şekliyle kamu tarafından gerçekleştirilmesi gereken altyapı hizmetlerinin hem ilk yatırımlarının hem de işletilmelerinin özel sektörün katılımıyla sağlanması amacıyla düzenlenmiştir. Özelleştirme YİD Modeli'nin en önemli ana temasıdır. Aslında, ilgili idare ile yatırımı yapmayı üstlenecek özel şirket arasındaki anlaşmaya dayanarak, tesisin belli bir işletme süresi sonunda tekrardan idareye devri, özelleştirme kavramı ile çelişiyor gibi gözükse de sistemin özü altyapı yatırımlarına özel sektör kaynaklı fon yaratmak ve işletme döneminde de dinamik girişimci ruhunu korumaktır. Modelin belirli bir süre ile sınırlandırılmış olması yatırımcının sınırlı süre içinde daha efektif hizmet vermesini teşvik etmek ve devir süresi sonunda rekabet yaratarak tesisin yenilenmesi seçeneğini sağlamak içindir.

Ayrıca, devir tarihinden önce kontrat süresinin uzatılması seçeneği dünyadaki tüm YİD Modellerinde uygulanmaktadır. Yani kamu idaresinin devir tarihinde tesisi geri alıp kontratı sonuçlandıracağı pek açık değildir.

Dünyada YİD Modelinin çeşitli yönetimler tarafından spesifik proje uygulamalarında bir çok türevleri de kullanılmaktadır. Bu yan modellerin kuşkusuz en önemlisi özel sektör tarafından yapılacak olan tesisin mülkiyet hakkının da yatırımcıya verildiği Yap-Sahip ol modelleridir. Bu modellerde tesisin belirli bir işletim süresi sonunda ilgili kamu kurumlarına devir edilip edilmeyeceği yapılan kontrat ile belirlenir.

Ülkemizde, söz konusu altyapı tesislerinden enerji santrallerinin kamuya geri devredilmediği Yap-Sahip ol-İşlet (YSİ) Modelinin uygulanmasına izin veren kanun değişikliği 1996 yılında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2.1.2. Kontratsal Baz

YİD Modeli, ilgili kamu idaresi ile yatırımcı firma arasında yapılan bir sözleşme ile çerçevelenir. Modelin genel bir kanun çerçevesinde kontrat bazında bağitlanması değişik projeler, idareler ve modelin türevlerinin uygulanması açısından esneklik sağlar. Modelin en güçlü yanlarından birisi şüphesiz bu esnekliğidir.

2.1.3. Uzun Vadeli İlişki

YİD Modeli uygulanarak yapılacak altyapı yatırımları genelde büyük çaplı ve riskli yatırımlar olduğu için ilgili kamu idaresi ile yapılacak sözleşmeler, özel yatırımcıların ilgisini çekecek yeterli bir getirinin sağlanabilmesi amacıyla, uzun süreli olurlar. Genellikle görevlendirme süresi yayınlanan ereve kanun ile sınırlanır. Dünyada 99 yıllık maksimum görevlendirme sürelerine rastlanmakla beraber, genel uygulama kanunlarla bu süreyi 49 yıl ile sınırlamaktır.

2.1.4. Kanuni Bir Hakkın Devri (Görevlendirme)

Daha öncede bahsedildiği gibi, genellikle, YİD Modeli nezdinde özel sektör yatırımcılarına aktarılan işletme hakkı kanuni olarak kamuya verilmiştir. Ayrıca, geleneksel olarak da söz konusu hizmetlerin kamu şirketleri tarafından yerine getirilmekte olması YİD Modelinin belki de en zayıf yönünü oluşturmaktadır.

Modelin başarıyla uygulanabilmesi için genellikle son kullanıcı olan ve ödediği kullanım bedelleriyle sistemi ayakta tutan halkın Modeli kabul etmesi gerekmektedir. Halkın Modeli kabulü büyük ölçüde görevlendirme ihalesinin açıklığına ve tarafsızlığına, yapılacak tesisin gerekliliğine, Modelin uygulanabilecek en iyi alt seçenek olmasına ve yerel geleneklerin modele uygunluğuna bağlı olmaktadır.

2.1.5. Proje Nakit Akışı

Projenin nakit akımının uygunluğu YİD Modeli' nin uygulanabilmesi açısından en önemli husustur. Zira, projenin yaratacağı nakit akımının yeterli olmaması durumunda, yatırımcı ilgili kamu kuruluşundan destek isteyecek ve Modelin olurluluğunu zora sokacaktır. Altyapı yatırımlarının "dışsallık" (externality) etkileri sebebiyle gerçek

sosyal değerlerinin ya da sosyal maliyetlerinin finansal proje nakit akışlarına yansıtılamaması diğer büyük bir sorunu yaratmaktadır.

2.2. Yap-İşlet-Devret Modelinin Genel Yapısı ve Özellikleri

Modelin temel özelliği bazı Kamusal yapı yatırımlarının gereksinim duyduğu finansman sorununa çözüm getirmek, dolayısıyla yatırımın gerçekleşmesini sağlamaktır. Modelin ortaya çıkış sebebi esas olarak kamunun finansman sıkıntısıdır. Bu yöntemle finansman sıkıntısı yatırım döneminde atlatılmakta ve finansman işletme döneminde üretilen mal ya da hizmet karşılığında kullanıcılardan alınan bedel yoluyla, zamana yayılmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Modelden yararlanma konusunda esas olarak kamunun finansman sıkıntısı üzerinde durulmakla birlikte kamu kuruluşlarının etkin işlememekte oluşu karşısında özel kesim eliyle hizmet etkinliğinin artırılması da bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır.

Aynı zamanda bu tür projelerin yatırım aşamasında olduğu gibi işletme aşamasında da özel sektörün ileri teknoloji getirmesi, etkin işletme ve yönetim anlayışıyla projenin üretim, hizmet etkinliğinin artırılmasıdır.

YİD modelinin işleyişi sadece yeni yatırımlarla sınırlı değildir. Tamamlama yatırımları veya yenileme yatırımları için de bu modele başvurulabilir. Model yeni yatırımlar için uygulanabildiği gibi teknoloji olarak geri kalmış mevcut tesislerin yenilenmesinde ya da yarım kalmış yatırımların tamamlanmasında da kullanılabilir.

YİD modeli Türkiye’de taraflar arasında yapılan “uygulama anlaşmaları” (İMTİYAZ SÖZLEşMELERİ) çerçevesinde yürütölmektedir. Bu anlaşmalarda bir taraf Kamu kurum veya kuruluşu diğer taraf ise projeyi gerçekleştirmekle yükümlü özel şirket olmaktadır.

Sözleşmenin bir tarafı kamu kurum veya kuruluşudur. Diğer tarafta ise genellikle uluslar arası kuruluşların da yer aldığı konsorsiyumlar mevcuttur.

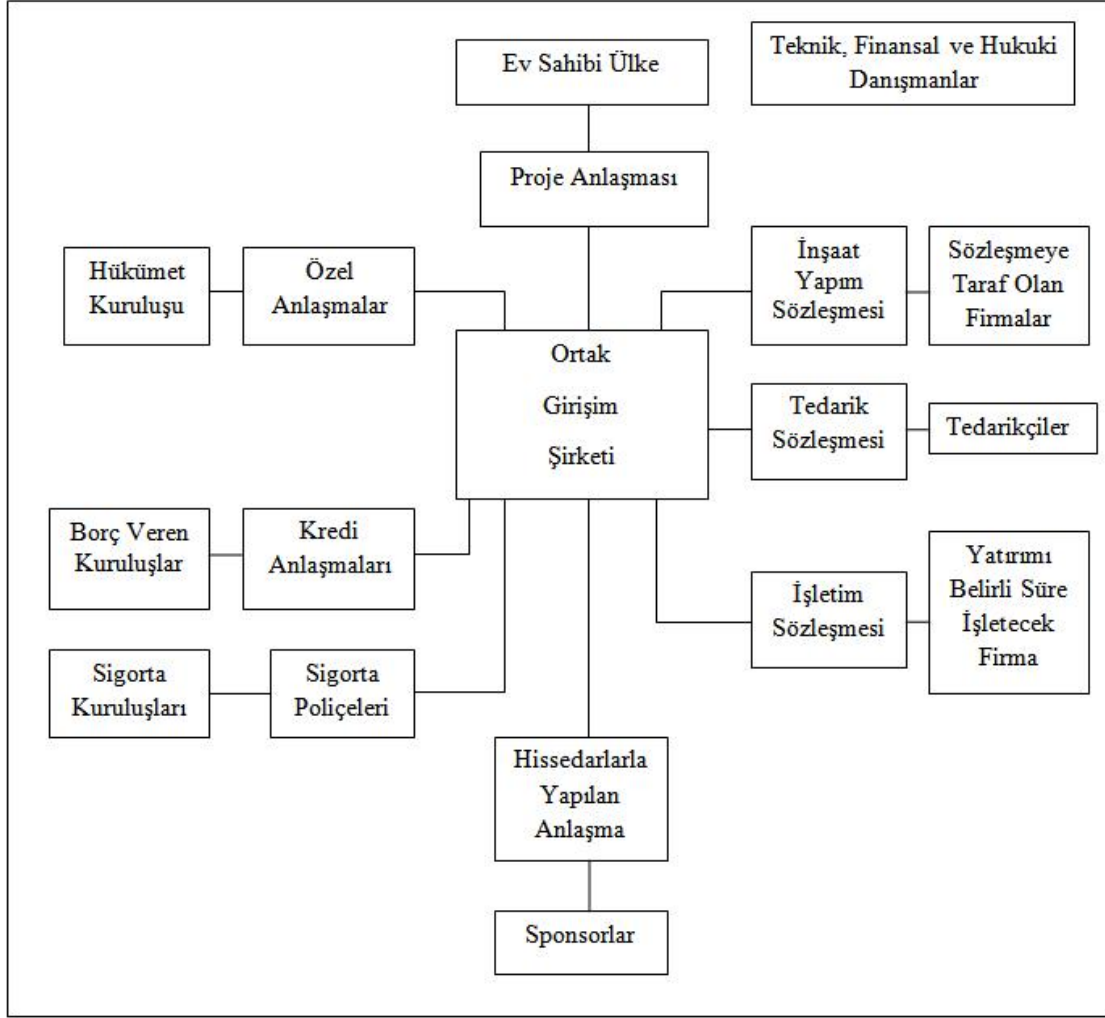
Yatırımı gerçekleştirmek için sponsor şirketler, faaliyet konusu ilgili projeyi gerçekleştirmek olan ayrı bir şirket (Project company-ortak yatırım şirketi veya proje şirketi) kurarlar. Kurulan şirkete istendiği takdirde kamu da sınırlı bir sermaye payı ile ortak olabilmektedir.

Sözleşme süresi sonunda tesis her türlü borç ve taahhütten arî olarak sağlam ve işler vaziyette devlete veya devletçe tensip edilen kuruluşa bedelsiz olarak devredilmektedir. Sözleşme süresinin bitiminden önce de (mücbir sebepler hariç) aynı yükümlülükler geçerli olmaktadır (Güneş, 1999).

2.2.1. Taraflar

YİD modeliyle yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinde birçok taraf vardır. Tipik bir YİD projesinde, ev sahibi ülke, projenin sahibi konumunda olan hükümet kuruluştur, borç veren kuruluşlar, sigorta kuruluşları, teknik, finansal ve hukuki danışmanlar, projeyi gerçekleştirecek olan şirket (Ortak Girişim Şirketi) ve sponsor firmalar bu kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir.

Yap-işlet-devret modelinde diğer yapım modellerine göre birçok tarafın ilişkisi ile kurulan bir sistem mevcuttur. Bu tarafların arasındaki ilişkileri düzenleyen sözleşmelerin sayısı da oldukça fazla olup, taraflar ve sözleşme sayıları projenin yapısı, büyüklüğü gibi etkenlere göre değişkenlik gösterse de birçoğunda bulunan taraflar ve sözleşmeler kısaca aşağıda açıklanmaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. YİD projelerinin yapısı ve işleyişi.

Ev sahibi ülke, projenin gerçekleştirildiği ülkedir. Proje sorumlusu kuruluşu, Hükümet kuruluşu (idare), ortak yatırım şirketi ile uygulama-imtiyaz-sözleşmesini imzalayan kurumu ifade etmektedir.

Ortak girişim şirketi, yatırımı gerçekleştiren şirketlerin imtiyaz sözleşmesi gereği kurdukları, ülke kanunlarına göre kurulan şirketi ifade etmektedir.

Yatırımcı Bankalar, yatırımın finansmanını sağlayan bankalardır. Bu bankalar borç veren kuruluşlar diye tanımlanır ve bunlarla kredi anlaşmaları yapılmaktadır. Ortak yatırım şirketi sahibi ana şirketler (sponsorlar), ortak yatırım şirketini imtiyaz

sözleşmesi kapsamında kuran anlaşma çerçevesinde bir araya gelen ve ayrı tüzel kişiliğe sahip şirketlerdir.

Bunlar dışında; Yedi Emin Bankası, ihracat kredisi bankalar ve ihracat sigortası kuruluşları, taşıyon firmalar, sigorta şirketleri, danışman firmalar, destek kredisi ve köprü kredisi bankaları gibi taraflar da bu modelin işleyişindeki unsurlardır.

YİD modelinde belirli bir proje için teklif veren uluslararası bir konsorsiyumun projeyi tasarlaması, inşaat için gerekli finansmanı sağlaması ve garantiye alması, ev sahibi ülke nezdinde projeyi inşa etmesi ve sözleşmede belirtilen süre boyunca işletmesi söz konusudur. Bu işlemlerin gerçekleştirilmesi oldukça kompleks bir yapı gerektirmektedir. Bir YİD projesinde çok sayıda taraf ve bu taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen, birden çok sözleşme bulunmaktadır (Uyduranoğlu, 1994).

Özetlenecek olursa, YİD Modeli ile gerçekleştirilecek altyapı projelerinin uygulama safhalarında aşağıda belirtilen tarafların tümü ya da bazıları yer almaktadır:

Ana Taraflar

- İlgili yatırımın sahibi olacak kamu idaresi
- Yatırımı ve belli bir süre işletimi üstlenecek özel yatırımcı şirket
- Yatırımın hizmetlerinden faydalanan son kullanıcılar

Yatırımcı Şirket ile ilgili Taraflar

- Yatırımcı şirkete sermaye koyacak müteşebbis ortaklar
- Yatırımın yapılabilmesi için oluşturulacak finansman paketini verecek kredi kurumları
- Yatırımın inşaatını üstlenecek müteahhit firma grubu (taşıyonlar dâhil)
- Yatırımı YİD kontratı boyunca işletecek işletmecisi firma grubu
- Yatırımın işletmesi sırasında kullanılan hammaddeleri sağlayan firma grupları

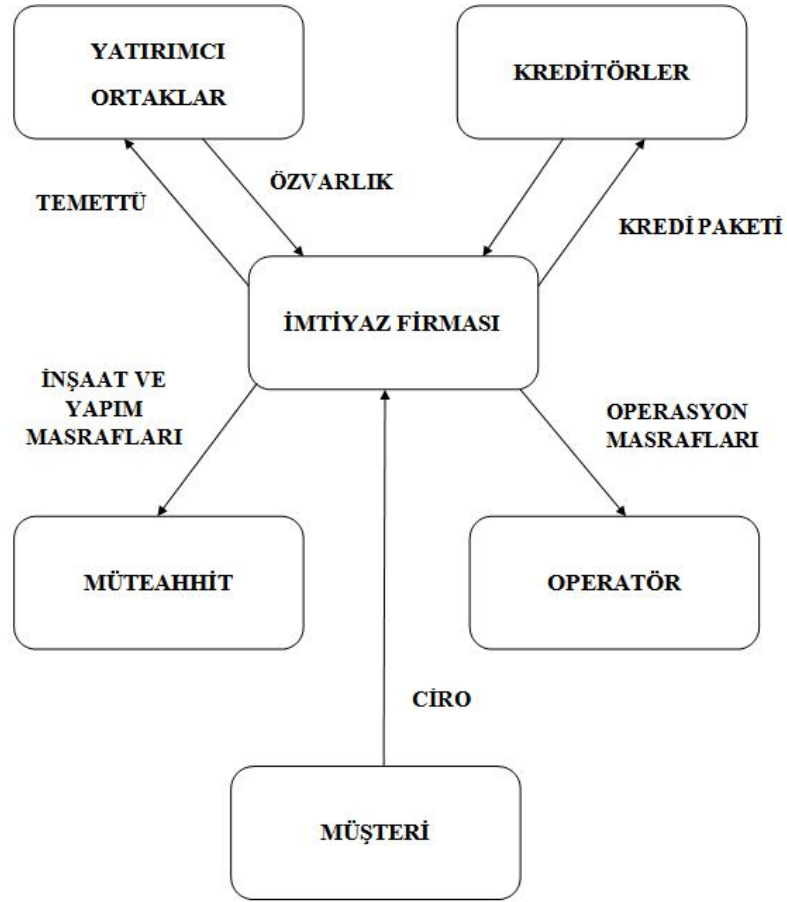
Garantörler

- Kreditorler tarafından istenecek finansman garantilerini verecek kamu ya da özel garantör kuruluşlar grubu
- Yatırımcı firma tarafından idareden istenecek garantileri verecek kamu ya da özel garantör kuruluşlar grubu

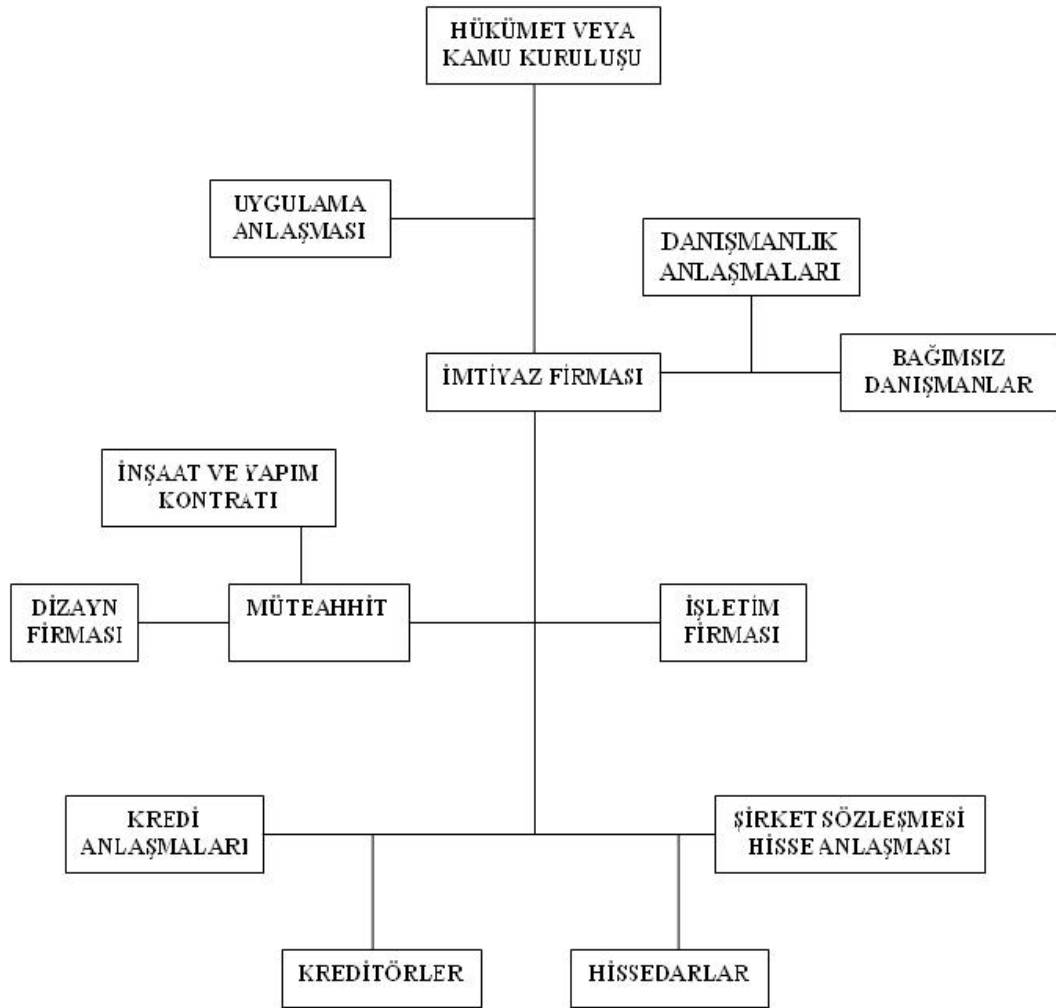
Bağımsız Müşavirler

- Yatırımcı şirket adına müteahhit ve işletmeci firma gruplarını denetleyecek bağımsız müşavirler
- Yatırımın ortakları adına yatırımcı şirketi denetleyen bağımsız müşavirler
- İlgili kamu kuruluşu adına yatırımın yapımını ve işletme süresi boyunca verilen hizmetlerin kalite ve güvenliğini denetleyecek bağımsız müşavirler
- Yatırımın yapılması ve işletilmesi sırasında meydana gelebilecek çeşitli risklere karşı yatırımı sigortalayacak sigortacı şirketler grubu

Yukarıda belirtilen taraflar arasındaki ilişkiler en basit şekliyle şematik olarak Şekil 2.2 ve Şekil 2.3 'de özetlenmiştir (Unido, Trading Modules of BOT Programme Seminar, 1997). Projenin başarısını ve yapılabilirliğini belirleyecek en önemli anahtar Model'de yer alan farklı grupların sorumluluk ve risk paylaşımlarının doğruluğudur. Modelin uygulanması sırasında yatırımcı firmanın karşılaştacağı riskler ve bu risklerin paylaşımı çalışmanın ilerideki bölümlerinde daha ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Şekil 2.2. YİD Modeli Partiler Arası İlişkiler [7].

Şekil 2.3. YİD Modeli Özet Kontratsal Yapı.

Şemanın merkezinde yer alan imtiyaz firması, yatırımı gerçekleştirecek olan özel teşebbüs şirkettir ve Hükümet veya ilgili devlet kuruluşu ile uygulama anlaşması çerçevesinde yatırım işini alır. Yatırımı gerçekleştirirken çeşitli danışman firmalarıyla bağlantılar kurabilir, bunları da danışmanlık anlaşmaları çerçevesinde gerçekleştirir.

İmtiyaz firması söz konusu yatırımı kendisi gerçekleştirebileceği gibi, kendisi dışında müteahhit firmalara da, inşaat ve yapım kontratı çerçevesinde işi yaptırabilir. Yine aynı şekilde yatırım tamamlandıktan sonra işletmesini kendisi yapabileceği gibi aracı işletmeci başka firmalara da yaptırabilir.

Yatırımcı şirket, gerekli finansmanı sağlamak amacıyla, kredi veren kuruluşlarla kredi anlaşmaları yapabilir.

2.2.2. Yap-işlet-devret modelinde tarafların beklentileri

Kamu (Kullanıcı)

- Hizmetin verilebilmesi
- Hizmetin sürekliliğinin sağlanması
- Hizmet etkinliğinin artırılması
- Hizmet kalitesinin ve çeşitliliğinin artırılması
- Çevrenin ve halk sağlığının korunması
- Hizmet tarifelerinin optimize edilmesi

Kamu İdaresi

- Yatırım ve yatırım finansmanının bütçe dışı olanaklardan sağlanması
- Yasal görevlerin ifasında kolaylık, süreklilik ve etkinlik
- İşletme maliyetlerinin azaltılması ve kontrol altına alınması
- Yatırımlar için daha fazla öz kaynak ayırabilmek
- Finansal maliyetlerin azaltılması
- Varlıkların düzenli ve koruyucu profesyonel bakımının sağlanması
- Varlıkların ömürlerinin optimize edilmesi ve yeni yatırım ihtiyacının azaltılması
- İşletmenin ve/veya yatırımın yönetim külfetinin azalması ve esas görevler üzerinde yoğunlaşma
- Özel sektörün esneklik ve süratinden yararlanma
- Teknoloji transferi ve yeniliklerin kolaylıkla yapılması

İşletmeci ve/veya Yatırımcı

- Kar (özel sektörde kar üretemeyen kendisini sürdüremez ve hizmet üretemez)
- Müşteri memnuniyetinin sağlanması (Kamu kurumu ve tüketiciler)
- Rekabet imkânlarını arttırmak (teknolojik, kurumsal ve organizasyonel gelişme)
- Markalaşmak ve itibarını yükseltmek
- İş hacminin artışı ve sürekliliğinin sağlanması

2.2.3. Yap-işlet-devret modelinin uygulanma amaçları

Yap İşlet Devret Modelinin Uygulanma Amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Kamunun altyapı projelerindeki finansal yükünü azaltarak, kamu verimliliğini arttırmak,
- b) Ülkeye, proje konularında dış finansal kaynak, ileri teknoloji, bilgi ve tecrübe birikimi kazandırmak. Yeni girişim ve kar alanları sağlamak ve vergi matrahları oluşturarak kamu maliyesine katkıda bulunmak,
- c) Söz konusu yatırım alanlarında muhtemelen dış borçlanma ihtiyacını ortadan kaldırarak, ülkenin dış borç yükünü artırmamak,
- d) Kamu sektörüne karlı ve verimli özel sektör işletmeciliği konularında özellikle işbirliği ve ortak girişimler sonucunda yönetim etkinliği, sorumluluk, zamanlama, toplam kalite anlayışı ve standartlaştırma özellikleri kazandırmak,
- e) Ekonomideki kamu payını daraltma ve kamu kaynaklarının verimliliğini ve etkinliğini artırma politikalarına özelleştirme modeli ile beraber olumlu katkıda bulunmak YİD modelini dolaylı bir özelleştirme yöntemi gibi kullanmak,
- f) Yıllardır emek yoğun sermaye tercihlerinin çözümediği istihdam sorununa teknoloji yoğun sermaye ile olumlu katkıda bulunmak (Etçioğlu, 1997).

2.3. Yap-İşlet-Devret Modelinin Avantajları

Yap-İşlet-Devret Modelinin avantajlarını ana başlıklar halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a) Yeni ve ek finansman kaynakları yaratması (Finansal Additionality): Modelin gelişmekte olan ülkeler için ileri sürülen en önemli amaçlarından birisi ülkeye yabancı sermaye girişini artırmak ve bunun ekonomi üzerindeki etkilerinden yararlanabilmektir. Bu çerçevede YİD modelinin başka türlü gerçekleştirilemeyecek projeleri gerçekleştirme imkânı verdiği ileri sürülmektedir.

b) İleri Teknoloji Transferi ve Eğitim: Yabancı şirketler eliyle ileri teknoloji gerektiren projelerin gerçekleştirilmesi durumunda ülkeye ileri teknoloji girişi olacaktır. Aynı şekilde bir YİD projesinde tesisin devrinden önce kullanım konusunda verilecek bir eğitim programı da bulunacaktır. Bu nedenle çalışanların eğitilmesine de imkân tanınmaktadır (Etçioğlu, 1997).

c) Etkinlik: Özel kesimin hangi projenin gerçekleştirilmesinin daha fizibl olduğu konusunda daha iyi bir değerlendirme yapabileceği, aynı şekilde projenin dizayn, inşa ve işletilmesini de daha etkin gerçekleştireceği ileri sürülerek ekonomik etkinliğin artacağı kabul edilmektedir.

d) Değerlendirme Ölçütü (Benchmark): Bir önceki şıkta belirtilen özelliğin uzantısı olarak, özel kesim eliyle yürütülen bir proje, kamunun elinde bulunan benzer projelerin etkinliğini değerlendirme bakımından bir ölçüt olarak kullanabilecektir (Etçioğlu, 1997).

e) Altyapı Yatırımlarında Kamu Payının Azalması: Model sayesinde devlet altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi konusundaki mali baskıdan uzaklaşacak, bu durum bütçe üzerinde olumlu etkilerde bulunacaktır.

f) Özelleştirme: YİD modeli geleneksel olarak kamu kesimi eliyle yürütülen bir takım faaliyetlerin özelleştirilmesi yönünde de önemli bir adım olacaktır. Ancak tesislerin sözleşme süresi sonunda devlete devredileceği göz önüne alındığında bunun tam anlamıyla bir özelleştirme olduğunu söylemek imkânı bulunmamaktadır.

g) Yatırımlar Arasında Seçimi Kolaylaştırma: YİD modelinde bir bakıma devlet, önünde bulunan ve seçmek zorunda olduğu projeleri değerlendirme işini özel girişime devretmekte ve böylece özel sektör, kar maksimizasyonu kriteri ile ekonomik bakımından en uygun projeyi gerçekleştirmektedir (Etçioğlu, 1997).

2.4. Yap-İşlet-Devret Modelinin Dezavantajları

Yap-İşlet-Devret Modelinin dezavantajlarını ana başlıklar halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Karmaşık ve Uzun Bir Süreç İstemesi: Model oldukça kompleks ve karmaşık bir yapıdadır. Çok sayıda tarafın yine çok sayıda ve çeşitli belgeler üzerinde müzakerelerde bulunup anlaşmaya varmaları gerekmektedir. Bu ise, belli bir zamana, bu konuda yetişmiş bilgili insanların bu konuya teksif olmasına ve paraya mal olmaktadır.

b) Yüksek Maliyet: YİD konusunda yapılan ikinci eleştiri bu modelle gerçekleştirilen bir projenin maliyetinin bütçe ya da kredi imkânlarıyla gerçekleştirilen bir projeye göre daha fazla olduğudur. Özellikle belli bir kar getirisinin verildiği ve mal ve hizmetlerin ‘maliyet + kar’ esasına göre fiyatlandırıldığı durumlarda yatırım ve işletme maliyetlerinin olabildiğince yüksek tutulması olasıdır. Kamunun kendi olanaklarıyla temin edeceği iç ve dış kaynaklarla gerçekleştireceği yatırıma göre bu modelin daha pahalı olması beklenebilir. Hem yatırım aşamasında (Müteahhitlik hizmetleri) hem de işletme aşamasında (işletici olarak) elde edilecek kârın en üst noktalarda oluşmasına çalışılacaktır. Bu kârın makul düzeye çekilebilmesi, Kamuda görüşmeleri yürütecek ekibin becerisiyle yakından ilgilidir (Etçioğlu, 1997).

c) Siyasi, Ekonomik İstikrara Aşırı Duyarlılık: Modelin diğer bir dezavantajı olarak, yapılacak yatırımın çok büyük tutarlara ulaşması, geri dönüşünün uzun olması ve sözleşmede karşı tarafın kamu idaresi olması nedeniyle özellikle yabancı sermayenin yatırım yapmak için siyasi ve ekonomik istikrar konusunda çok büyük duyarlılık göstermesi eklenebilir (Etçioğlu, 1997).

d) Girdap/Tayfun Etkisi: Belli bir aşamada alınan kararlardan herhangi birisinin bir tarafın kararını olumsuz yönde etkilemesi durumunda, bu durum diğer tarafları da aynı yönde etkilemekte ve olumsuz etkiler giderek artıp projenin gerçekleştirilmesine bile engel olabilmektedir. Girdap etkisi adı verilen bu durumdan kaçınmak için mümkün olduğunca her aşamada diğer tarafların da kararlara olumlu yönde katılmalarını

sağlamak gerektirmektedir ki, bu durumda yukarıda değinilen gecikmeye neden olmaktadır (The World Bank Industry, 1990).

2.5. Modelin sağladığı yararlar

YİD Modelinin sağladığı yararları üç ana grup altında toplamak mümkündür. Ana gruplar ve bu grupların açıklamaları aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Yapısal Avantajlar

- Esnek yapısı sayesinde çok farklı yatırımlar için aynı kanun çerçevesinde uygulanabilir.

Devlet açısından

- Devlet bütçesinden bağımsız altyapı yatırımı yapılması,
- Yabancı sermaye girişinin sağlanması,
- Teknoloji transferi yapılması,
- İnşaat ve işletme risklerinin yatırımcıya devri,
- Altyapı hizmetlerine özel sektör dinamizmini ve rekabeti getirmesi,
- Öncelikli projelerin biran önce uygulanabilme imkânının yaratılması,
- Toplam yatırımların artması ve istihdam artışı imkânının yaratılması.

Halk açısından

- Altyapı hizmetine kavuşma,
- Daha iyi servis,
- Daha ucuz servis.

2.6. Modelin Zayıf Yönleri

YİD Modelinin zayıf yönleri de yine üç ana başlık altında toplanabilir. Özet olarak söz konusu ana gruplar ve açıklamaları aşağıda belirtilmiştir:

Yapısal Sorunlar

- Kamu kuruluşu ile yatırımcı şirket arasındaki çıkar çatışması,
- Müteahhit ve İşletmeci Grup ile yatırımcı şirket arasındaki çıkar çatışması,
- Yatırımcıdan kaynaklanmayan gecikmelerin karşılanmasının zorluğu,
- Sermaye kısıtlamaları ve büyük finansman ihtiyacı nedenleriyle Modelin rekabeti azaltıcı özellikleri olması.

Devlet açısından

- Verilen garantilerin ve teşviklerin yükü,
- Daha sıkı denetim yapma gereği,
- Politik baskılar,
- İşletme dönemi sonunda eski ve kullanışsız tesislerin devri,
- Ülkenin stratejik ve doğal kaynaklarının özel sektör tarafından kullanılması,
- Dışsalılık etkilerinin ekonomik analizlere yansıtılamaması ve sonuçta yatırımın topluma olması gerekenden daha pahalıya mal olması,
- Kar ve döviz transferi,
- Özel sektörün daha pahalı borçlanması nedeniyle yatırımın daha pahalıya mal olması,
- Özel sektörün daha fazla risk yüklenmesi nedeniyle yatırımın topluma daha pahalıya mal olması.

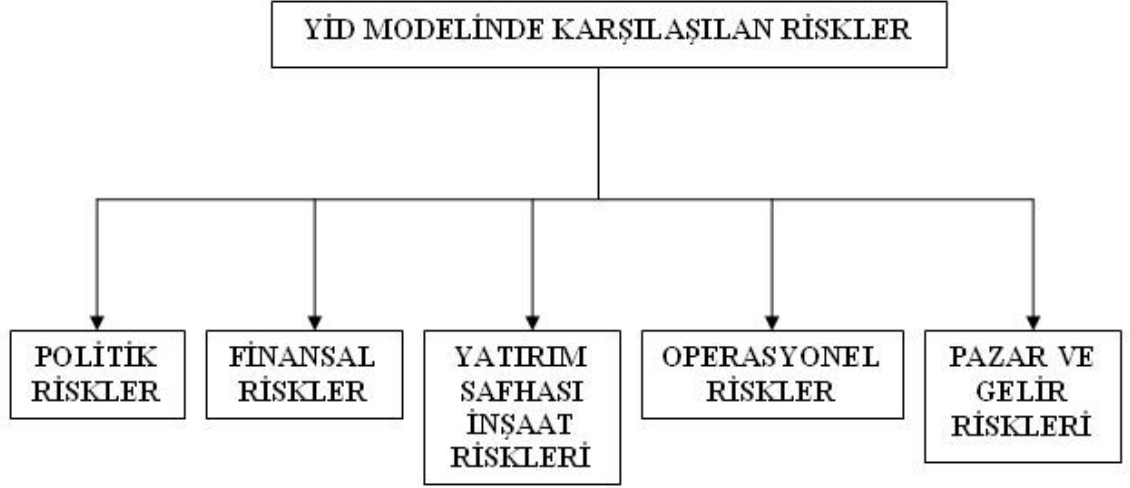
Halk açısından

- Kötü ve tehlike arz eden altyapı servisleri kullanmaya mecbur olmak,
- Daha pahalı altyapı hizmetlerine sahip olmak.

2.7.Yap-İşlet-Devret Modelinde Karşılaşılan Riskler

Yapılacak olan yatırım tutarının büyüklüğü, projenin finansman kaynaklarının bulunması, yatırımın zamanında tamamlanması ve borçlanma oranının yüksek olması gibi faktörler YİD projelerinin gerçekleştirilmesinde taraflar açısından bir takım riskler doğurmaktadır. Bu nedenle YİD projeleri değerlendirilirken, karşılaşılabilecek olası

riskler ayrıntılı bir biçimde analiz edilmelidir. Bunlar ana başlıklarıyla şöyle sıralanabilir (Şekil 2.4) (Atasoy, 1993):

Şekil 2.4. YİD Modelinde Karşılaşılan Riskler.

2.7.1. Politik Riskler

- Yatırıma devlet tarafından el konulma ve/veya yatırımın ilerde devletleştirilmesi riski,
- Devlette ya da hükümette siyasi belirsizliklerin bulunması,
- Devlet politikalarında köklü değişiklikler olma riski,
- Altyapı hizmetinin özel sektör tarafından verilmesine karşı halkın aşırı ve olumsuz tepki gösterme riski.

2.7.2. Finansal Riskler

- Yatırım ve işletme dönemlerindeki borçlanma maliyetlerinde anormal artışlar,
- Talepte beklenenin aksine düşme olması,
- Enflasyon riski,

- Döviz kurları riski,
- Faiz oranlarının artması,
- Yatırımların yabancı para birimi üzerinden yapılması.

2.7.3. Yatırım Safhası İnşaat Riskleri

- Yatırımı bitiremememe riski,
- Yatırımın işletmeye alınmasının gecikmesi,
- Yatırım maliyetinin bütçesinden pahalıya mal olma riski,

2.7.4. Operasyonel Riskler

- Planlanan üretim verimliliğinin tutturulamaması,
- Rekabet ortamının değişme riski,
- Çevre koruma ile ilgili yasaların sıkılaşıma riski.

2.7.5. Pazar ve Gelir Riskleri

- Üretilecek olan mal ya da ürünün fiyatının belirlenmesi
- İstenilen gelirin elde edilmesindeki belirsizlik

Yukarıda bahsedilen risklerin tümünün yatırımcı firma tarafından karşılanmasını beklemek Modeli çıkmaza sokacaktır. Zira risk paylaşımının ana kuralı herhangi bir riskin, riski kontrol etme gücüne sahip olan tarafça üstlenilmesidir. Hiç kimsenin kontrol edemeyeceği riskler için ise sigorta seçeneği uygulanmalıdır. Bu prensiplerden yola çıkılarak yukarıda belirtilen risklerden politik risklerin tümü ile finansal risklerin bir kısmının devlet, geri kalan potansiyel risklerin ise yatırımcı şirket tarafından üstlenilmesi Modeli finanse edilebilir hale getirecektir.

Yatırımcı tarafından üstlenilecek risklerin bir kısmı müteahhit, işletmeci ve sigorta şirketlerine aktarılabilir. Devletin üstlenmesi gereken risklerin bir bölümü de aynı şekilde Dünya Bankası'nın sigorta kuruluşu olan MIGA'ya sigorta ettirilebilir.

2.8. Devletin Rolü

Bir önceki başlıkta ana hatlarıyla değinilen risklerden bir kısmının, özellikle de politik riskler kategorisindeki kalemlerle, enflasyon ve döviz kuruna bağlı risklerin devlet tarafından yatırımcı ile yapılan kontrat çerçevesinde sağlanacak garantiler yoluyla üstlenilmesi hem daha doğru hem de daha ucuz olacaktır. Bu kapsamda dünyadaki YİD Modeli uygulamalarında Modelin uygulanmasını mümkün kılmak için devlet tarafından zaman zaman uygulanan yöntemler ana başlıklarıyla aşağıda sıralanmıştır:

Devlet Garantileri

- Yatırımcı tarafından satılacak hizmet miktar ve bedellerinin (fiyat artışları ile beraber) devlet tarafından yatırım başlamadan önce yapılan sözleşmeyle garantilenmesi,
- Yatırımcıya rekabeti önleyici imtiyazlar garanti edilmesi,
- Yatırımın sözleşme tarihi sonuna kadar devletleştirilmeyeceği garantisinin verilmesi,
- Yatırımcı tarafından sağlanacak finansal kredilerin geri ödeme garantilerinin verilmesi.
- Beklenmedik durumlar karşısında yatırımın önceden sözleşme ile belirlenen bir fiyat karşılığında devletçe satın alınacağını garanti edilmesi.

Devletin Mevcut Koşulları Etkileyerek Yatırımcıya Destek Vermesi

- Mevcut şartların tüketimi arttıracak şekilde devletçe manipüle edileceğinin garantisinin verilmesi (ek bağlantı yolların yapılması, şehir gelişim planlarının yatırıma göre değiştirilmesi, v.b.),
- Devletin sahip olduğu mevcut altyapı dağıtım şebekelerine yatırımın bağlanma garantisinin verilmesi.

Finansal Teşvikler

- Yatırımcı şirkete direkt olarak sübvansiyonlar ya da hibe krediler temin edilmesi,
- Yatırımcı şirkete vergi ve harçlardan muafiyet sağlanması.

2.9. Yap-İşlet-Devret Modelinin Seçilmesindeki Faktörler

Bu model yardımıyla tüneller, limanlar, elektrik santralleri, barajlar, atık su arıtma tesisleri, doğal gaz ve petrol boru hatları, hava alanları, otoyollar gibi büyük çaplı yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bilindiği gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınması yatırıma, yatırım ise bu amaca tahsis edebilecek kaynaklara bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, başta yatırım sermayesi olmak üzere kaynak sıkıntısı çekilmekte bundan dolayı da eldeki kaynakların planlı, programlı, dengeli ve akılcı bir şekilde yatırımlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kamu kaynaklarının yetersiz olduğu ülkelerde ve ülkemizde YİD modeli uygun bir çözüm olarak görülmektedir.

YİD modeli yoluyla gerçekleştirilecek yatırım projelerine, uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve yabancı sermayenin katılımını sağlayan birçok faktör söz konusudur. YİD modelinde;

- Nüfus artışı ve ekonomik büyümenin sürekli olarak ilave altyapı yatırımı ihtiyacı doğurması ve bu yatırım projelerinin kamu kaynakları yoluyla gerçekleştirilmelerinin zor ya da imkânsız olması,
- Enerji ve ulaşım sektörlerinde faaliyet gösteren üretici ve aracı firmalar arasında yoğun bir rekabetin olması,
- Özel sektör disiplininin ve dinamizminin kamu sektörü yatırımlarında da oluşması, 1980’li yılların başında olduğu gibi uluslararası sözleşme

firmalarının iş hacimlerinin daralmış olması gibi faktörler katılımı teşvik edici niteliktedir.

Yap-İşlet-Devret modeli, alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli bir proje finansman modelidir. YİD modeli, daha çok kamu kaynaklarının yetersiz olduğu, yapılması düşünülen yatırımlarda finansman sıkıntısı çekilen az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaktadır. Modelin en önemli özelliği yapılması arzu edilen yatırımların bütçe dışı kaynaklarla yapılabilmesidir. YİD modeli, projenin yapısına bağlı olarak birçok tarafın bir araya gelmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla taraflar arasındaki ilişkiler ve iş bölümü gibi konular, projenin başarılı bir şekilde yürütülmesi açısından son derece önemlidir.

3. YAP-İŞLET-DEVRET MODELİNİN TARİHÇESİ

1870'li yıllarda girişimci bir Fransız Mühendisi Eugene Henri Gavand tarafından zamanın Osmanlı Sultanı Abdülaziz'den alınmış, Karaköy-Pera arasında yapılp işletilmesine dair verilen bir imtiyaz ile inşa edilen Tünel metro ulaşım sistemi tarihimizdeki ilk YİD Modeli örneğidir. Gavand 1871 yılında tünelin inşası ve işletmesi dâhil Osmanlı Sultanı'ndan, 625.000 Fransız Frangı karşılığında, 42 yıllık bir imtiyaz hakkı elde etmiştir. Ulaşım sisteminin yatırımını ve işletmesini üstlenmek üzere İngiltere'de Temmuz 1872'de 6.250.000 Fransız Frangı sermayeli "The Metropolitan Railway of Constantinople from Galata to Pera" adlı bir özel şirket kurulmuştur. Tünel planlandığı gibi Aralık 1874'te tamamlanmış ve Ocak 1875'te işletmeye açılmıştır. 25 yıl boyunca sistem firma tarafından başarıyla işletilmiş ve 1900 yılında imtiyaz hakkının uzatılması için Osmanlı Hükümeti'ne başvuruda bulunulmuştur. O dönemdeki bir takım siyasal nedenler yüzünden imtiyaz süresinin uzatılmaması kararı alınmıştır. Daha sonra 1911 yılında İngiliz firma imtiyaz hakkını satılığa çıkarmış ve ulaşım sistemi o yıl kurulmuş olan "Deraader Mülhakatında Galata ve Beyoğlu Bevninde Talıtelarz Demiryolu Şirketine" devredilmiş ve imtiyaz hakkı 2000 yılına kadar uzatılmıştır. 1938 yılında ise sistem Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından 175.000 TL bedelle satın alınarak devletleştirilmiştir (Bal, 1996).

YİD Modeli, Osmanlı İmparatorluğu' nun o devirdeki büyük siyasi ve finansal problemleri arasında unutulmuş ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin piyasalarda güçlü ve sürekli sermaye birikiminin olmaması nedeni ile var olan ekonominin güçlendirilmesi için sürdürdüğü devletçi ve milliyetçi politikalar sonunda kenarda kalmıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde Modelin dünyada yeniden belirmesini sağlayan devlet bütçesinin ve finansman kaynaklarının, yüksek ve sürekli ekonomik kalkınma hızı istemleri ve istenen düzeyde kontrol altına alınamayan nüfus artışı nedenleriyle beliren altyapı taleplerini karşılamada yetersiz kalması ve uzun vadeli özelleştirme politikaları sebepleriyle, Türkiye'de de yeni altyapı tesislerinin yapılması ve işletilmesi için güçlü bir çözüm olarak lanse edilmiştir.

Türkiye'de YİD Modeli, modern anlamda, ilk olarak Turgut Özal'ın 1. Başbakanlık Dönemi sırasında 1984 yılında Akkuyu Nükleer Santral Projesi yapım ihalesinde projenin uygulama modeli olarak gündeme getirilmiştir. 1984 Türkiye'sinin kanuni ve siyasi hazırlıksızlığı Model'in uygulanmasını imkânsızlaştırmış ve Akkuyu Projesi iptal edilmiştir (Şamlıoğlu, 1996).

3.1. Yap-İşlet-Devret Modelinin Doğuş Nedenleri

Yap-işlet-devret modeli 18. ve 19. yüzyıllarda kanallar, yollar ve demiryollarının merkezi yönetimler ve yerel yönetimler eliyle özel şirketlere yaptırılması, bu özel şirketler eliyle belirli bir imtiyaz süresi boyunca işletildikten sonra kamuya devredilmesi ile ortaya çıkmış bir uygulamadır. İngiltere'de, Almanya'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda örnekleri görülen bu uygulama kapitalizmdeki gelişmeye paralel olarak altyapı yatırımlarına olan ihtiyacın genişleyip yaygınlaşması, sanayileşmiş ülkelerde sosyal devlet anlayışının yerleşmesi gibi nedenlerle terk edilmiş, altyapı hizmetlerinin üretimi kamu kesimine kaymıştır (Erdoğan, 1998).

1980'li yıllarda yap-işlet-devret modeli yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde hükümetler altyapı yatırımlarının finansmanı için yeni mekanizmalar aramak zorunda kalmışlar ve YİD bu bağlamda sözde bir çözüm olarak belirmiştir.

YİD'in yeniden doğuşunun çeşitli nedenleri vardır. Birçok ülkede kamu kesiminin büyük miktarlarda ve yüksek değişken faizlerle borçlanması sonucunda kamu açıklarının artması, kamu gelirlerinin giderek artan oranlarda borç servisine ayrılması ve kamu kesiminin altyapı yatırımlarını finanse edecek kaynak ve kredi bulmakta zorlanması bu nedenlerden biridir.

Türkiye bu açıdan tipik bir örnek teşkil etmektedir. Bütçe harcamaları içinde yatırımların payı 1981-1983'de yüzde 19,7 iken 1996'da yüzde 5,7'ye düşmüştür. Borç faizlerinin payı ise 1981-1983'de yüzde 6,2'den 1996'da yüzde 38,2'ye yükselmiştir. Kamu gelirlerini gelecekteki yıllarda da ipotek altına alan borç krizi kamu yatırımlarını

adeta imkânsız hale getirmiştir. Bu çıkmaz Türkiye'de özelleştirmeci olmayan çevrelerin bile YİD'i, denetlenmek şartıyla kabul edilebilir bir model olarak düşünmelerine yol açmıştır. Borç krizi ve sermaye gelirlerinin vergilendirilmemesi nedeniyle bütçe açıklarının ulaştığı boyut ise başta elektrik santralleri olmak üzere mevcut kamu tesislerinin işlet-devret modeli ile kiralanmasını gündeme getirmiş, İD (işlet-devret) modeli diğer özelleştirme gelirleri gibi bütçe açıklarını kapatmak için bir gelir kaynağı olarak da düşünülmüştür. YİD' in yeniden doğuşunun bir diğer nedeni, ekonomik küreselleşme süreci içerisinde gelişmekte olan ülkelerde altyapı yatırımlarına olan ihtiyacın artması, buna karşılık altyapı projelerinin ölçek olarak büyümesi, karmaşıklaşması, yeni teknik gelişmelerden dolayı çok daha sermaye yoğun hale gelmesi ve bu tür projelerde “toplam çözüm” lere ihtiyaç duyulmasıdır.

Aynı neden sanayileşmiş ülkelerdeki büyük altyapı yatırımlarında YİD modelinin kullanılmasında da kendini göstermektedir. Avustralya'da Sydney Limanı Tüneli, İngiltere- Fransa arasındaki Channel Tüneli YİD modeli ile yapılan bu tür büyük projelere örnektir (Erdoğan, 1998).

Ekonomik küreselleşme süreci içerisinde ulusal pazarların uluslararası rekabete açılması, altyapı projelerinin çokuluslu tekellerin kıyasıya rekabet alanı haline gelmesi ve rakipleri karşısında avantaj sağlamak isteyen çokulusluların altyapı projeleri için finansman teklif ederek avantaj sağlamaları da YİD modelini hızlandırmıştır.

Nihayet altyapı hizmetlerinin sunumunda tek el ve tekele yakın konumların varlığı, dizayn, inşa ve ikmal alanlarında elde edilen kârların, tek elci konum sayesinde işletme aşamasında çok daha yüksek düzeylere ulaşması olanağını da doğurduğu için, YİD modeli çokuluslu firmaların büyük rağbet gösterdikleri bir uygulama haline gelmiştir.

3.2. Modelin Dünyada Gelişimi

YİD Modeli'nin tarihçesi İngiltere'de Kraliçe Viktorya Dönemi'ne kadar uzanmaktadır (Kayaloff, 1988). Bu dönemde, elektrik ve su dağıtım şebekeleri

yapılması ve yenilenmesi hizmetlerinin merkezi yönetim ve yerel yönetimler eliyle, YİD Modeli çerçevesinde özel sektör şirketlerine yaptırıldığı bilinmektedir. Aynı model 19. yy' da, Almanya' da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ulaşım hizmetlerini de kapsayacak şekilde uygulanmıştır.

19. yy'ın sonlarında patlayan ve 20. yy'ın birinci yarısında gittikçe büyüyen savaşların yarattığı yıkım ve tahribat, özel sektör şirketlerini yıpratmış ve bu şirketlerin yatırım yapma güçlerini büyük ölçüde azaltmıştır. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrası ağırlık kazanan "Sosyal Devlet" anlayışı ile birleşip altyapı hizmetlerinin özel sektör tarafından üretilmesine ve dağıtılmasına imkân veren YİD Modeli'nin unutulmasına neden olmuştur.

Aşağıda belirtilen nedenlerin belirmesi ile Model 1970'li yıllarda yeniden ve hızla popülerite kazanmıştır:

- Her devletin belli bir direkt borçlanma limitinin olması ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunun bu sınırlı finansal imkânlar içinde gerekli olan altyapı hizmetlerinin hepsine birden kaynak ayıramaması,
- Kamusal monopoller eliyle verilen altyapı hizmetlerinin yetersiz oluşu ve bu şirketlerin halkı memnun etmeyen hizmet anlayışları,
- Teknolojik gelişmelerin, altyapı tesislerinin ilk yatırım tutarlarını azaltmış olması,
- Yerel şirketlerin söz konusu altyapı hizmetlerini yapabilecek finansal ve teknik birikime sahip olmaları ile uluslararası yatırım gücüne sahip kuvvetli "çok uluslu grupların" varlığı,
- Finansal marketlerin giderek globalleşmesi ve yaratıcı finansman modellerinin hızla geliştirilebilmesi.

Yukarıda sayılan sebeplerin birbirleriyle etkileşimi YİD Modeli'nin gelişimini daha da hızlandırmaktadır. Çağdaş anlamda, Model ilk kez 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde birkaç özel elektrik santralinin yapılmasında uygulanmıştır. Rekabeti azaltan özellikleri ve büyük satışlara imkân vermesi sebepleriyle "çok uluslu"

şirketler tarafından önemsenen ve uygulanmaya çalışılan YİD Modeli kısa bir sürede hızla gelişen Uzak Doğu ve Latin Amerika Bölgelerinin altyapı yatırımlarının yapılmasında yaygın olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

Dünya enerji sektörü göz önüne alındığında 1994 yılında 23 adet santralin YİD Modeli çerçevesinde yapımına başlanmıştır. Bu sayı 1995 yılında 41'e ulaşmıştır. 1996 yılında ise YİD Modeli ile yapımı biten güç santrali sayısı 50 civarındadır.

Dünyada büyük bir hızla yaygınlaşmakta olan serbest piyasa ekonomisi ve zelleştirme kavramları etkileriyle YİD Modeli son yıllarda değişime uğrayarak Yap-Sahip ol-İşlet (YSİ) Modeli 'ne dönüşmüştür. Zira çeşitli kesimlerce, belli bir işletme dönemi sonrası kamuya transfer edilen ve servis ömrünün önemli bir bölümü kullanılmış altyapı yatırımlarının uzun vadede özelleştirmeye katkısının olmayacağı savunulmaktadır.

4. MODELİN BAŞARILI OLMASI İÇİN GEREKEN ÖN ŞARTLAR

YİD Modeli ile yapılması planlanan bir yatırımın hem devletin hem kamunun hem de yatırımcı şirketin doğru faydaları sağlayabileceği şekilde tam anlamıyla başarıya ulaşabilmesi için aşağıdaki şartların sağlanmış olması ön şarttır:

i) Devlet YİD Modelini uygulamakta kararlı olmalıdır ve bu konuda siyasi görüş birliği olmalıdır;

YİD Modelini uygulamadaki kararlılık ve görüş birliği, Modelin hukuki altyapısının hızla ve doğru olarak oluşturulması için gerekli siyasi otoriteyi sağlayacaktır. Ayrıca devlet tarafından yatırımcıya verilecek garantilerin yaratacağı politik baskılar minimize edilmiş olacaktır. YİD Modelinin hangi projelerin yapımında uygulanacağı hususunda da siyasi otoritelerce görüş birliğine varılmalıdır. Söz konusu projelerin önem ve öncelikleri belirlenip bir uygulama sırası oluşturulması üzerinde önemle durulması gereken ayrı bir husustur. İlgili kamu idareleri arasında yeterli koordinasyonun sağlanması da gerekmektedir (Şamlıoğlu, 1996).

ii) YİD Modeli ile uygulanacak Projelerin ihale ve sözleşme aşamalarının makul sürelerde bitirilebilmesini sağlayacak hukuki altyapı hazırlanmalıdır;

iii) İlgili kamu idareleri ihale ve garanti mercileri Modelin uygulanması, fayda ve zararları hususlarında bilgilendirilmelidirler;

iv) Rekabet koşulları tam anlamıyla sağlanmalıdır;

Modelin verimli olarak işletilebilmesi için, Modelin ana hedeflerinden biri olan rekabetçi özel sektör anlayışının varlığı bir önkoşuldur. Verimlilik ancak rekabet şartlarının varlığı ile gerçekleştirilebilir. Rekabet koşulları ise Modelde en iyi ihale zamanlarında yaratılabilmektedir. Zira ihale süreci kamu kuruluşunun en güçlü olduğu zamandır. Mümkün olduğu kadar kısa işletme kontratı süreleri Modele rekabet ve

dolayısıyla verimlilik getirmektedir. Yeterli rekabet koşullarının sağlanabilmesi için aşağıdaki şartların yerine getirilmiş olması gerekmektedir:

- Projeye yeterli sayıda yatırımcının ilgisi çekilmelidir,
- Ekonomik ve politik stabilize sağlanmalıdır,
- Yatırım ile ilgili gerekli jeolojik ve benzeri son etütler kamu kuruluşu tarafından yapılmalı ve projenin fizibilitesi de ilgili kamu idaresi tarafından yeterli detayda hazırlatılmalıdır,
- Projenin fizibilitesi yatırımın YİD Modeline uygunluğunu açıkça göstermelidir,
- Şeffaf ihale ortamı sağlanmalıdır,
- İhalede uygulanacak seçim kriterlerinin Modele uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir,
- YİD Modeline taraf olan bütün gruplar arasındaki risk paylaşımı dengeli ve doğru olarak yapılandırılmalıdır.

v) Yatırım tutarının belli bir bölümü yerel marketlerden sağlanabilmelidir (Bond, Carter, 1994).

Yerel finans piyasalarında tahviller gibi özellikle uzun vadeli borçlanma araçlarının geliştirilmesi ve ikinci el piyasalarının oluşturulması Modelin daha hızlı ve ucuz olarak finanse edilebilmesi açısından fayda sağlayacaktır. Ülkenin para biriminin serbestçe dövizle çevrilebilir olması (convertibility) ve yerel ekonomik piyasalardaki denge ile stabilize de Modelin başarıyla uygulanabilmesi açısından gerekli ön şartlardandır.

5. YAP-İŞLET-DEVRET MODELİNİN YASAL ALT YAPISI

Osmanlı döneminde uygulanmış olan (Kamu hizmeti imtiyazı devri anlaşmaları) imtiyaz sözleşmeleri bir yana bırakılacak olursa, Türkiye'nin YİD modeli ve bunun uygulaması ile tanışması 1980'li yıllara rastlamaktadır.

Bu konuda ilk yasal düzenleme enerji sektöründe gerçekleşmiştir. 04.12.1984 tarih ve 3096 sayılı “Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun” adındaki yasayla Türkiye Elektrik Kurumunun (TEK) monopolistik yapısı değiştirilmiş, elektrik enerjisi alanında özel sektöre de üretim, iletim, dağıtım ve ticaretiyle ilgili yatırım yapma ve bu konularda faaliyette bulunma olanağı tanınmıştır.

3096 sayılı yasa bu çerçevede iki önemli yenilik getirmiştir: Görevli Şirket (Madde 3) ve Üretim Şirketi (Madde 4) olarak faaliyette bulunabilme olanağı.

Görevli Şirket, “Görev Bölgesi” diye isimlendirilen bu bölgede elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti görevlerinin tamamını veya bölgedeki tesislerin özelliğine göre bunlardan bazılarını yapma yetkisi verilmiş yerli ve/veya yabancı sermaye şirkettir. Görevli Şirket yetkisi Bakanlar Kurulu Kararı'yla verilmektedir. Görevli Şirket yeni tesisler kurup, yatırım yapıp, tesisleri işletebileceği gibi; yapılmış veya yapılmakta olan tesisleri ve bu tesislerin İşletme Haklarını da devralabilmektedir. Yetki devri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'yla Görevli Şirket arasında imzalanan “Görev Sözleşmesi” çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Görevli Şirketin “Görev Bölgesi” görev alanını belirleyen ilk yönetmelik 04.09.1985 tarih ve 18858 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ancak 1997 yılında değişikliğe uğramıştır (07.02.1997 tarih ve 97/9528 sayılı Karar). Bu son değişiklikle muhtelif illeri kapsayan (veya tek il olarak) 29 Görev Bölgesi belirlenmiştir.

Görevli Şirket ile ilgili yönetmelik ise 23.02.1987 tarih ve (87/11488 sayılı BKK) 19381 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu yönetmelik ile Görev Sözleşme süresi 99 yıl ile sınırlandırılmıştır. Türkiye Elektrik Kurumunun (TEK) Türkiye Elektrik Üretim, İletim A.Ş. (TEAŞ) ve Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) diye ayrılmasından sonra yönetmeliğin ismi bu değişikliği içeren şekilde 04.04.1996 tarih ve 96/8008 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla değiştirilmiştir.

Faaliyette bulunan Görevli Şirketler;

- Çukurova Elektrik A.Ş. (Adana, Mersin, Hatay)
- Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri T.A.Ş.
- Kayseri ve civarı T.A.Ş. (Kayseri ilinin tamamı ile Sivas ilinin bazı ilçe ve köyleri)

Üretim Şirketi uygulamasına geçecek olursak, bu Şirketler yasal dayanağını 3096 sayılı yasanın 4. Maddesinden almaktadır. Üretim Şirketi, bağlı olduğu bölgede sadece elektrik enerjisi üretim tesisi kurmak ve ürettiği elektrik enerjisini bölgesindeki bağlı olduğu Görevli Şirkete sözleşmelerle belirlenmiş olan enerji satış tarifesi koşulları çerçevesinde satmakla yükümlüdür.

Özel sektöre elektrik enerjisi tesisi kurma ve işletme izni veren 3096 sayılı yasa uyarınca 04.09.1985 tarih ve 18858 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelikle bu iznin esasları kapsamlı bir şekilde belirlenmiştir. Üretim tesisi kurma ve işletme süresi aynı görevli şirket statüsünde olduğu gibi 99 yılı geçemez. Bu adı geçen yönetmelikle Üretim Şirketi kurmak isteyenlerin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na yapması gereken başvuru esaslarını içermektedir. Bu aşamada Üretim Şirketi ayrıntılı olarak hazırlayacağı Fizibilite Raporu’nu (Hidrolik, Termik, Jeotermal, Rüzgâr, Güneş veya Çok Amaçlı Hidrolik Santral) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na incelenmek üzere sunmakla yükümlüdür. Görevli şirket ve üretici şirket dışında bir önemli gelişme de geçen bu dönemde Enerji Fonunun kurulmasıdır. İlk aşamada 1991 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı’yla Elektrik Enerjisi Fonu yönetmeliği yürürlüğe konmuşsa da, daha sonra bu yönetmelik yenilenerek 15.08.1995 tarih ve 22375 sayılı Resmi Gazete’de

yenilenmiş şekliyle yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin de yasal dayanağı 3096 sayılı yasadır. Bu fonun kurulmasının amacı:

- Sektörde yapılacak araştırma geliştirme, etüt, proje faaliyetlerine destek olmak,
- Tesislere gerektiğinde finansman yönünden destek sağlamak,
- Elektrik enerjisi fiyatlarında istikrarı sağlamaktır.

Bu amaca yönelik olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde bir Fon Sekreterliği kurulmuştur. Fonun kaynaklarında yine yukarıda adı geçen yönetmelikte belirtilmiştir (Madde 11). Elektrik Enerjisi Fonunun Yap-İşlet-Devret açısından önemi bu kapsamdaki projelere gerektiğinde sağlayabileceği “Köprü Kredi”lerdir.

Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde yapılmış yasal düzenlemeler ağırlıklı olarak enerji sektörüne yönelik olmakla birlikte diğer önemli bir altyapı yatırımı olan “OTOYOL”lar da bu model kapsamında dikkate alınmıştır. Nitekim 02.06.1988 tarihinde yayımlanan 3465 sayılı yasa ile özel sektöre T.C. Karayolları (TCK) dışında otoyol yapımı, bakımı ve işletilmesi ile görevlendirilmesi olanağını sağlamıştır. İstekli sermaye şirketi TCK ile bu yasanın öngördüğü esaslar çerçevesinde yapacağı sözleşme ile görevlendirilebilmektedir. Sözleşme projesi enerji projelerinden farklı olarak 49 yıl olarak sınırlandırılmıştır.

Üzerinde uzun yıllar konuşulan ve tartışılan Çanakkale köprüsü ve çevre yolları inşaatı YİD modeli ve bu yasa uyarınca gerçekleştirilmeye çalışılmış, ancak sonuç alınamamıştır. 3465 sayılı yasanın uygulaması ile ilgili yönetmelik ise bu yasanın yayın tarihinden 5 yıl sonra yürürlüğe girmiştir. 14.04.1993 tarih ve 21552 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelikte görevli şirketin seçim usulüne ilişkin düzenlemeler, şartnamenin hazırlanması, görevlendirme usulü ayrıntılı olarak yer almıştır. Uygulamada 3465 sayılı bu yasayı daha çok otoyol hizmet tesislerinin yapılması ve işletilmesi için başvurulmaktadır.

3096 sayılı yasa Elektrik Enerjisi, 3465 sayılı yasa da Otoyol konusunda Ya-İşlet-Devret modelinin işleyişine olanak sağlayan, ancak sınırlı sektörel bazda kalıp, tüm sektörleri genel anlamda kapsamayan yasalardır. 1990'lı yıllarda kamu altyapı yatırımlarına finansman bulma sıkıntısı daha da artınca, YİD konusunda daha genel bir çerçevede uygulanabilecek bir yasanın çıkarılabilmesi gündeme gelmiştir. Nitekim 13.06.1994 tarihinde 3996 sayılı bir yasa çıkarılarak bir yasal temel kazandırma yoluna gidilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra 03.12.1994 tarih ve 4047 sayılı yasa ile enerji üretimi, iletimi ve dağıtımı 3996 sayılı yasanın kapsamından çıkartılmıştır. Enerji alanındaki faaliyetlerin yine eskiden olduğu gibi 3096 sayılı yasa çerçevesinde yürütülmesi kararlaştırılmıştır. 3996 sayılı yasanın kapsamına giren yatırım ve hizmetler: köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, maden işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, otoyol, demiryolu, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanımına yönelik deniz ve havalimanları vb. yatırım ve hizmetler görüldüğü gibi birçok belediye hizmetinin bu yasa çerçevesinde YİD modeli ile gerçekleştirilmesi olanağı doğmuştur.

3996 sayılı yasanın yayınlanmasını müteakip 01.10.1994 tarih ve 22068 sayılı Resmi Gazete’de bu yasanın uygulama usul ve esaslarına ilişkin BKK yürürlüğe girmiştir. 3096 sayılı yasadaki farklı olarak bu yasa çerçevesinde bir yatırım veya hizmeti gerçekleştirmek isteyen idare öncelikle Yüksek Planlama Kurulu’ndan (YPK) bu konuda yetki almak zorundadır. YPK ya başvuru ilgili Bakanlık kanalıyla yapılmalıdır. Bu yasada, yapılacak olan sözleşme süresi 49 yıl ile sınırlandırılmıştır.

3996 sayılı yasa 20.12.1999 tarih ve 4492 sayılı yeni bir yasa ile yeniden değişikliğe uğramış “Elektrik Üretim, İletim, Dağıtım ve Ticareti” ibaresi ile taraflar arasında yapılacak sözleşmelerin “Özel Hukuk” hükümlerine tabi olduğu maddesi eklenmiştir.

YİD konusunda 15 yılı aşkın bir süredir yayınlanmış olan bu çeşitli yasa ve yönetmelikler zaman zaman siyasi tartışma konusu olmuştur. Özel sektörün bu model çerçevesinde gerçekleştirmek istediği yatırımlar ve bu amaca yönelik olarak yapılan sözleşmelerin “İmtiyaz Sözleşmesi” değil “Özel Hukuk Hükümlerine Bağlı

Sözleşmeler” olduğu söylenmiş ve bu husus yasa maddelerinde de yer almışsa da, Anayasa Mahkemesi bu maddeleri iptal etmiş ve yapılan sözleşmelerin imtiyaz sözleşmesi olduğuna karar vermiştir. Bu nedenle de bu sözleşmeler idari sözleşme olarak kabul edilmiş, Danıştay’ın sözleşmeleri incelemesi ve anlaşmazlıklar halinde idari yargının bu davalara bakması söz konusu olmuştur. Ancak yabancı yatırımcılar esas itibariyle uyuşmazlık halinde idari yargıya gidilmesine itiraz etmişler, uyuşmazlıkların “Uluslararası Tahkim” yoluyla çözülmesini istemişlerdir. Yabancı yatırımcıların YİD modeli çerçevesinde yatırım yapmak isteklerinin bir ön koşulu olarak gözüken “Uluslararası Tahkim” sorunu, 13.08.1999 tarih ve 4446 sayılı yasa ile aşılmıştır. Danıştay’ın bu tür sözleşmeleri inceleme yetkisi de tahkim yolu öngörülme-yen sözleşmelerle sınırlandırılmıştır (4492 sayılı yasa). Son olarak 22.01.2000 tarih ve 4501 sayılı yasa ile kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz sözleşmelerinde, bu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesi durumunda taraflarca sözleşme yapılırken uyulması gereken ilke ve esaslar belirtilmiştir.

6. YAP-İŞLET-DEVRET MODELİNİN İŞLEYİŞİ

Yap İşlet Devret modeli (YİD), alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli bir proje finansman modeli olarak görülmektedir. Model daha çok kamu kaynaklarının yetersiz olduğu az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde, kamu ve özel sektör işbirliğini hedefleyen ve projelerin gerçekleştirilmesinde, özel sektör ve uluslararası kuruluşlardan sağlanacak kaynakların kullanılarak ihtiyaç duyulan büyük ölçekli yatırımların bütçe dışı kaynaklarla gerçekleştirilmesine olanak sağlamak amacıyla geliştirilmiştir.

Bu model yardımıyla tüneller, limanlar, elektrik santralleri, barajlar, atık su arıtma tesisleri, doğal gaz ve petrol boru hatları, hava alanları, otoyollar gibi büyük çaplı yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bilindiği gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınması yatırıma, yatırım ise bu amaca tahsis edebilecek kaynaklara bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, başta yatırım sermayesi olmak üzere kaynak sıkıntısı çekilmekte bundan dolayı da eldeki kaynakların planlı, programlı, dengeli ve akılcı bir şekilde yatırımlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kamu kaynaklarının yetersiz olduğu ülkelerde ve ülkemizde YİD modeli uygun bir çözüm olarak görülmektedir. YİD modeli yoluyla gerçekleştirilecek yatırım projelerine, uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve yabancı sermayenin katılımını sağlayan birçok faktör söz konusudur. YİD modelinde;

- Nüfus artışı ve ekonomik büyümenin sürekli olarak ilave altyapı yatırımı ihtiyacı doğurması ve bu yatırım projelerinin kamu kaynakları yoluyla gerçekleştirilmelerinin zor ya da imkânsız olması,
- Enerji ve ulaşım sektörlerinde faaliyet gösteren üretici ve aracı firmalar arasında yoğun bir rekabetin olması,
- Özel sektör disiplininin ve dinamizminin kamu sektörü yatırımlarında da oluşması, 1980'li yılların başında olduğu gibi uluslararası sözleşme firmalarının iş hacimlerinin daralmış olması gibi faktörler katılımı teşvik

edici niteliktedir. YİD modeliyle yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinde birçok taraf vardır. Tipik bir YİD projesinde, ev sahibi ülke, projenin sahibi konumunda olan hükümet kuruluşu, borç veren kuruluşlar, sigorta kuruluşları, teknik, finansal ve hukuki danışmanlar, projeyi gerçekleştirecek olan şirket (Ortak Girişim Şirketi) ve destekleyici (sponsor) firmalar bu kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir.

6.1. Yap-İşlet-Devret Modelinin Enerji Sektörü Açısından İşleyişi

Yap-İşlet-Devret modellerinin işleyişini inceleyecek olursak, enerji sektörü bu model çerçevesinde en fazla faaliyetin olduğu sektördür.

Kurulu gücü küçük olan enerji projeleri için (daha çok hidrolik) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bir ön fizibilite raporu ile başvurulup, projenin gerçekleştirilmesine talip olunabilir (Bakanlık açık ihaleye çıkmadan bu başvuruyu kabul edip işleme koyar, Bakanlığın açık ihaleye çıkma zorunluluğu yoktur). Bu koşullarda Bakanlık ön fizibilite raporunu ilgili kuruluşlara (Örneğin hidrolikler için DSİ, TEAŞ, EİEİ) görüş almak için gönderir. Bu kuruluşlardan olumlu görüş gelmesi halinde, Bakanlık ilgililerden esas fizibilite raporunu hazırlayıp, yine kendisinin belirleyeceği bir tarihe kadar vermesi istenir. Bakanlığa yapılan bu ilk başvuruda proje ile ilgilenen başka firmaların da çıkması halinde, aynı koşullarda bu firma veya firmaların da belirlenmiş süre içinde fizibilite raporlarını hazırlayıp Bakanlığa vermeleri istenir. Ancak daha çok uygulama alanı bulan Açık İhale Yöntemidir. Bakanlık fizibilite raporu hazır olan projeleri ihaleye çıkmaktadır. Firmalar bu fizibilite raporlarını baz alarak, kendi fizibilite raporlarını mevcut yönetmeliklerde belirlenmiş kriterleri de göz önüne alarak hazırlarlar. Fizibilite raporlarında doğal olarak işletme süresi de yer almaktadır. Bu süre genellikle 20 yıldır. Teklif veren firmalar bu süreyi dikkate alarak Nakit Akım Tablosunu hazırlar ve yıllık (ve ortalama) elektrik enerjisi satış fiyatını belirlerler. Bu projeler gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, KDV muafiyeti ve erteleme, % 20 öz sermaye oranı gibi teşvik unsurlarından yararlandırılır.

Toplanan teklifler ilk aşamada Bakanlık bünyesinde yer alan Enerji İşleri Genel Müdürlüğü'nde değerlendirilmektedir. Teklifler önce aynı baza getirilmektedir. Fizibilite raporunun mali kısmı hariç diğer kısmı ilgili kuruluşlara görüş almak için tekrar gönderilmektedir. İlk değerlendirme çalışması alt kurulda tamamlandıktan sonra, değerlendirme sonuçları Bakanlık Müsteşarı'nın başkanlığında ilgili genel müdürlerden oluşan üst kurula gönderilmektedir. Üst Kurul aldığı Kararı onay için Bakana sunar. Bakanlıkta yapılan değerlendirme işlemleri tamamlandıktan sonra DPT'ye gönderilip, Planlamanın görüşü ve onayı alınır.

Planlamanın görüşünün de olumlu olması durumunda Bakanlık, ortak girişimcilere, mevcut projeyle ilgili mühendislik projelerini yapacak (veya yaptıracak), yatırımı gerçekleştirecek, sözleşmede öngörülen süre boyunca tesisi işletecek, bakımını yapacak, ürettiği elektrik enerjisini Görevli Şirkete belirlenmiş fiyat üzerinden satacak, projenin finansmanı için öngörülen öz sermayeyi koyacak ve gerekli kredileri sağlayacak, kredilerin anapara ve faiz olmak üzere geri ödemelerini yapacak ve tesisi işletme süresi sonunda ilgili Kamu kuruluşuna bedelsiz olarak devredecek YATIRIM ŞİRKETİ' ni kurmak üzere çağrıda bulunur. Artık projenin sahibi olan bu Yatırım Şirketi ile Bakanlık yetkilileri YİD modeli çerçevesinde belirlenmiş koşulları içeren bir UYGULAMA SÖZLEŞMESİ üzerinde görüşmelere başlarlar. Bakanlık son yıllarda bu alanda TİP bir sözleşme geliştirmiş olduğundan karşılıklı görüşmeler pek zaman almaz. Hazırlanmış olan bu Uygulama Sözleşmesi tarafların mutabık kalmalarından sonra görüşü alınmak üzere DANIŞTAY' a gönderilir (Tahkim Yasası uyarınca Danıştay'a incelenmek ve onayı alınmak için değil sadece görüşü alınmak için gönderilmektedir). Yatırım Şirketi kurulması ve Uygulama Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden sonra, Yatırım Şirketi daha birçok sözleşmeye imza atmak durumundadır. Yürürlüğe girecek yaklaşık 15 adet sözleşme içinde en önemlileri,

Yatırım Şirketinin:

- DSİ ile imzalayacağı Su Hakkı Kullanım Sözleşmesi (Hidrolikler için),
- TEAŞ ile imzalayacağı Elektrik Enerjisi Satın Alma Sözleşmesi (ESA),
- Bakanlık ile imzalayacağı İnşaat Sözleşmesi,
- Bakanlık Enerji Fonu ile imzalayacağı Sözleşme,

- TEAŞ ile imzalayacağı İşletme ve Bakım Sözleşmesi,
- Bankalar ile imzalayacağı Kredi Sözleşmeleri,
- Sigorta Şirketleri ile imzalanacak Sözleşmeler,
- Bağımsız Müşavir ile imzalanacak sözleşmelerdir.

Bütün bu sözleşmelerin tamamlanmasından ve Bakanlığın uygun görüşü ve onayından sonra, son kez Hazine Müsteşarlığı ile Garanti Sözleşmesi imzalanmaktadır. Bu sözleşmedeki amaç elektrik enerjisini satın alacak Kamu kuruluşu ödemede bulunmadığı takdirde, bu ödemenin Hazine tarafından yerine getirileceği garantisidir.

Projedeki rakamsal büyüklükler ve elektrik enerjisi satış fiyatı ABD \$' ı olarak belirtilmekte, Uygulama Sözleşmesinin imzalanmasıyla beraber eskalasyon da başlamaktadır. Eskalasyon uygulamasında ABD Tüketici Fiyat Endeksi kabul edilmiştir. Bağımsız Müşavir Firma (genellikle yabancı firma) Yatırım Şirketinin hem proje hem de yatırım aşamasında yaptığı çalışmaları denetler ve bunu Bakanlığa raporlamakla yükümlüdür.

YİD modeli çerçevesindeki projelerin finansmanın da Teşvik Tedbirleri % 20 öz sermaye % 80 kredi kullanma olanağı ile önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Projelerin finansmanında kullanılabilecek krediler aşağıda belirtilmiştir (3996 sayılı yasa ve 94/5907 sayılı BKK) :

- Projenin gerçekleştirilmesi için temin edilecek orta vadeli kredi ve/veya krediler. Ana Kredi (Senior Loan) olarak tanımlanan bu kredi ile inşaat işleri (Bu yatırım kalemi için kredi bulmak için zor kısımdır - Ticari Kredi) ve makina-teçhizat (Bu yatırım kalemi için kredi bulmak sorun teşkil etmez - İhracat Kredisi) başta olmak üzere toplam yatırımın önemli bir bölümü finanse edilmektedir. Bu kredi için Hazine garantisi verilmesi söz konusu değildir.

- Köprü Kredi (Subordinated Loan “sub-loan”)

Projenin yatırım aşamasında olacağı gibi işletme aşamasında da, Yatırım Şirketinin kusuru dışında (Yatırım kaleminde beklenmeyen artışlar gibi) bir maliyet artışı ve bu artışın ek bir finansman gereği doğabilir. Bu durumda projeden sorumlu Kamu

kuruluşu Enerji Fonundan veya İdare adına uluslar arası finans kuruluşlarından ek finansman sağlanır. Köprü Kredisi diye tanımlanan kısa ve orta vadeli bu kredi için Hazine garantisi verilmesi söz konusu olabilir.

- Destek Kredisi (Stand-by Loan)

Köprü Kredisinin tersine, Yatırım Şirketinin kendi kusurundan kaynaklanan bir maliyet artışı ve bu artışın gerektirdiği ek finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik kredilerdir. Kredinin temini, Yatırım Şirketinin sorumluluğunda olup, bu kredi için Hazine garantisi verilmesi söz konusu değildir.

Normal koşullarda, temin edilmiş olan kredilerin Projenin yatırım aşamasında faiz ödemeleri ve varsa anapara taksitlerinin geri ödemeleri Yatırım Şirketinin öz sermayesinden karşılanacaktır.

6.2. Yap İşlet Devret Projelerinin Finansmanında Dikkate Alınması Gereken Hususlar

Projenin Ekonomik Açıdan Sürdürülebilir Olması

YİD Projesinin ekonomik açıdan sürdürülebilir olduğu potansiyel yatırımcılara ve kreditorlere açıkça kanıtlanmalıdır. Yani proje, alınan kredilerin anapara ve faiz ödemelerine, öz sermaye ve getirilecek öz sermayeye karşılık sağlanacak getirinin geri ödenmesini sağlayacak oranda gelir üretebilmelidir.

Projeden elde edilecek gelirin projenin borç servisini karşılamaya yetecek düzeyde olması gerektiği için, projenin toplam maliyeti tahmin edilebilmeli ve kreditorler ile yatırımcılara projenin planlandığı gibi gerçekleştirilip, işletileceğine dair güvence verilmelidir (Ersönmez, 1995).

YİD Projelerinin Maliyeti

“Bu Model çerçevesinde dikkate alınması gereken en önemli husus YİD proje maliyetinin, devletin doğrudan borçlanmak suretiyle finanse ettiği proje maliyetinden yüksek olup olmadığı, bu kullanılacak maliyetin de bütçe imkânsızlıkları nedeniyle

uygulanamayacak proje çerçevesinde makul olup olmadığının tespiti. Eğer analizler sonucu modelin maliyetinin yüksek olduğu sonucu ortaya çıkarsa, bunun bedelini devlet ve nihai kullanıcılar ödeyecektir” (Hadi, 2003).

6.3. Yap İşlet Devret Projelerinde Toplam Yatırım Maliyetinin Unsurları

Projelerin karakteristiğine göre maliyet kalemleri değişiklikler göstermesine rağmen, bir altyapı projesinin maliyet kalemlerinin belirlenmesi ve bunun sonucunda toplam yatırım maliyetinin tespiti gereklidir. Bu maliyet kalemleri şöyledir (Kadyrov, 2003).

Maliyet Kalemleri

- İnşaat Giderleri
- Avam ve Nihai Proje Giderleri
- Makine ve Ekipman Giderleri
- Projelendirme/Koordinasyon

Toplam İnşaat Maliyeti

- Müşavirlik ve Kontrol Hizmetleri
- Yönetim Giderleri
- Sigorta Giderleri

Toplam Mühendislik ve Kontrol Hizmetleri

- Kamulaştırma
- İşletme sermayesi
- İşletme giderleri
- Vergiler

Toplam Diğer Giderler

- Koşullu Harcama

Toplam Sermaye ve Maliyet

- Finansman giderleri
- Faiz giderleri

Toplam Finansman Giderleri

Toplam Yatırım Maliyeti

Yukarıda belirlenen maliyetler, projenin fizibilite etüdünde yer almalıdır. YİD projelerinde projenin yürürlük aşamasına gelinceye kadar ortaya çıkan maliyetler dikkate alınarak toplam yatırım maliyeti revize edilmektedir (Atalan, 1995).

YİD projeleri inşaat ve işletme dönemi olmak üzere iki farklı ve uzun aşamadan oluşmaktadır. Projenin yürürlüğe girdiği tarih ve yatırımın işletmeye alındığı tarihe kadar inşaat döneminde yurt dışından temin edilen mal ve hizmetler değerleri, o ülkenin enflasyon endeksleri ve yerel para ile yabancı para arasında ortaya çıkan kur değişiklikleri dikkate alınarak eskalasyona (artırma) tabi olabilmektedir. Projenin işletme döneminde ise sadece idare ve işletme giderleri eskalasyona tabi olmaktadır (Erdoğan, 1998).

6.4. Yap-İşlet-Devret Modelinin Başarısını Etkileyecek Faktörler

- Yasal çerçevenin oluşturulması,
- Ekonomik çevrenin yapısı,
- Projenin finansal açıdan güçlü, yapılabilir ve uygun olması,
- Kredi değişikliğinin yüksek ve ülke riskinin yönetilebilir olması,
- Politik istikrarın olması,
- Projeyi gerçekleştirecek firmaların deneyimli ve güvenilir olması,
- Yapım firmasının yeterli deneyime ve kaynağa sahip olması,
- Açık ve doğru bir teklif sürecinin olması,
- Sektörün özellikleri ve projenin önceliğinin belirlenmesi,

- Kamu ve özel sektörde kazanç temeline dayalı işbirliğinin oluşturulması,
- Projenin zamanında ve uygun bir maliyetle tamamlanacak şekilde yapılandırılması,
- Proje risklerinin taraflar arasında rasyonel biçimde dağıtılması,
- Rasyonel fizibilite çalışmaları,
- Ülkenin siyasi istikrarı (Erdoğan, 1998).

6.5. Yap İşlet Devret Modelinin Ülkemizdeki Uygulaması

İlgili kamu birimleri, Yap-İşlet-Devret yöntemiyle Türkiye'deki bazı temel alt yapı tesislerinin kurulması konusunda önemli ve kritik bir tercih yapma durumunda kalmışlardır. Devlet ihale sisteminin kurallarıyla yürüyen mevcut süreç ülkemizde alışılmış bir mekanizmayı ifade etmektedir.

Yap-İşlet-Devret modeli ile yatırım gerçekleştirme düşüncesi, 1980'li yılların ortalarında Türk ekonomisine yeni bir iş yaptırma yöntemi olarak biraz da bu klasik ihalelerdeki gecikme ve belirsizlik durumunun ortadan kaldırılması amacıyla girmiştir.

Kamunun ilgili birimlerince uygun bulunmak ve onaylanmak koşuluyla, projenin yapımında kullanılacak olan finansmanın teklif veren firmalarca yüklenilecek oluşu vakit kazandırıcı bir diğer avantaj olarak gözükmüştür. Firmalar tarafından da sağlanıyor olsa bu uluslararası yatırım kredileri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin genel uluslararası mali-ekonomik ilişkiler dengesinin bir parçası olarak yürütülmektedir.

Çok sayıda ve aşırı yüksek bedelli kredi kullanılması yoluna gidilmesi söz konusu değildir. Uluslararası kredi kurumlarının Türkiye'nin dış gelir-gider dengeleriyle ilgili değerlendirmelerini titiz bir biçimde yaparken; benzeri bir dikkati ve duyarlılığı ilgili kamu kurumlarında yapmasını gözetmektedir.

Yap-işlet-devret modelinin yasal çerçevesi 08.06.1994 tarih ve 3996 sayılı Kanun ile belirlenmiştir. Kanun; köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, enerji üretimi, iletimi, dağıtımı, maden ve işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, otoyol,

demiryolu, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları ve benzeri yatırım ve hizmetlerin yaptırılması, işletilmesi ve devredilmesi konularında, yap-işlet-devret modeli çerçevesinde sermaye şirketlerinin veya yabancı şirketlerin görevlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Kanunda yap-işlet-devret modeli; ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin yatırım bedelinin (elde edilecek kar dâhil) sermaye şirketine veya yabancı şirkete, şirketin işletme süresi içerisinde ürettiği mal veya hizmetin idare veya hizmetten yararlananlarca satın alınması suretiyle ödenmesi şeklinde tanımlanmaktadır.

Kanuna göre; yap-işlet-devret modelinin usul ve esasları, yüklenici şirketlerde aranılacak özellikler, sözleşmelerin kapsamı, yatırım sonucu oluşacak mal ve hizmetlerin ücretinin belirlenmesinde uygulanacak kriterler ve konuya ilişkin diğer ilkeler Maliye, Bayındırlık ve İskân, Ulaştırma, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca müştereken hazırlanarak Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmaktadır.

Kanunda yap-işlet-devret modeli ile hizmetlerini gerçekleştirecek kuruluşların kapsamı oldukça geniş tutulmuştur. Buna göre kamu iktisadi teşebbüsleri ve fonlar dâhil bütün kamu kurum ve kuruluşları Yüksek Planlama Kurulu'nca yetkilendirilebilmektedir. Yatırım ve hizmetleri yap-işlet-devret modeline göre yaptırmak isteyen idare, Yüksek Planlama Kurulu'na müracaat etmekte ve Kurulun izninden sonra sermaye şirketi veya yabancı şirketle sözleşme imzalayabilmektedir. Sözleşme özel hukuk hükümlerine tabi ve imtiyaz teşkil etmeyecek nitelikte olmalıdır.

Yatırım ve/veya hizmetin belirlenen süre içerisinde projelendirilmesi, finansmanı, kurulması ve işletilmesinden sermaye şirketi veya yabancı şirket sorumlu tutulmakta ve buna ilişkin müeyyidelerin sözleşmede yer alması hüküm altına alınmaktadır.

Ayrıca, yapılacak sözleşmelerde sermaye şirketinin veya yabancı şirketin yapım ve işletmesini üstleneceği yatırım ve hizmetin süresinin belirlenmesinde yatırım bedelinin (elde edilecek kar dâhil) ve yatırım için sağlanan kredilerin geri ödeme süresi ile projenin mahiyeti, sermayenin miktarı ve işletme esasları da dikkate alınmaktadır. Sözleşmelerin süresi ise 49 yılla sınırlı tutulmuştur.

Kanuna göre yap-işlet-devret modeli ile gerçekleştirilecek yatırım sonucu üretilen mal ve/veya hizmetlerin karşılığı olarak ödenecek ücretler Bakanlar Kurulu Kararı'yla yürürlüğe konulacak usul ve esaslar uyarınca gerekli görülen hallerde idarenin bağlı veya ilgili bulunduğu bakan tarafından belirlenebilmektedir.

Yap-İşlet-Devret modeli ile yapılması planlanan projeler DPT'ye sunulmaktadır. Fizibilite raporları uygun görülen ve yapılabilirliğine karar verilen projelerin ülke ekonomisine katkıları göz önünde bulundurularak yatırım programına alınabilmesi amacıyla YPK'na teklif edilmektedir. Bu süreçler yapımı bütçeden karşılanan projelere göre daha kısa olmaktadır.

YİD modelinde ihale değerlendirmede esas, özel kamu yatırımlarına hız kazandırma amacını ilke olarak benimsediğine göre ihale kararına esas oluşturacak unsurun da hız ve zaman kavramlarıyla bağlantılı olması gerekirdi. İlgili kamu birimleri hem yatırımı bitirip tesisi hizmete sokma süresini bir etken olarak almalı hem de tesisin yatırım yapan grup tarafından kamuya teslim edilmeden önceki işletme süresini belirleyici unsur olarak göz önünde tutmalıdır.

Bu çerçevede, yatırımı gerçekleştirme süresi idarece makul ama olabildiğince kısa bir süre olarak belirlenmiştir. Buna karşılık, katılımcılar arasından ihaleyi kazanıp yatırımı gerçekleştirecek olan grubun inşaat süresinin bitiminden sonra tesisi kendi adına işleteceği süre bir temel karşılaştırma parametresi olarak belirlenmiştir. Yatırımın hızlı yapılmasını özendirmek ve kamçılamak üzere mukavelenin öngördüğü yatırım süresinden daha önce işin bitirilip tesisin hizmete sokulması halinde, bu kazanılacak sürenin de yatırımcının ihale sırasında teklif ettiği işletme süresine eklenmesi öngörülmüştür.

Çizelge 6.1. Modellerin Karşılaştırılması

A - Yapım Finansmanının Bütçe Kaynaklarından Karşılandığı Yapım Modelinin Özellikleri (4735 Sayılı Kamu İhale Kanunu'nda Belirtilen sözleşme türleri)	B - Yapım Finansmanının Bütçe Dışı Kaynaklardan Karşılandığı Yapım Modelinin Özellikleri (Yap-İşlet-Devret Modeli sözleşme türleri)
Kamu kaynaklarına dayalıdır.	Özel teşebbüs kaynaklarına dayalıdır.
Yatırım programına alınması uzun süreç gerektirebilmektedir.	Uygun proje olduğu takdirde kısa sürede yatırım programına alınabilmektedir.
İşin, süresinde bitirilememe riski mevcuttur.	Çoğunlukla belirlenen süreden önce bitirilmektedir.
Yapımda hız faktörü esas değildir	Hız önemli faktördür.
İşletme dönemi kaynaklı geri dönüşümü uzun zaman almaktadır.	Geri dönüşüm kısa sürelerde olmaktadır.
Uygulama projeleri ile ihaleye çıkılmaktadır.	Avan proje ile ihaleye çıkılabilmektedir.
İşi mali ve teknik açıdan güçlü firmalar alabilmektedir.	Sözleşme gereği işi, mali ve teknik açıdan güçlü birden fazla firmanın oluşturduğu ortak girişimler almaktadır.
Ortak girişim zorunluluğu yoktur.	Ortak girişim modelin önemli özelliklerindendir.
Yerli sermayeye dayalıdır.	Yabancı sermaye transferini sağlamaktadır.
Yapım işinde kar etmek tek hedeftir. Bundan dolayı kaliteden sapma olabilmektedir.	Yapım işinde karlılık hedef değildir. İşletme dönemi karı esastır. Yapım işinde kalite sağlanabiliyor.
Kamuya planlanandan çok daha pahalıya mal olabilmektedir.	İşin maliyetinin artması kamuya ek maliyet getirmemektedir.
Yapımda istenen kalitenin sağlanmasında zorluk çekilmektedir.	İşletme dönemini de barındırdığından kalite üst düzeyde olmaktadır.
Teknoloji transferi sağlamayabilir.	Teknoloji transferini zorunlu kılmaktadır.
Tüm yapım işlerinde uygulanabilir.	Karlı ve kısa dönemde geri dönüşüm sağlayan projelerde uygulanabiliyor.
İhaleye çok fazla firmanın katılımı olmaktadır.	İhaleye katılım az sayıda güçlü firma tarafından olmaktadır.
Taraflar idare ve yüklenici firmadan oluşur.	Birçok farklı ulusal, uluslararası taraf mevcuttur.
Danışmanlık faaliyetleri asgaride kalmaktadır.	Azami sayıda birçok danışmanlık faaliyetini barındırır.
Tüm projelerde uygulanabilir.	Geri dönüşümü kısa sürede olabilecek ve işletme unsurunu içeren projelerde uygulanabilmektedir.

Yapım finansmanını bütçe kaynaklarından karşılandığı ile bütçe dışı kaynaklardan karşılandığı modellerin karşılaştırması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Çizelge 6.1).

Yapım finansmanının özel sektör katılımıyla sağlanmasının yararlarını şöyle açıklayabiliriz;

- Kamu borçlanma kapasitesi üzerindeki finansman yükünün azaltılmasına yardımcı olabilir.
- Özel sektör dinamizmi ve tecrübeleri kamu yatırımları ve hizmetlerinde etkinleşebilir, bu yatırım ve hizmetlerin elde edilme sürecinde zaman tasarrufu ve verimlilik artışı sağlanabilir.
- Özel sektörün elde etme ve yapım yöntemlerinin kullanılması ülke ekonomisi için yararlar getirebilir.
- Kamuda mevcut hizmetlerin kalitesi artırılabilceği gibi ek hizmetlerin verilmesi sağlanabilir.
- Yatırımların tamamlanma süresi kısılırken, daha iyi yöntemlerin kullanılması, bakım ve onarım hizmetlerinin daha kaliteli olarak sağlanması yatırımın fiziki ve ekonomik ömrünü uzatabilir.
- Kamu sektörünün bu hizmeti karşılamasına oranla maliyetler açısından önemli oranda tasarruf sağlanabilir.

Yapım finansmanının özel sektör katılımıyla sağlanmasının sakıncalarını ise şöyle açıklayabiliriz;

- Kamu hizmetlerinin özel sektöre devredilmesi durumunda, kamunun bu hizmetlerin verilmesinde doğrudan bir katılımı söz konusu olmadığından kalite, standartlar ve izinler üzerinde kontrol sağlanamayabilir.
- Sağlanacak hizmetler karşılığında alınan ücretler ve bu ücretlerin artışları konusunda taraflar arasında anlaşmazlık çıkabilir.
- Kamu kuruluşu, özel şirketin iflası veya hizmetin eksik olarak yerine getirilmesi durumlarında kontrolün kendisinde olmaması nedeniyle bir takım zararlarla karşılaşabilir.
- Ticari amaç öne çıkacağından, kullanıcılar açısından fiyatlar yüksek olabilir.

7. YAP İŞLET DEVRET MODELİNİN İŞLEYİŞİ İLE İLGİLİ SORUNLAR, VERGİSEL PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

7.1. Teknik Sorunlar

Genellikle bu model çerçevesinde yatırım yapmak isteyen girişimcilere fizibilite raporları (Teknik incelemeleri de bir ölçüde içererek) ilgili kamu kuruluşu tarafından ihale aşamasında verilmektedir. Bu raporlar ne kadar sağlıklı hazırlanmışsa, bunların üzerine bina edilecek sözleşmelerde o derece ileride sorun yaratmayacak ve tarafları anlaşmazlıklara götürmeyecek raporlar olacaktır. Enerji projelerini özellikle barajlı alanların bir zorluğu yeraltının yeterince iyi incelenmesinden geçmektedir. Bu çalışmalar çok iyi yapılmadan raporlandığı takdirde, çok büyük sorunları da beraberinde getireceği açıktır. Girişimcinin bu ihale aşamasında kısıtlı sürede fizibilite raporunun teknik verilerini irdeleme şansı pek yoktur.

7.2. Ekonomik ve Mali Sorunlar

Temel sorun ihaleye çıkan projelere finansman bulmaktır. Diğer bir ifadeyle projeleri gerçekleştirecek girişimcilerin (genellikle yabancı) bulunması, ortaya çıkmasıdır. Buda büyük ölçüde Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrarı ile bire bir ilgilidir.

Bu koşullar ise yerine gelmediği takdirde, beklenen yabancı sermaye, yabancı girişimcinin gelmesi zorlaşmaktadır. Nitekim eskiden üzerinde çok konuşulan ve tartışılan tahkim yasası da çıkmış olmasına rağmen yine beklenen ve arzu edilen yabancı girişimci başvurusu sınırlıdır.

Bir sorun da ihalelerde yeterlilik koşulu aranmadığı için birçok yerli firma ve başta taahhüt firmaları olmak üzere bu ihalelere başvurular olmuş, ihaleyi kazanan yerli firmalar kendilerine yabancı ortak arayışına girmişler ve çoğu kez de bu

gerçekleşmeyince de proje bir ölçüde bloke olmuştur. Birçok proje kendine müşteri arıyor durumuna düşmüştür.

7.3. Kapsam Sorunları

YİD modeli, özellikle 3996 Sayılı Yasa'nın uygulamasıyla kapsamı çok geniş tutulmuştur. Bu kapsamın mutlaka daraltılması gerekmektedir. Yoksa bir yandan özelleştirme, liberal ekonomi denecek, diğer yandan bu duruma ters düşün serbest piyasa ve rekabet mekanizmalarının işleyişini engelleyici bir durum yaratılmış olacaktır. Çünkü bu amaca yönelik kurulmuş şirketler belli bir mal ve/veya hizmeti belli bir fiyat garantisıyla üretip satmakla, bunların aynı alanda faaliyet gösteren şirketlerin rekabet edebilme şansını ortadan kaldırmaktadır.

7.4. İşletme Hakkı Devri

İşletme hakkı; herhangi bir tesisin mülkiyet hakkı devreden tarafta saklı kalmak üzere belirli bir süre ve bedel karşılığında sözleşmede belirlenen usul ve esaslar dahilinde kar/zarar işletme hakkı devralan tarafa ait olmak üzere gerçek ve/veya tüzel kişiler tarafından işletilmesidir.

7.4.1. Vergi usul kanunu (VUK) açısından

Borçlar Kanunu çerçevesinde işletme hakkı devirleri hasılat kirası özelliği taşımaktadır. İşletme hakkı devir bedeli belli bir süre için ödendiğinden ilgili yıla isabet eden işletme hakkı devir bedelinin gider yazılması ancak izleyen yıllara isabet eden bedelin aktifleştirilmesi gerekir. VUK'un 283. Maddesi uyarınca "gelecek bir hesap dönemine ait peşin ödenen giderler ... mukayyet değerleri üzerinden aktifleştirilmek suretiyle değerlendirilir." GVK'nın 40/1 maddesi uyarınca ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan giderler yapılan kazancın safı tutarının hesaplanmasında indirilir. Bu yüzden peşin ödenen işletme hakkı devir bedellerinde sadece ilgili yıla düşen kısmın sonuç hesaplarına intikal ettirilmesi gerekmektedir.

Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği'nde 28- Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Taahhukları Hesabı'nda VUK'un 283. Maddesine paralel bir düzenleme yapılmıştır. Hesap açıklaması aynen şu şekildedir; “bu hesap peşin ödenen ve cari dönem içinde ilgili gider hesaplarına kaydedilmemesi gereken, gelecek yıllara ait giderleri izlemek için kullanılır. Gelecek yıllarla ilgili gider ve maliyet hesaplarına borç kaydedilecek olan peşin ödenen giderler bu hesabın borcuna kaydedilir. İlgili hesap dönemlerinde bu hesabın alacağı karşılığında dönen varlıklardaki Gelecek Aylara Ait Giderler Hesabı'na gerekli aktarmalar yapılır.”

İşletme hakkının konusunu tesis oluşturduğunda değerlendirmenin yukarıda açıklanan şekilde yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde ticaret ünvanı veya patent gibi gayri maddi hakkın kiralanması söz konusu olduğunda hak bedelinin kira (yararlanma) süresine göre itfa edilmesi gerekir. Gayri maddi haklar VUK'un 269 ve 272. maddelerine göre maliyet bedeli ile değerlendirilir. Gayrimenkullerin değerlemesine ilişkin VUK'un 269, 270, 271 ve 272. Maddeleri ile gayrimenkullere ilişkin amortisman hükümleri gayrimaddi haklar için de geçerlidir. 01.01.1983 tarihinden önce iktisap edilen kıymetlerle ilgili genel amortisman tablosunda haklarla ilgili düzenlemeye de yer verilmiştir. Buna göre haklar amortismanlara ilişkin genel tablonun XI-a bölümü uyarınca kendilerinden faydalanılacak sürelerle göre amorti edilir. Bu sürelerin sözleşmelerle tespit veya resmi bir makam tarafından tescil edilmiş olması gerekir. 01.01.1983 tarihinden sonra iktisap edilen haklarla ilgili genel hükümler geçerlidir. Bu durum uygulama farklılığı yaratmamaktadır. Haklar yine kendilerinden faydalanılacak sürede itfa edilmekte veya hak bedellerinden ilgili yıla isabet eden kısmı sonuç hesaplarına intikal ettirilmektedir. Muhasebe Uygulama Genel Tebliği'nde de benzer düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre imtiyaz, patent, lisans, ticari marka ve ünvan gibi bir bedel ödenerek elde edilen bazı hukuki tasarruflar ile kamu otoritelerinin işletmeye belirli alanlarda tanıdığı kullanma yararlanma gibi yetkiler dolayısıyla yapılan harcamalar 260-Haklar Hesabı'nda izlenecektir. Edinilen haklar maliyet bedelleri ile bu hesaba borç kaydedilecek ve yararlanma süresi belli ise yararlanma süresinde, belli değilse beş yıllık sürede eşit taksitlerle itfa olunarak yok edilir.

İşletme hakkı olarak tabir edilen hasılat kirasına ilişkin kiracılık hakkı medeni hukukta gayri maddi hak olarak değil maddi bir hak olarak yer aldığından ödenen işletme hakkı devir (kira) bedellerinin VUK'un 283. Maddesine göre değerlendirilip 280 nolu hesapta muhasebeleştirilmesi gerekir.

7.4.2. Katma değer vergisi (KDV) açısından

KDVK'nın 1/1 maddesi uyarınca kiralama işlemi ticari faaliyet kapsamında yapıldığı takdirde Katma Değer Vergisi kapsamına girer. Kiralanması KDV'nin konusuna giren mal ve haklar GVK'nın 70. Maddesinde mal ve haklardır. GVK'nın 70. Maddesinin birinci fıkrasının 5. Bendinde İşletme, imtiyaz haklarının ... sahipleri , mutasarrıfları, zilyedleri, irtifak ve intifa hakkı sahipleri veya kiracıları tarafından kiraya verilmesi gayrimenkul sermaye iradı sayılmıştır. Bu hakların ticari işletmeye dahil bulunması durumunda kiralanması işlemlerinden elde edilen kazanç ticari kazanç veya kurum kazancıdır. Ticari kazançta gelirin elde edilmesinde tahakkuk esası belirlenmiştir.

KDVK'nın 10.maddesinin (h) bendi 3316 sayılı kanun ile 01.12.1986 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırıldıktan sonra kiralama işlemlerinde vergiyi doğuran olay normal bir hizmet faaliyeti şeklinde değerlendirilmiştir. Hizmet faaliyeti şeklinde değerlendirilen kiralama işlemlerinde vergiyi doğuran olay KDVK'nın 10/a maddesi uyarınca hizmetin yapılmasına bağlanmıştır. Kiralamalarda diğer işlemlerde olduğu gibi vergilendirme dönemlerine paralel olarak vergiyi doğuran olay gerçekleşmektedir. Diğer bir ifade ile hizmet vergilendirme döneminde ifa edilmiş, işlem mahiyet ve tutar olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Tahsilatın yapılıp yapılmamasının vergiyi doğuran olay açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Sonuç olarak işletme hakkının devri hasılat kirası niteliğinde olduğunda KDVK'nın 1. maddesi uyarınca verginin konusuna girmekte ve 10/a maddesi uyarınca hizmet ifası olarak değerlendirildiğinden ilgili vergilendirme döneminde vergiyi doğuran olay gerçekleşmektedir.

Katma Değer Vergisi Kanu'nun 28 inci maddesi ile verilen yetkiye dayanılarak, 02.08.2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 30.07.2001 tarih ve 2001/2789 sayılı Bakanlar kurulu Kararı ile, bu tartışmalara son verilmekte ve sözkonusu işletme hakkı devirleri, mal ve hizmetlere uygulanacak katma değer vergisi oranlarını gösteren, 31.12.1992 tarih ve 92/3896 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ekindeki I sayılı listenin 13 üncü sırasında konulmak suretiyle, %1 oranında katma değer vergisine tabi kılınmaktadır.

Pilot şirket giderlerinin görevli şirkete naklinde (projede çalışan personel giderleri dahil) düzenlenen fatura bedelleri üzerinden KDV hesaplanacağı tabiidir (KDVK md 1, 8, 10, 20/1, 2). Pilot şirket tarafından proje ile ilgili yararlanılan hizmet ve teslim sırasında KDV indirildiğinden görevli şirkete yapılacak nakil sırasında KDV'nin hesaplanması yasal zorunluluktur. Projede çalışan personelle ilgili ödenen ücretler KDVK'nın 1. maddesi gereğince KDV'ye tabi olmamakla birlikte görevli şirkete gider nakli sırasında pilot şirket tarafından görevli şirkete hizmet verildiğinden projede çalışan personele ait ücretler de KDV matrahına dahil olacaktır. Çünkü işlem hizmet ifası kapsamında olup pilot şirket tarafından görevli şirkete hizmet verilmektedir. Bu durumda proje maliyetine yüklenen personel giderleri matrah tanımının yapıldığı KDVK'nın 20/2 maddesi uyarınca KDV matrahına dahildir (KDVK md 4, 8, 10, 20/1, 2).

Bu çerçevede yap-işlet-devret projelerinde görevli şirket kurulana kadar pilot şirket tarafından yapılan harcamaların görevli şirkete naklinde KVK'nın 17.maddesi kapsamında kar aranmaması ve KVK 33 seri nolu Genel Tebliğ uyarınca gider naklinin gerçekleştirilmesi, ayrıca nakledilen bedelin KDV'ye tabi tutulması gerekir. Ayrıca ihalenin alınamaması durumunda yüklenen giderler dönem gideri mahiyetinde olup doğrudan sonuç hesaplarına intikal ettirilmelidir.

Konsorsiyum olarak girilen ihalelerde konsorsiyum üyelerinin alınmayan ihale ile ilgili giderler konusunda hesaplaşmalarında da fiili giderleri dağıtımı yeterli görülmeli ve bu tür dağıtımlarda da kar aranmamalıdır.

7.5. Pilot Şirket Uygulaması

YİD projelerinde yasal işleyiş gereği herhangi bir projenin alınıp alınmaması belli olmadığından proje ile ilgili giderler yeni şirket kurulana kadar mevcut (pilot) şirkete yaptırılmaktadır.

Projenin pilot şirkete ihale edilmesi durumunda şirket tarafından projenin gerçekleştirilmesi için sözleşmeyi takiben bu proje ile ilgili olarak yeni bir şirket kurulması gerekmektedir. Yeni şirketin kurulması ile pilot şirketin proje ve yeni şirketin kurulması için yaptığı tüm masrafların yeni şirkete nakledilmesi gerekir ki bu konu vergi yasaları açısından tartışma konusu oluşturmaktadır.

7.5.1. Kurumlar vergisi açısından

Kurumlar Vergisi Kanunu' nun 17.maddesi uyarınca; Şirket kendi ortakları, ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek ve tüzel kişiler, idaresi, murakabesi veya sermayesi bakımlarından vasıtalı vasıtasız olarak bağlı bulunduğu veya nüfuzu altında bulundurduğu gerçek ve tüzel kişiler ile olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük fiyat veya bedeller üzerinden yahut bedelsiz olarak alım, satım, imalat, inşaat muamelelerinde ve hizmet ilişkilerinde bulunursa; kazanç tamamen veya kısmen örtülü olarak dağıtılmış sayılır ve aynı kanunun 15/3 maddesine göre dağıtılan örtülü kazançların kurum kazancının tespitinde indirimi kabul edilemez.

Bağlı şirketler ile ilgili gider naklinde örtülü kazanç hükümlerinin uygulanmamasına dair tek düzenleme 33 seri nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nin 2.bölümünde yapılmıştır.

“Holding Şirketlerin Genel İdare Giderlerinin Bağlı Şirketlere Dağıtımı”

Bilindiği üzere holding şirketler tarafından bağlı şirketlere, Araştırma ve geliştirme, Finansman temini, Pazarlama ve dağıtım, Yatırım projelerinin hazırlanması, Hedeflerin tayini, Planlama, Örgütlendirme ve kararları uygulanması, Bilgisayar

hizmetleri, Sevk ve idare, Mali revizyon ve vergi müşavirliği, Piyasa araştırmaları, Halkla ilişkilerin tanzimi, Personel temini ve eğitimi, Muhasebe ve organizasyon kontrolü, Hukuk müşavirliği gibi konularda hizmet verilebilmektedir.

Holding tarafından verilen bu tür hizmetlerin bağlı şirketlere gider yazılabilmesi için:

- Hizmetin mutlaka verilmiş olması
- Kesilen faturada hizmet türünün ayrıntılı olarak belirtilmesi
- Tek faturada birden fazla hizmet bedelinin bir arada yer alması durumunda ise her hizmet bedelinin ayrı ayrı gösterilmesi şarttır.

Bahsedilen koşullara uygun olarak bağlı şirketler, holding tarafından kesilen fatura bedelini gider olarak kayıtlarında gösterebileceklerdir. Düzenleme, holding şirket bağlı şirket ilişkisini belirlemiş olmakla birlikte örgütlenmesi holding şeklinde olamayan yap-işlet-devret projelerinde olduğu gibi bağımlı şirket ilişkileri için de geçerlidir. Bu tür ticari ilişkilerde KVK'nın 17.maddesinde düzenlenen örtülü kazanç dağıtımı hükümlerinin (tebliğde belirlenen koşullarla) dikkate alınmaması gerekmektedir. Bu çerçevede pilot şirketlerin gerek proje ve kuruluş çalışmaları gerekse projenin uygulanması sırasında yaptığı giderlerin görevli şirkete devrinde de aynı usulün geçerli olması kaçınılmazdır. Anılan tebliğ uyarınca pilot şirket tarafından proje ile ilgili olarak yapılan giderlerin görevli şirkete devrinde;

- Hizmetin mutlaka verilmiş olması
- Düzenlenen faturada hizmet türünün ayrıntılı olarak belirtilmesi koşulu ile gider dağıtımı (nakli) yapılabilecektir.

İhalenin alınamaması durumunda giderler pilot şirket tarafından sonuç hesaplarına intikal ettirilir. Konsorsiyum olarak girilen ihalelerde ihalenin alınamaması durumunda ihale ile ilgili olarak karşılanan giderlerin konsorsiyum üyelerinin payları oranında dağıtımı ve faturalanması durumunda fiili giderlerin karsız olarak dağıtılmasının kabulü gerekir. Zira yapılan giderler geçici olarak konsorsiyum üyelerinden birisi (muhtemelen pilot firma) tarafından karşılanmakta ihale sonuçlarına

göre firmalar arası hesaplaşma yapılmaktadır. Yapılan giderler GVK'nın 40/1 maddesi uyarınca ticari (kurum) kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili giderlerdendir.

7.5.2. Emlak vergisi açısından

Bu konuda iki durum söz konusudur.

a- İnşaat Dönemi:

3096 ve 3996 sayılı kanunlar çerçevesinde yapılan tesislerin inşaat bitiminde idare tarafından kabulü gerekmektedir. Zira tesisler idare tarafından onaylanmış projelere göre yapılmakta ve görevli şirket tarafından idareye iş programı verilmektedir. İşletmeye alma konusunda imtiyaz sözleşmelerinde hüküm yer almaktadır. Şirket tarafından yapılan iş geçici kabule tabi bulunmakta olup, inşaat ve montajın bitmesini müteakiben geçici kabul için kabul heyetini davet etmekle yükümlüdür. İnşaat işini geçici kabule tabi olması nedeniyle inşaat, geçici kabul tutanağının imzalandığı tarihte bitmiş sayılır. Bu çerçevede inşaatın bittiği tarihe kadar emlak vergisi mükellefiyeti idareye aittir.

b- İşletme Dönemi:

Yap-işlet-devret uygulamasında yüklenici tarafından tesisin işletme süresi boyunca kullanımı ve yararlanma(intifa) hakkı yüklenicide bulunmaktadır. Tesis üzerinde intifa hakkı tapu siciline kayıt ile oluşur. Tesisin maliki intifa hakkının yüklenici tarafından kullanıldığı süre içerisinde sadece ve sadece mülkiyet hakkının sahibidir. Emlak Vergisi Kanunu'nun 3. maddesi uyarınca intifa hakkı sahibi verginin mükellefidir. YİD modeli uygulamasında da tesisten işletici yararlanmaktadır. Tesis üzerinde kanundan ve sözleşmeden doğan tesis edilmiş bir intifa hakkı söz konusudur. Medeni Kanun'un 737.maddesi uyarınca intifa hakkı sahibi intifa edilen şeyin muhafaza masrafları ile işletme masraflarını ve vergisini ödemekle yükümlüdür. Emlak Vergisi Kanu'nun 3. maddesinde yer alan düzenleme Medeni Kanun hükümlerine paraleldir. Bu durumda bir bina üzerinde kuru mülkiyet bir kişide, intifa hakkı başka bir kişide ise bina vergisi'nin mükellefi intifa hakkı sahibidir. YİD modeli çerçevesinde

yapılan yatırımlarda da işletme döneminde mükellef intifa hakkından yararlanan yüklenicidir.

7.6. İmtiyaz Sözleşmesinin Sona Ermesini Müteakip Tesisin Devri

KDVK'nın 1/1 maddesi uyarınca ticari faaliyet çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler KDV'ye tabidir. Aynı kanunun 2. maddesi uyarınca teslim bir mal üzerindeki tasarruf hakkının malik veya onun adına hareket edenlerce alıcıya yada onun adına hareket edenlere devredilmesidir. Teslim hizmetlerinde matrah KDVK'nın 20/1 maddesi uyarınca bu işlemlerin karşılığını teşkil eden bedeldir. Bedel, malı teslim alan veyahut bunlar adına hareket edenlerden bu işlemler karşılığında her ne surette olursa olsun alınan veya bunlarca borçlanılan para, mal ve diğer suretlerde sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaat, hizmet ve değerler toplamını ifade eder.

Burada doğal olarak , model uygulamalarının özünün, tesisleri devreden tarafın, tesislerin maliki olmadığı tezi ileri sürülebilir. Oysa tesislerin zilyedi devreden taraftır ve tesislerin meydana getirilmesi sırasında indirim konusu yapılan KDV'ler, devredence indirim konusu yapılmıştır.

Bu çerçevede sözleşme süresinin bitimine kadar da tesislerin malikinin devreden taraf olduğunun kabulü doğru olacaktır.

İmtiyazlı şirket tarafından yapılan tesis ticari bir organizasyon içinde bir kurumun aktifinde kayıtlıdır. Söz konusu tesis sözleşmenin hitamında veya daha önce idareye devredildiğinde tesisi ticari işletmenin aktifinden idareye geçmektedir. Bu durumda tesisin satışı (teslim) ifade etmektedir.

Kurumlar Vergisi Kanunu açısından imtiyaz konusu tesisin devri nedeniyle kazanç çıkmaması VUK'un 325. maddesi gereğidir. Bu kazançlar işletme süresi boyunca elde edilip vergilendirilmiştir.

KDVK açısından devir işlemi verginin konusuna girmektedir. Matrah olarak tesiste yer alan her bir kıymetin kendi değereleme ölçüleri içerisinde değerelemesi, kendi ölçüleri ile değerelemeyen iktisadi kıymet için VUK'un 289. maddesi uygulanarak devre konu tesisi için KDV matrahının oluşturulması gerekir.

3096 ve 3996 sayılı kanun uygulamalarına ilişkin KDV için bir istisna bulunmamakla birlikte 4046 sayılı özelleştirme kanunu kapsamında yapılan tesis devir ve kiralamalarında KDVK'nın geçici 12.maddesi uyarınca istisna tanınmıştır.

7.6.1. Devir nedeniyle idarenin isteği üzerine yapılan tamir bakım giderleri

Tesisin her türlü borç ve taahhütten ari olarak işler vaziyette idareye devrolunacağına dair hükümler gerek mevzuatta gerekse imtiyaz sözleşmelerinde yer almaktadır. Devir işlemleri ile Devir Kurulu tarafından belirlenen tamir ve bakım işlerinin yapılması sözleşme gereğidir. Bu yüzden yapılan tamir bakım giderlerinin imtiyazlı şirket tarafından KVK'nın 13. ve bu maddenin atıfta bulunduğu GVK'nın 40/1 maddesi uyarınca gider yazılması gerekir.

7.6.2. Tesisin devri nedeniyle işletme malzemesi yedek parça ve benzeri kıymetlerin idareye devri

İdareye devri mecburi olmayan ancak sözleşme gereği idarenin talebi ile stok olarak idareye devredilen malzeme ve yedek parçaların bedellerinin hasılat hesaplarına intikal ettirilmesi gerekir. Ayrıca bu işlem KDVK'nın 1. maddesi uyarınca verginin konusuna girmektedir. Matrah KDVK'nın 20/1 maddesi uyarınca teslim bedelidir.

7.6.3. Devirde damga vergisi ve harç istisnası

3996 sayılı Kanun'un 12.maddesinde yer alan DV ve Harç İstisnası uygulamasının kapsamının belirlendiği 5097 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 41. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendi uyarınca yatırımın tamamlanmasını takiben idare ile

görevli şirket arasındaki işletme ve bu dönem sonundaki devir uygulaması ile ilgili işlemler bu işlemler nedeniyle düzenlenen kağıtlar DV ve harçtan istisnadır.

7.6.4. Tesisin devri

İmtiyazlı şirketlerin tesisi ile idareye devri işlemi KVK'da düzenlenen şirket devrinden farklı bir işlemdir. İmtiyazlı şirketlerin tesisin devri ile son bulması söz konusu değildir. İmtiyaz konusu faaliyet dışında bir faaliyet gösterebilir veya şirket faaliyetine son da verilebilir. KVK'nın 37.maddesinde düzenlenen devirde kanuni merkezi veya işmerkezi Türkiye'de bulunan bir kurumun infisah ederek kül halinde birleştirilen kuruma devredilmesi ve devralan kurumun da değerleri aynen bilançosuna geçirmesini ifade eder.

İmtiyazlı şirketlerde ise gerek sözleşme süresi sonunda gerekse fesih vb. durumlarda sözleşme süresinden önce yapılan devirlerden kastedilen imtiyaza konu kamu hizmetinin yürütüldüğü tesistir. Görüleceği üzere imtiyazlı şirket değil, tesis idareye devredilmektedir. Tesisin idareye devrinde kazanç hesaplanması söz konusu değildir. Tesisin mülkiyeti kamu kuruluşlarına ait olup tesisin yapılması, işletilmesi ve devri konusundaki yükümlülükler imtiyazlı şirkete aittir. Sözleşme süresinde devredilen tesiste devir tarihi itibari ile amorti edilmemiş kıymetlerde kalan amortisman tutarlarının tamamı VUK 328. maddesi uyarınca kar zarar hesaplamasında dikkate alınacaktır. İster süre bitiminde devredilsin, ister fesih vb. nedenlerle süresinden önce devredilsin amortismanına tabi iktisadi kıymetlerden amorti edilemeyen kısım kalmışsa bu kısmın doğrudan gider yazılması gerekir.

Devir tarihinden önceki bir yıl içinde tesiste mevcut tesisat vb. sistemlerden ekonomik ömrünü doldurmuş olanların yenisi ile değiştirilmesi idare tarafından talep edilebilmektedir. Devir nedeniyle böyle yenilemede yenilenen iktisadi kıymetin iktisap (maliyet) bedeli doğrudan gider yazılacaktır.

Devir öncesi idareye ait personelin eğitim giderleri tesisi devralacak kuruluş tarafından da ödenebilmektedir. Bu durumda görevli şirketin eğitim giderlerini

KVK'nın 13. ve GVK'nın 40/1 maddeleri uyarınca gider kaydı kanunen mümkün değildir.

Tesise ait borçların devir öncesi ödenmesi gerekmektedir. Bu borçların ödenmesi nedeniyle katlanılan finansman maliyetleri de GVK'nın 40/1 maddesi gereğince gider kaydedilebilecektir.

Tesisin devri nedeniyle işten çıkarılan personele ödenen ihbar ve kıdem tazminatları gider kaydedilebilir. İdarenin devraldığı personele ait kıdem tazminatları sözleşme gereği idareye ödenmektedir. Bu konu iş hukuku açısından tartışmalıdır. Zira işveren değişmektedir. Bu açıdan eski işverenin ödemeyi yeni işverene değil personele yapması gerekir. Bu durumda imtiyazlı şirket devrettiği personele ait kıdem tazminatlarını gider kaydedecektir.

Tesisin devrinde birikmiş amortismanların idareye nakit olarak devri imtiyaz sözleşmesi ile öngörüldüğü takdirde nakit olarak devredilen tutarın şirket tarafında gider kaydedilmesi gerekir.

8. YAP İŞLET DEVRET MODELİ ÇERÇEVESİNDEKİ SÖZLEŞMELERİN İÇERİKLERİ ve HUKUKİ DURUMU

Türkiye'de YİD, Yİ ve İD özelleştirme uygulamaları çerçevesinde gündeme gelmiştir. 1984 yılında çıkarılan 2983 sayılı kanunla kamu iktisadi teşebbüsleri ve bunlara ait tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanınmıştır.

Türkiye' de YİD modelinin uygulanması için ilk sektör olarak enerji seçilmiştir. Bu seçimin arkasında Dünya Bankası'nın özellikle elektrik enerjisi sektöründe özelleştirme faaliyetlerini destekleyen liberal politikaları vardır. 1980–1984 yılları arasında Dünya Bankası Türkiye'ye kamu iktisadi teşekküllerinin yeniden yapılandırılması için beş Yapısal Uyum Kredisi vermiştir. 1987 yılında enerji sektörünün yeniden yapılanması, 1992 yılında da TEK'in yeniden yapılanması için sektörel uyum kredileri vermiştir. Elektrik enerjisi alanında özelleştirme vermiştir. Elektrik enerjisi alanında özelleştirme tercihlerinin sonucu olarak, 04/12/1984 tarihinde yürürlüğe giren 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağılımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun ile TEK dışındaki sermaye şirketlerine elektrik üretim, iletim ve dağıtım hakkı tanınmıştır. 1985 yılında bu kanunun uygulama yönetmeliği yayınlanmıştır. Ancak bu Yasa ile birlikte, konuya ilişkin uluslararası yazında "imtiyaz" sözleşmeleri olarak da anılan YİD modelinin Türkiye' deki uygulamaları Cumhuriyet yasalarının 'imtiyaz' sözleşmelerine ilişkin hükümlerine çarpmıştır. Yasalara ve çeşitli yargı kararlarına göre bir kamu hizmetinin görülmesinin özel kesime devrini düzenleyen sözleşmeler, idari sözleşme olduğu gibi aynı zamanda da imtiyaz sözleşmeleridir. İmtiyaz sözleşmelerinin denetimi ise 1924 Anayasası'nda TBMM'ne, 1961 ve 1982 Anayasaları'nda ise Danıştay'a verilmiştir. Danıştay imtiyaz sözleşmelerinde kamu yararının korunmasını gözetmekle ve diğer koşulları denetlemekle yükümlüdür. YİD sözleşmeleri ile bir kamu hizmetinin görülmesi uzun süreli olarak özel kesime bırakılacağı ve bu nedenle sonradan giderilmesi güç sonuçlar doğurabilecek nitelikte oldukları için Danıştay ön denetimi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca YİD sözleşmeleri idari sözleşme niteliğinde olup idari yargının alanına girerler; özel hukuk hükümlerine tabi değildirler. Bu nedenle YİD modelinde uluslararası tahkim uygulanmayacak ve vatandaş üçüncü kişi sıfatıyla

YİD modelinde kamu yararının gözletilmemiş olduğu iddiasıyla yargıya başvurabilecektir. Danıştay'ın 1. Dairesi 1992 yılında Enerji Bakanlığı'nın isteği üzerine verdiği görüşte, Türkiye'de elektrik, üretim, iletim ve dağıtımının bir kamu hizmeti olduğunu, bir kamu hizmetinin idari bir sözleşme ile bir özel girişimciye devredilmesi halinde kamu hizmetinin imtiyaz usulüyle yürütülmesi gerektiği, 3096 sayılı Yasanın uygulanmasında 'üretim şirketi' ve 'görev şirketi' sözleşmelerinin kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesi niteliği taşıdığını belirtmiştir. Danıştay'ın TEK ile AKTAŞ Firması arasında 3096 sayılı yasaya göre yapılan işletme hakkı verilmesine dair sözleşmeyi 1993 yılında iptal etmesi de aynı gerekçelere dayanmaktadır (Erdoğan, 1998).

Anayasa Mahkemesi de YİD sözleşmelerini imtiyaz sözleşmesi olarak nitelemiş ve imtiyaz sözleşmelerinin hukuki rejimi içinde değerlendirmiştir. 1994 yılında çıkarılan bazı maddeleri TEK'in özelleştirilmesine ilişkin olan Yasa' nın bir kısım maddelerinin iptaline ilişkin olan Anayasa Mahkemesi kararında (24 Ocak 1995 tarihli Resmi Gazete) elektrik üretim, dağıtım hizmetlerinin bir kamu hizmeti olduğunu, bu alanda tesis kurmak, işletmek veya işletme hakkını devir almak için yapılacak sözleşmelerin imtiyaz sözleşmeleri olduğunu belirtmiştir. Böylece YİD ve İD' in Danıştay denetimine tabi olduğu, bu alanlarda yapılacak sözleşmelerin özel hukuk hükümlerine tabi olmayacağı Anayasa Mahkemesi tarafından da tespit edilmiştir.

Enerji sektöründe YİD ve İD' in imtiyaz sözleşmesi olduğu yasal olarak tespit edilmişken, 08.06.1994 tarihinde çıkartılan Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devlet Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında 3996 sayılı Yasa ile altyapı hizmetlerinin (köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, maden ve işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, otoyol, demiryolu, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları ve benzeri yatırımların) yaptırılması, işletilmesi ve devredilmesi konularında YİD modeli öngörülmüş ve Yasanın 5. Maddesi ile bu kapsamda yapılacak sözleşmelerin 'imtiyaz teşkil etmeyecek sözleşmeler olduğu ve özel hukuk hükümlerine tabi olduğu belirtilmiştir. Bu Kanunun uygulama usul ve esaslarına ilişkin tebliğ ise 1 Ekim 1994 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.

24.11.1994 tarihinde 4047 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle enerji yasa kapsamı dışına çıkarılmış 3465 sayılı Yasaya göre başlatılmış projelere (Polatkan, 1997) Yasa kapsamına alınma imkânı tanınmıştır. Böylece enerji dışındaki tüm altyapı hizmetlerinin, Danıştay denetimi de olmadan, sermaye şirketlerinin ve yabancı şirketlerin talep ettikleri girdi, satış ve fiyat garantileri ve kullanılacak krediler için hazine garantileriyle, özelleştirilerek YİD, Yİ ve İD modeline sokulmasının yasal çerçevesi çizilmek istenmiştir. Ancak 3996 sayılı Yasanın 5. Maddesi de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 20 Mart 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Anayasa Mahkemesi Kararında yap-işlet-devret sözleşmelerinin idari sözleşme oldukları ve idari yargıya tabi oldukları, imtiyaz sözleşmeleri niteliği taşıdıkları ve Danıştay öndenetiminden geçmeleri gerektiği bir kez daha belirlenmiştir.

8.1. YİD Modeli Sözleşmelerin İçeriği ve Örnek Bir Yap-İşlet-devret Modeli Sözleşme İçeriği (İstanbul Atatürk Havalimanı Örneği)

Yap-İşlet-Devret Modeli sözleşmelerde olması gereken hüküm ve mevzuat gereklerinin Yap-İşlet-Devret Modeli ile uygulanmış bir projenin sözleşmesinde görebilmek için örnek olarak İstanbul Atatürk Hava Limanı Projesi ele alınmış ve sözleşmenin detayları ile ilgili bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

İstanbul Atatürk Havalimanı Türkiye'nin her zaman en büyük ve en işlek meydanı olmuştur. Bu anlamda bu meydan ülkemizin dışa açılan en büyük kapısıdır denilebilir. Ülkemiz ekonomisi, turizmi ve havayolundaki gelişmeler ile beraber Atatürk Hava Limanı kapasitesini arttırma ihtiyacı ortaya çıkmış, projenin YİD modeli ile yapılmasına karar verilmiştir. Bu aşamada sözleşmenin içeriği aşağıdaki hükümleri barındırmaktadır (Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, 2008).

8.1.1. Taraflar

Sözleşmenin tarafları, ilgili yatırımı yaptıracak olan kamu kurum veya kuruluşu ile bu yatırımı gerçekleştirecek olan ortak girişim adına hareket eden Pilot firmadır. Yatırımın sahibi olan kamu kuruluşu, yatırım ve işletme süresi boyunca her türlü işlerde

bu pilot firma ile muhatap olacaktır. Pilot firma yatırımı gerçekleştirirken sözleşmede belirtilen maddelere bağlı kalacak, kamu kuruluşu ise yapılan yatırımın sözleşme şartlarına uyup uymadığını gerekli gördüğü zamanlarda denetleyecektir.

8.1.2. Sözleşmenin Konusu

Sözleşmenin bu bölümünde, yapılacak yatırımla ilgili detaylı bilgiler, işletmenin binası, ekleri, otoparkı, mütemmimleri ve bunlara ilişkin mekanik, elektronik-güvenlik ve elektrik sistemlerinin temin ve tesisi, varsa halen kullanılmakta olan alt yapı tesislerinin mevcut hizmetleri aksatmayacak şekilde deplasmanı, yapılacak yeni tesislerin mevcut tesislerle olan entegrasyonunun sağlanması, bu tesislerin tefrişi, işletilmesi, işletme süresi sonunda devir ve teslimi gibi yapılacak olan yatırımın niteliğine bağlı olarak tarif edilir.

8.1.3. Yeni Şirket Kurulması

Sözleşme konusunu oluşturan işlerin gerçekleştirilmesi için sözleşmenin imzalanmasını takiben 3 (üç) ay içinde yeni bir şirket kurulur. Yeni şirketin kurulmasıyla birlikte sözleşmeyi imzalayan imtiyaz sahibi şirketin tüm hak ve yükümlülükleri bu yeni şirkete devredilir. Yalnız görevin yeni şirkete devredilmiş olması sözleşmeyi imzalayan imtiyaz şirketinin yükümlülüklerini kaldırmaz.

8.1.4. Tanımlar

Sözleşmenin bu bölümünde sözleşme metni boyunca kullanılan ifadelerin tanımları yapılmaktadır. Buna göre İdare; ilgili yatırımı yaptıracak olan kamu kurum ve kuruluşunu, Görevli Şirket; ilgili yatırım faaliyetini gerçekleştirecek olan ve tesisi işletecek olan firmayı, Tesis; inşa edilip işletilecek olan yatırımı, Yapım İşi Teçhizat ve Tesisat; yatırımın kapsadığı işlerin ayrıntılarını, bütün elektrik-elektronik, güvenlik tesisatlarını ifade eder.

8.1.5. Sözleşmenin Süresi

Sözleşmenin süresi iki bölümden oluşmaktadır; yatırım süresi ve işletme süresi. Sözleşmenin süresi İdarenin ek istekleri, mücbir sebepler ve şirket kusuru nedenleriyle uzatılabilir. Yatırım süresi genellikle 24 ayla sınırlı olmaktadır.

8.1.6. Toplam Yatırım Tutarı

Bu başlıkta sözleşme konusu tesisler ve işlerin toplam yatırım tutarının parasal miktarı ve para birimi (ABD Doları, Euro gibi) belirtilmektedir.

8.1.7. Finansman

Görevli şirket, görev konusu yatırım ve işlerin finansmanının sağlanmasından sorumlu olup, toplam yatırım tutarının en az % 20 (yüzdeyirmi)' sini özkaynaklarından karşılamakla yükümlüdür.

Toplam yatırım tutarında artış meydana gelmesi halinde özkaynaklardan karşılanacak tutar, yeni toplam yatırımın % 20 (yüzde yirmi)' sinin altına inemez.

Görevli şirket yatırım tutarının özkaynaklardan karşılanamayan kısmını yabancı kaynaklardan (kredi finansmanı) karşılamakla yükümlüdür.

8.1.8. Krediler

Sözleşmede yatırımla ilgili işler için gerekli olan tüm krediler görevli şirket tarafından sağlanacağı, bununla beraber yabancı kaynak ile karşılanacak finansmanın ana para, faiz ve her türlü finansman giderinin geri ödenmesi de görevli şirkete ait olacağı belirtilmektedir.

Görevli şirketin sağlayacağı yatırım ve/veya işletme dönemindeki kredilerin ana para ve faiz geri ödeme süreleri sözleşme süresini geçmemelidir.

Görevli şirket; İdareden kaynaklanan her türlü kayıp ve zararların finansmanı ve mücbir sebepler nedeniyle ortaya çıkan zararların finansmanı için İdare tarafından

belirtilen 06.08.1994 gün ve 94/5907 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 40. maddesinde belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kamu kaynaklarından köprü kredi sağlayabilir.

Sağlanan bu köprü kredilerin de ana para ve faiz geri ödemelerinden görevli şirket sorumlu olmaktadır ve bu geri ödeme süreleri yine sözleşme süresiyle sınırlı tutulmaktadır.

8.1.9. Maliyet Artışları ve Süreler

Görevli Şirketin kusuru dışındaki nedenler, mücbir sebepler ve İdarenin yatırım döneminde toplam yatırım bedelinin % 30 (yüzde otuz)' unu aşmayacak ek istekleri dolayısı ile ortaya çıkan maliyet artışlarının finansmanı, Görevli Şirket tarafından sağlanmakta, anapara ve faiz geri ödemelerinden Görevli Şirket sorumlu olmaktadır.

Bu halde maliyet artışlarının toplam yatırım tutarına oranlanması suretiyle bulunacak süre, işletme süresine yansıtılmaktadır.

Ayrıca sözü edilen hususlardan kaynaklanan gecikmelerin yatırım döneminde meydana gelmesi halinde, bu gecikme süresi de yatırım süresine eklenir.

Görevli Şirketin, görev konusu yatırımı, yatırım süresi içinde bitirerek işletmeye alamaması durumunda gecikilen süre işletme süresinden düşülür. Gecikilen süre içerisinde maliyetlerin artması ve/veya fiyatların değişmesi nedeniyle Görevli Şirket, İdareden herhangi bir talepte bulunamaz. Bu durumda; maliyet artışlarının tamamı (kredi maliyetleri dâhil) Görevli Şirkete ait olur.

8.1.10. Teminat

Görevli Şirket, sözleşmenin imzalanması aşamasında İdareye yatırım tutarının % 1 (bir)' i oranında ihale şartnamesinde gösterilen nitelikte kesin teminat verir.

Kesin teminat verildiğinde, geçici teminat iade edilir.

Kesin teminat; sözleşme süresinin sonunda Görevli Şirketin İdareye herhangi bir borcunun olmadığına anlaşılması ve Görevli Şirketin ilgili Vergi Dairesi ile Sosyal

Sigortalar Kurumundan getireceği vergi ve prim borcu bulunmadığına dair belgeleri İdareye ibraz etmesini müteakip ve tesisin İdareye devrinden 1 yıl sonra Görevli Şirkete iade edilir.

8.1.11. Yer Teslimi

Görevli Şirket, İdareye yazılı başvuruda bulunarak işyerinin kendisine teslimini istemeye mecburdur.

Görevli Şirketin başvurusu üzerine İdare on işgünü içerisinde yer teslimi yapacaktır.

Görevli Şirket veya temsilcisinin belirtilen günde hazır bulunmaması veya bulunmasına rağmen yeri teslim almaktan çekinmesi halinde başvuru hükümsüz sayılır.

Görevli Şirketin süresi içinde İdareye yazılı olarak başvurmaması ya da başvurunun hükümsüz sayılması halinde, İdare sözleşmeyi fesh etme ve kesin teminatı irat kaydetme hakkına sahiptir.

Görevli Şirketin başvurusu üzerine, kontrollük teşkilatı Görevli Şirkete yeri teslim eder ve bu hususta iki taraf arasında 5 (beş) nüsha yer teslim tutanağı düzenlenir.

8.1.12. Kullanım Bedeli

Görevli Şirket, görev konusu yatırım için İdarece tahsis edilen arazilere yer teslimin tarihinden başlamak üzere sözleşme süresince belirlenen miktarda yıllık kullanım bedeli ödemekle yükümlüdür. İlk yılın kullanım bedeli yer teslim tarihini izleyen 10 (on) işgünü içinde Görevli Şirketçe İdareye ödenir. Bu bedel her yıl Devlet İstatistik Enstitüsünce yayınlanan Toptan Eşya Fiyatları Endeksi oranında arttırılır.

Kullanım bedeli yıllık peşin olarak Ocak ayı içerisinde ödenecek olup, yılların kesire rastlaması durumunda o yıl için tespit edilen kullanım bedelinin 1/12' si alınarak kesirli yıllar çarpılmak suretiyle o yılki kullanım bedeli hesaplanacaktır.

8.1.13. Şantiye Yerinin Teslimi, Çevre ve Malzemenin Korunması

Şantiye kurulması için yeterli yerin tespit ve teslimi İdare ve Görevli Şirket tarafından birlikte yapılır. Tespit edilen şantiye yerinin yerleşim planı onaylanmak üzere 5 (beş) işgünü içinde Görevli Şirket tarafından İdareye verilir. İdarece uygun bulunması halinde yerleşim planı 5 (beş) işgünü içinde onanarak Görevli Şirkete iade edilir. Görevli Şirket İdarece onanan yerleşim planına uymakla yükümlüdür. Yerleşim planında belirlenen yerler dışında çalışma ve depolama yapılamaz.

8.1.14. İş Programı

Görevli Şirket yer teslim tarihini izleyen 10 (on) işgünü içerisinde; yatırıma başlama, yatırımı bitirme ve işletmeye geçme tarihleri ile tesisin imalat, ihzarat ve montaj işlerini ayrıntılı olarak içeren iş programını İdareye onaylanmak üzere vermekle yükümlüdür.

İdare, iş programı ve iş programının gerçekleştirilmesinde öngörülen özkaynak ve kredi harcamalarını ayrı ayrı gösterir kaynak harcama çubuk diyagramını birlikte değerlendirerek uygun bulursa onaylar, uygun bulmadığında düzeltilmesi istenilen hususları belirterek en geç 5 (beş) işgünü içinde Görevli Şirkete geri verir.

İş programındaki işler, ait oldukları imalat grupları içerisinde gösterilir, bunların başlangıç ve bitim günleri tüm faktörler göz önüne alınmak suretiyle işin yatırım süresi içinde bitirilmesini sağlayacak şekilde saptanır. Kaynak harcama çubuk diyagramı da aynı esaslar içerisinde düzenlenir.

Yatırımın inşaat, teçhizat ve tesisat kısımlarına ait iş programı, ayrı ayrı düzenlenir, her aya ait imalat ve ihzarat miktarları belirtilir. Görevli Şirket onaylı iş programına ve kaynak harcama çubuk diyagramına uymakla yükümlüdür. Ancak, onaylı iş programı imalat ve ihzarat kısmında aylık % 15 (yüzde on beş), kaynak harcama çubuk diyagramında aylık % 15 (yüzde on beş) oranında ve iş programında ayda 5 (beş) iş günlük sapmalar aylık iş programı ve kaynak harcama çubuk diyagramına aykırılık sayılmayacak ve ceza uygulaması gerektirmez. İş programındaki

bu tür sapmalar en kısa süre içerisinde giderilecek ve hiçbir suretle yatırım süresini etkilemez, süre uzatım sebebi olarak da kabul edilmez.

Görevli Şirket, yatırım süresince, iş mahallinde İdare ile muhatap olacak sorumlu elemanları ve ilgili oldukları konuları da belirten bir listeyi İdareye vermelidir. Bu listede meydana gelebilecek değişiklikler de İdareye bildirilmelidir. Bunların yerlerinde bulunmamalarından doğan tüm sorumluluk Görevli Şirkete ait olacaktır.

İş programının onay için İdareye verilmesinde bir gecikme olması ve bu durumun inşaat süresini etkilemesi halinde, uzayan süre kadar işletme süresinden düşülür.

İşin 24 (yirmi dört) aylık yatırım süresinden önce bitirilerek işletmeye hazır hale getirilmesi durumunda, Görevli Şirketçe kazandırılan süre işletme süresine eklenir.

8.1.15. Geçici Laboratuvar ve Giderleri

Yapının kontrolü için inşaat mahallinde Görevli Şirket tarafından; Kontrollük Teşkilatınca kullanılacak bir geçici laboratuvar kurulması ve tüm kontrollerin bu laboratuvar da yapılması sağlanmalıdır. Bu laboratuvar da yapılamayan ve Kontrollük Teşkilatınca veya İdarece gerekli görülen deneysel kontroller ise Üniversiteler, Türk Standartları Enstitüsü, Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Karayolları Genel Müdürlüğü, Meslek Odaları v.b. gibi İdarelerin laboratuvarlarında bedeli Görevli Şirkete ait olmak üzere yaptırılır.

8.1.16. Garanti

Görevli Şirketin tesiste kullanacağı her türlü tesisat, sistem ve ekipman imalatçı firma garanti belgeli ve yeni olacaktır. Bu garanti asgari 1 (bir) yıllık süreyi kapsayacaktır. Ayrıca, Görevli Şirket her bir teçhizat, sistem ve ekipmana ait garanti sürelerini belirten bir listeyi ve garanti belgelerinin tasdikli suretlerini geçici kabul sırasında İdareye verecektir.

Görevli Şirket sözleşme süresinin sonunda, sözleşme konusu tesisleri İdareye devir tarihinden itibaren 1 yıl süreyle, bu tesiste kullandığı teçhizat, sistem ve ekipman garantisinden sorumlu olacaktır. Bu teçhizat, sistem ve ekipmanların imalatçı garanti sürelerinin geçmiş olması Görevli Şirketi yükümlülükten kurtarmaz.

8.1.17. Yatırımın Kontrolü

Sözleşme konusu işin, sözleşme ve eklerine uygun olarak yapılıp yapılmadığı İdarece oluşturulacak Kontrollük Teşkilatı veya İdarenin yetki vereceği müşavir firma tarafından kontrol edilir.

Yatırımın mimarı, statik, elektrik, mekanik, zayıf akım ve güvenlik sistemlerine ait mesleki kontrollüğü proje müellifine yaptırılır, ancak uygulamadan önce söz konusu proje ve tasarımlar İdarenin onayına sunulur ve İdarenin onayını müteakip uygulamaya konur. Bu konuda proje müellifi ve Görevli Şirket arasında tarafların karşılıklı hak ve yükümlülükleri ile uygulama projelerinin proje düzenleme safhalarını düzenleyen, İmtiyaz Sözleşmesinden bağımsız, İdareye herhangi bir sorumluluk yüklemeyen bir sözleşme akdedilir ve bu sözleşme İdarenin onayına sunulur.

Görevli Şirketin yurtdışından/yurtiçinden temin edeceği her türlü teçhizat, tesisat, sistem ve cihaz için teklif eki proforma faturalardan İdarenin tercih ettiği proforma esas alınır. Ancak, teklif şartnamesine ve uluslararası standartlara uygun olmak şartı ile başka bir teçhizat, tesisat, sistem ve cihaz yatırımda kullanılmak istenirse, bu yeni teçhizat, tesisat ve sistemlere ait proforma faturalar İdareye verilir ve İdarenin izni halinde uygulama bu yeni faturalara göre yapılır.

8.1.18. Sorumluluk ve Tazminat

Görevli Şirket, görev konusu yatırım ve hizmeti belirlenen süre içinde, uygulama projelerini (mimari, statik, elektrik, zayıf akım, mekanik ve güvenlik sistemlerine ait) yaptırmak, finansmanını sağlamak, tesisi yapmak ve işletmek, bakım ve onarımını yapmakla yükümlüdür. Görevli Şirketin bu yükümlülükleri yerine getirmesi 1 yıllık garanti yükümlülüğünden kurtulduğu anlamına gelmez.

Görevli Şirket yatırım ve işletme döneminde üçüncü kişilere vereceği her türlü zarardan sorumlu olup, ayrıca;

- a) Sözleşme süresince meydana gelebilecek kazalar sonucu ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı zararlardan kusuru olsun ya da olmasın tamamen sorumludur.
- b) Çalışanların sözleşme konusuna ilişkin faaliyetleri sonucu meydana gelebilecek doğrudan veya dolaylı üçüncü kişi zararlarının tamamını karşılamaktan sorumlu olup, kusuru olmadığını ispat ile bu sorumluluğundan kurtulamaz.
- c) Yatırım süresince kendisinin ve/veya taşeronun personelinin bir hatası sonucunda mevcut tesislerin işletimini engelleyici bir zararın ortaya çıkması halinde İdarenin uğrayacağı her türlü zarardan sorumludur. Ayrıca ortaya çıkan arıza ve /veya zararın en kısa sürede giderilmesi konusunda malzeme, ekipman ve teknik eleman temin etmekle yükümlüdür.
- d) Görev konusu yatırım ve işlerin İdareye devri anında sözleşme konusu tesislerin, tesisatın, teçhizatın, sistem ve cihazların her türlü borç ve taahhütlerden ari, bakımlı, çalışır ve kullanılabilir halde teslim edilmemesi durumunda; Görevli Şirket, İdarece borçların ödenmesi ve taahhütlerin yerine getirilmesi, tesisat, teçhizatın, sistem ve cihazların bakımlı, çalışır ve kullanılabilir hake getirilmesi için yapılması gereken harcamaların ve bu nedenle İdarenin uğrayacağı zararın tamamını defaten ödeyerek tazmin etmekle yükümlüdür.

8.1.19. Mücbir Sebepler

Sözleşme çerçevesinde bir olayın mücbir sebep sayılabilmesi için olaydan etkilenen tarafın gerekli özen ve dikkati göstermiş ve gerekli önlemleri almış olmasına karşı önlenemeyerek, karşılanamayacak ve giderilemeyecek olması ve bu durumun sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesini zaman ve/veya maliyet açısından önemli ölçüde veya tamamen olumsuz yönde etkilemesi gerekir.

Belirtilen bu genel esaslar çerçevesinde mücbir sebep sayılacak olaylar aşağıdaki hallerle sınırlı olmamak ve ulusal veya uluslar arası kuruluşlarca belgelendirilmek koşuluyla şunlardır:

- a. Kısmi veya genel seferberlik ilanı,
- b. Grev,
- c. Sabotaj, nükleer patlama veya sızıntıların meydana getirdiği sonuçlar,
- d. Yangın, sel, deprem veya diğer doğal afetleri ve salgın hastalıklar,
- e. Ağır ekonomik bunalım nedeni ile olağanüstü hal ilanı,
- f. Sadece ithalat bağlantısı yapılmış bulunan malzeme, sistem, teçhizat ve tesisatla sınırlı olmak üzere, ithalat bağlantısının yapıldığı ülke/şehir/fabrikada yukarıda (a), (b), (c), (d) şıklarında yer alan hususların meydana gelmesi veya ithalat bağlantısı yapılmış ülkeye ülkemizce ticari ambargo uygulanması veya bu ülkenin bağlantı konusu malzeme, sistem, teçhizat ve tesisatın ülkemize ihracına izin vermemesi,
- g. Yatırım ve terminal işletmeciliğini etkileyecek ulaşım kazaları, teknolojik kazalar meydana gelmesi,

Sözleşme kapsamı içinde yükümlülüklerin yerine getirilmesi sırasında yukarıda belirtilen sebeplerden birinin veya birkaçının meydana gelmesi halinde bundan etkilenen taraf mücbir sebebin başlama tarihinden itibaren 10 (on) gün içinde mücbir sebebin başlama tarihi ile mahiyetini, süresini veya tahminen ne kadar süreceğini, alınan önlemleri, olayı belgeleyen ulusal veya uluslararası kuruluş yazısını yazılı olarak diğer tarafa bildirir. Mücbir sebebin sona ermesinden itibaren 30 (otuz) gün içinde yazılı olarak mücbir sebebin başlama ve bitiş tarihlerini, niteliğini, sebep olduğu zararı, gecikme ve maliyet artışlarını makul kanıtlarıyla birlikte karşı tarafa sunar.

İdare ve Görevli Şirketçe mücbir sebep ve sonuçları birlikte görüşülerek mücbir sebepten doğan zararların yol açtığı gecikme ve maliyet artışları, yatırım ve işletme programları üzerindeki etkileri saptanacak ve doğan zarar ve maliyet artışları ve süreler adil bir şekilde belirlenerek İdarenin onayına sunulur. Bu olaydan sonra, iş programı veya işletme programı, maliyet artışları ile yatırım tutarı ve yatırım süresi yeniden düzenlenir.

Yatırım döneminde mücbir sebep olarak kabul edilebileceği belirtilen olayların işletme dönemi içerisinde meydana gelmesi sonucunda yatırımın harap olması, elden çıkması ve işletilemez bir duruma gelmesi halinde, işletme süresi askıya alınacak ve Görevli Şirketin tesisleri yeniden yapması ve işletmeye alması için kendisine yeni bir yatırım süresi tanınır. Görevli Şirket, yeni yatırım süresi içinde, finansman ve tüm maliyetleri kendisine ait olmak üzere tesisleri yeniden yapacak ve işletmeye alacaktır. Tesislerin yeniden işletmeye alınmasıyla birlikte işletme süresi kaldığı yerden işlemeye devam eder.

8.1.20. Geçici Kabul ve Esasları

Görevli Şirket, sözleşme konusu yatırımın; sözleşme ve ekleri ile onaylı iş programını (varsa onaylı revize iş programı) esas alarak geçici kabulünün yapılması için İdareye yazılı olarak başvurur. Görevli Şirketin başvurusunu müteakip 15 (on beş) iş günü içinde Kontrollük Teşkilatı Görevli Şirket ile birlikte bir ön inceleme yaparak işin geçici kabule hazır olup, olmadığını tanzim edeceği bir raporla belirler. 15 (on beş) iş günü iş günlük süre hiçbir şartla uzatılamaz. Yatırım geçici kabule hazır değilse, bu husus raporda gerekçeleri ile birlikte açıklanarak belirtilir ve Görevli Şirketin geçici kabul istemi reddedilir.

Kontrollük Teşkilatı raporunda işin geçici kabule hazır olduğunun belirtilmesi halinde İdare en geç 10 (on) iş günü içinde kabul heyet veya heyetlerini kurar, heyet veya heyetlerin kurulmasını müteakip 5 (beş) iş günü içinde kabul işlemlerine başlanır. Zorunlu hallerde gerekçe gösterilerek ve İdarenin onayı alınarak bu süreler en çok bir katına çıkartılabilir.

Yatırımın bünyesinde yer alan her bir sistemin geçici kabul işlemleri, iş bu sözleşme ile ekleri (projeler, ihale şartnamesi, elektronik, elektrik, güvenlik ve mekanik sistemlere ilişkin Teknik Şartnameler, inşaat, elektronik, elektrik, güvenlik ve mekanik sistemler Yapım Sözleşmesi ile firma teklifleri ve tekliflere ilişkin teyid taahhüt) göz önünde bulundurularak ayrı ayrı yapılmasını müteakip, tesisin tümünün geçici kabulü entegre bir şekilde gerçekleştirilir.

Geçici kabul işlemleri sırasında Görevli Şirketin vermiş bulunduğu demirbaş listesi göz önünde bulundurulacağı gibi, tesisin tefrişinin işletim açısından yeterli olup, olmadığı da incelenir.

Geçici kabul tutanağının onay tarihi, yatırım süresinin bitiş tarihidir.

Geçici kabul işlemi, başladığı tarihten itibaren 30 (otuz) gün içinde tamamlanır ve geçici kabule ilişkin tutanak yüklenici ile kabul heyet veya heyetleri tarafından karşılıklı imzalanır. Geçici kabule mani herhangi bir eksik ve kusur yok ise geçici kabul tutanağı İdarece en geç 7 (yedi) gün içinde onaylar.

Geçici kabul heyet veya heyetleri tarafından tesisin geçici kabule mani herhangi bir durumunun tespit edilmesi durumunda geçici kabul yapılmaz. Geçici kabul işlemi kusur ve eksiklerin giderilmesi tarihine ötelenir. Kusur ve eksikliklerin giderilmesinden sonra Görevli Şirketin yeni başvurusu esas alınarak yukarıdaki usul aynen uygulanarak geçici kabul yapılır.

Geçici kabul işlemleri sonucunda tesisin, teçhizat ve tesisat kısmında % 100 (yüzde yüz)' lük bir gerçekleşmenin sağlandığı, tesisin tefrişinin işletme açısından yeterli olduğu, inşaat ve imalat kısmında ise % 97 (yüzde doksan yedi)' lik bir gerçekleşmenin sağlandığı, kalan eksik ve kusurların geçici kabule ve işletmeye mani bir durum teşkil etmediğinin geçici kabul tutanağında belirtilmesi halinde, geçici kabul tutanağının onayı beklenmeksizin tesisin işletmeye açılmasına İdarece izin verilebilir.

8.1.21. Kesin Kabul

Yatırımla ilgili geçici kabul tutanağının onaylandığı tarihten 365 (üç yüz altmış beş) gün sonra İdarece, teşkil edilecek heyet veya heyetler marifetiyle kesin kabulü yapar.

Kesin kabulde de yürürlükteki mevzuat ve sözleşme ile eklerine uyulur.

8.1.22. İşletme Süresinin Başlangıcı ve Tesisin İşletmeye Alınması Esasları

İşletme süresinin başlangıcı geçici kabul tutanağının İdarece onaylandığı tarihi izleyen ikinci iş günüdür.

Aşağıda sayılan belgeler, İdareye ibraz edilmedikçe Görevli Şirkete işletme izni verilmez.

- a) İşletme sermayesinin temin edildiğine dair Görevli Şirket yönetim kurulu kararı,
- b) İşletme dönemine ilişkin İdarece onaylı sigorta poliçeleri,
- c) İdarece onaylı terminal işletme ve sistemler bakım, onarım planı,
- d) İşletme personelinin branşlarında eğitildiğine dair belgeler ile güvenlik tahkikatlarının yapıldığına ilişkin belgeler,

Geçici kabul tutanağının onaylanmış olması koşuluyla yukarıda sayılan belgelerin ibrazını işleyen 2 (iki) iş günü içinde İdarece Görevli Şirkete işletme izni verilir.

İşletme izni verildiği halde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının personel görevlendirmemesi nedeniyle Görevli Şirketçe fiilen işletmeye geçilememesi durumunda, geçen süre, işletme süresinden sayılmaz ve bu süre için Görevli Şirket İdareden herhangi bir tazminat talebinde bulunamaz.

8.1.23. İş Sonu Projeleri

Görevli Şirket yatırımın tamamlanmasından sonra işletmeye alınma tarihinden itibaren 60 (altmış) gün içinde nihai (As-built) projelerinin orijinalleri ile beraber üç adet ozalit kopyasını İdareye verir.

Son revizyonları içeren uygulama projelerinde temiz ve pis su, elektrik ve benzeri tesisatın geçtiği yerler ayrıntılı olarak gösterilir.

8.1.24. Yatırım ve Hizmetlerin Genel Esasları

Yatırımın uluslar arası standart ve kalitede gerçekleştirilmesi esas olup, Görevli Şirket; yatırımı bu esas çerçevesinde Uygulama Projeleri, İhale Şartnamesi ve eki Teknik Şartnamelerde belirlenen usul, esas ve kaliteye uygun olarak gerçekleştirir.

8.1.25. İşletme Usulü

Görevli Şirket tesisi sözleşmede belirtilen usul ve esaslara uygun olarak işletir. İdare, Görevli Şirketin işletme usul ve kurallarına uyup uymadığını denetlemeye yetkilidir.

Görevli Şirket tesisin işletilmesinde yeterli sayıda eğitilmiş eleman bulunduracak, sistemleri işletme ve bakım talimatlarına uygun olarak yapacak veya yaptıracak, işletmenin hiçbir surette kesintiye uğramadan devamını sağlayacak bakım, onarım ve yedek parça tedbirini alacaktır.

Görevli Şirket tesislerde İdarenin görüşü dışında herhangi bir değişiklik yapmayacaktır.

İdarece Görevli Şirketin işletme hizmetlerini istenilen standartta vermediğinin belirlenmesi halinde, bu husus yazılı olarak Görevli Şirkete bildirilerek tespit olunan eksiklik ve aksaklığın giderilmesi için makul bir süre verilecektir. Aynı eksiklik ve aksaklığın yinelenmesinde kat' i teminatın binde yarımı tutarında para cezası tahakkuk ettirilecek ve 30 (otuz) gün içinde İdareye nakden ödenmesi Görevli Şirketten istenecektir. Para cezasının süresinde ödenmemesi halinde aylık % 5 (yüzde beş) gecikme zammı tahakkuk ettirilerek tahsil edilecektir. Para cezası uygulamasını gerektiren aksaklığa, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu personeli neden olmuşlarsa Görevli Şirkete para cezası verilmeyecektir. Kamu kurum ve kuruluşları uyarılarak önlem almaları istenecektir.

8.1.26. İşletmeye Tahsis Edilen Gelirler

Görev konusu yatırım ve iş için, sözleşmede belirtilen işletme süresi boyunca İdare tarafından Görevli Şirkete tahsis edilen ve görev konusu yatırım ve işlerden elde edilecek olan gelirler İhale Şartnamesinde belirtilir.

İdarece, Görevli Şirkete işletme süresince tahsis edilen gelirler bunlarla sınırlı olup, Görevli Şirket yukarıda belirtilen gelirlerden başka gelir türlerinin kendisine tahsisini talep edemez.

Ancak teknolojik gelişmeler sonucu meydana gelebilecek yeni hizmet türlerinin öngördüğü sistemler için İdarenin izni alınmak koşuluyla Görevli Şirketçe tarife hazırlanarak İdarenin onayına sunulur.

8.1.27. Garanti Edilen Dış Hat Yolcu Sayısı

İdarece, “İşletme süresince Görevli Şirkete tahsis ve garanti edilen dış hat yolcu servis ücretine tabi dış hat yolcu sayısı İhale Şartnamesinde belirtilmiştir.

Tesislerin işletmeye alınması ve İdareye devredilmesi tarihinin takvim yılı içine rastlaması durumunda, o yıllar için garanti edilen yolcu sayısı aşağıdaki esaslara göre hesaplanır.

Görevli Şirketin işletmeye geçtiği yıldan bir önceki yılın, aylar/günler bazında gerçekleşen yolcu sayılarının yüzdeleri hesaplanır. Bir sonraki yılın hangi ayında/gününde fiili olarak işletme başlıyorsa bir önceki yılın o ayna/gününe kadar gerçekleşen kümülatif yüzdeleri işletmeye geçiş yılındaki garanti edilen yolcu sayısı ile oranlanır. Söz konusu orana tekabül eden yolcu sayısı garanti edilen toplam yolcu sayısından düşülerek kalan yolcu sayısı o yıl için Görevli Şirkete garanti edilir. Aynı esas devretme yılı için de geçerlidir.

8.1.28. Dış Hat Yolcu servis Ücretine Tabi Yıllık Gerçekleşen Yolcu Sayısının Tespiti

Dış hat yolcu servis ücretine tabi yıllık gerçekleşen yolcu sayısı 01 Ocak saat 00.01 ile 31 Aralık saat 24.00 arası gerçekleşen yolcu sayısıdır.

Bu sayının tespitinde havayolu şirketi ve/veya havayolu şirketinin temsilcisi olan yer hizmet kuruluşunca düzenlenen “yolcu bildirim listesi” esas alınır.

Taraflar her ayın ilk on beş günü içinde bir ay önce gerçekleşen yolcu sayısı üzerinde yolcu bildirim listesini esas alarak mutabakat sağlayacaklardır.

DHMİ ücret tarifesinde dış hat yolcu servis ücretine tabi olmayacağı belirtilen yolcular yolcu bildirim listesindeki mutabakat sağlanan sayıya dâhil edilmez.

Mutabakat sağlanmış olması tarafların yolcu bildirim listelerini endi imkânlarıyla kontrol etmelerine engel değildir.

İdare saptanan yanlış bildirimler konusunda ilgili şirket hakkında takibe geçilmesinde ve alacağın tahsili için yasal yollara başvurulmasında Görevli Şirkete yardımcı olacaktır.

8.1.29. Tarifelerin Tespiti

Dış hat yolcu servis ücretlerinin tarife tespiti tamamıyla İdareye aittir.

İşletme dönemi süresince her yıl için garanti edilen dış hat giden yolcu sayısına ulaşılan kadar yolcu servis ücreti tarifesi kişi başına tarihinde uygulanmakta olan ücret tarifesi hükümleri çerçevesinde 15 (on beş) ABD Doları esas alınır.

Sözleşmede Görevli Şirkete tahsis edileceği belirtilen gelirlerden, köprü gelirleri (köprü, 400 Hz. su) yer tahsis, kira ve reklam, kontuar, CIP, VIP, toplantı salonu ve konferans salonu gelirleri ile bilet satışı, büro tahsis, emanet odaları, otopark, bagaj taşıma, telefon, diafon, anons, uçuş bilgi ve monitör kullanımı, muayene, tedavi, film çekimi, elektrik ve su gelirlerine ilişkin tarife; İdarenin uluslar arası hava limanlarında uyguladığı ücret tarifesinin $\pm$ % 25 (yüzde yirmi beş)’ ini geçmeyecek şekilde Görevli Şirketçe belirlenir ve İdarenin yazılı onayı ile yürürlüğe girer.

8.1.30. Yolcu Servis Ücretinin Tahakkuku ve Ödenmesi

Bir işletme yılında gerçekleşen tüm dış hat yolcu servis ücretinin tahakkuk ve tahsilinden Görevli Şirket sorumlu olup, Görevli Şirket gerçekleşen dış hat yolcu servis ücretinin tahakkuk ve tahsilini yapamadığından bahisle İdareden herhangi bir istemde bulunamaz. İdareye karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmaz.

Bir işletme yılında dış hat yolcu servis ücretinin 15 (on beş) ABD \$' ı olarak uygulanması halinde İdare tarafından o işletme yılı için garanti edilen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısına ulaşılan kadar tahakkuk eden tüm dış hat yolcu servis ücreti geliri Görevli Şirkete ait olur. İdarece garanti edilen yolcu sayısına ulaşıldıktan sonra tahakkuk eden dış hat yolcu servis ücreti gelirinin tamamı ise İdareye ait olur.

Bir işletme yılında dış hat yolcu servis ücretinin 15 (on beş) ABD \$' ından düşük belirlenmesi halinde uygulanmakta olan ücret tarifesi ile 15 (on beş) ABD \$' ı arasındaki fark aylık bazda gerçekleşen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısı ile çarpılarak takip eden ayın sonuna kadar İdare tarafından Görevli Şirkete ödenecek olup, bu uygulamaya o işletme yılı için garanti edilen yolcu sayısına ulaşılan kadar devam edilir. O işletme yılında İdarece garanti edilen yolcu sayısına ulaşıldıktan sonra yolcu servis ücretinin tamamı İdareye ait olur.

Bir işletme yılında dış hat yolcu servis ücretinin 15 (on beş) ABD \$' ından yüksek belirlenmesi halinde 15 (on beş) ABD \$' ı ile uygulanmakta olan ücret tarifesi arasındaki fark aylık bazda gerçekleşen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısı ile çarpılarak takip eden ayın sonuna kadar Görevli Şirket tarafından İdareye ödenir. Garanti edilen yolcu sayısına ulaşıldıktan sonra bu ücretin tamamı İdareye ait olur.

Bir işletme yılında o işletme yılı için İdarece garanti edilen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısına ulaşılabilmesi durumunda o işletme yılı için İdarece garanti edilen yolcu sayısı ile gerçekleşen yolcu sayısı arasındaki farkın 15 (on beş) ABD \$' ı ile çarpımından elde edilecek tutar takip eden yılın Ocak ayı sonuna kadar İdare tarafından Görevli Şirkete ödenir.

8.1.31. Gelirlerin Tahsili

Sözleşme kapsamında görevliye tahsis edilen tüm gelirlerin tahsili Görevli Şirkete ait olup, Görevli Şirket bu gelirleri tahsil edemediğinden bahisle İdareden bir talepte bulunamaz ve yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınamaz.

8.1.32. Terminaldeki Mahallerin Kiralanmasında Uygulanacak Esaslar

Görevli Şirket ticari mahallere ilişkin olarak üçüncü şahıslara akdedeceği kira sözleşmesinde tesisin işletme süresini göz önünde bulundurarak, işletme süresini aşan ve İdareyi yükümlülük altında bırakan sözleşme akdetmez ve sözleşmelerde kiralama hakkının iletme süresiyle sınırlı olduğu yönünde hükümlere yer verilir. Bu hükme aykırı hareket halinde Görevli Şirket İdarenin uğrayacağı zararı tazmin etmekle yükümlüdür.

Projesinde belirtilen ticari mahallerden ayrı olarak ek ticari mahal yaratılmasına ihtiyaç duyulması halinde Görevli Şirketçe İdarenin yazılı onayı alınır. Bu mahallerin yaratılması için gerekli giderleri Görevli Şirket üstlenir. Görevli Şirket; bu yerler için İdareye, İdare ile karşılıklı mutabakat sonucu belirlenen kira bedelini öder.

Sözleşme süresinin sona ermesinden önce sözleşmenin İdare tarafından fesh edilmesi ve görev konusu yatırım ve işlere el konulması durumunda Görevli Şirketin üçüncü şahıslarla akdetmiş olduğu kira sözleşmeleri tüm hak ve yükümlülükleri ile birlikte İdareye intikal eder. Görevli Şirketin belirli dönemleri kapsayan kira bedellerini kiracılardan peşin olarak almış olması halinde, peşin aldığı kira bedellerinden İdarenin tesisleri devralma tarihinden sonraki döneme isabet eden kısmı; İdarenin tebliğini müteakip 30 (otuz) gün içerisinde Görevli Şirket tarafından İdareye ödenir. Anılan meblağ bu süre içinde ödenmediğinde İdarenin bu meblağı mevcut teminatlardan ve/veya Görevli Şirketin sair alacaklarından mahsup etme hakkı olur.

8.1.33. Amortismanlar

Görevli Şirket işletmekte olduğu tesisin Vergi Usul Kanununda belirtilen şekil ve esaslara göre amortismanlarını ayırmaya mecburdur. Vergi Usul Kanununda

amortisman süreleri belirtilmeyen sabit kıymetlerin amortisman sürelerini, Görevli Şirket ile İdare karşılıklı mutabakat neticesinde belirleyeceklerdir. Söz konusu biriken amortisman tutarları tesisin devri esnasında İdareye devredilir. Ancak, her yıl ayrılan amortisman tutarlarına tekabül eden kısım için Görevli Şirket, yılın tamamlanmasını takip eden 2 (iki) ay içerisinde o günkü Merkez Bankası döviz satış kuru üzerinden temin edeceği ABD \$' ı cinsinden teminat mektubunu İdareye verir.

Amortisman tabi kıymetlerin yenilenme ihtiyacı bulunduğu bu kıymetlerin yenilenmesi ve yenileme fiyatları konusunda İdarenin mutabakatı alınır.

Ekonomik ömürlerini dolduran sabit kıymetler elden çıkarılıp, Görevli Şirket tarafından yenilendiği takdirde, bu kıymetlere isabet eden amortisman tutarı kadarlık teminat mektubu İdare tarafından Görevli Şirkete iade edilir.

8.1.34. Kıdem Tazminatı

Görevli Şirket işletme dönemi sonunda istihdam ettiği işçilerin; hizmet akitlerinden ve 1475 Sayılı İş Kanunundan ve o tarihte yürürlükte bulunan diğer mevzuattan doğan tüm yasal haklarını ödeyip, işyeri ile ilişkilerini kesebilir. Ancak; işletme dönemi sonunda İdarece çalıştırılmasına karar verilen personelin bulunması halinde bu personelin kıdem tazminatlarını (ihbar tazminatı hariç) İdareye nakden ödeyerek devir teslim iş ve işlemlerini tamamlar. Bu konudaki karar İdare ile istihdam edilmek istenen işçiye aittir. İdare bu konudaki kararını devir teslimden en az 3 (üç) ay önce yazılı olarak Görevli Şirkete bildirir. İdarece istihdamına karar verilen işçiler dışında kalanların işçilik haklarının Kanunlar çerçevesinde sona erdirilmesinden veya başka iş yerine transferinden Görevli Şirket sorumludur

8.1.35. Faaliyet Raporları

. Görevli Şirket yatırım ve işletme döneminde yürüteceği işlerle ilgili faaliyet raporlarını altı aylık olarak düzenleyerek İdareye verir.

8.1.36. Denetim

İdare Görevli Şirketin sözleşme kapsamına giren tüm faaliyetlerini, belge ve kayıtlarını bütün aşamalarda denetler veya denettirebilir.

8.1.37. Sözleşmenin Feshi

A – Yatırım Süresinde Fesih

Görevli Şirketin sözleşme ve eklerinin imzasını müteakip yatırım faaliyetlerine başlamadan önce sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyeceğini İdareye yazılı olarak beyan etmesi halinde, İdare sözleşmeyi feshederek teminatı irat kaydeder.

Görevli Şirket yer teslimini izleyen 45 (kırk beş) gün içerisinde yatırım faaliyetlerine başlamaz ve yükümlülüklerini yerine getirmez ise, İdare Görevli Şirkete 30 (otuz) gün süreli ihtar çekerek yatırım faaliyetlerine başlamasını ister. Görevli Şirketin bu sürenin sonunda da yatırım faaliyetlerine başlamaması ve/veya diğer yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde İdare başka bir ihtara gerek kalmaksızın sözleşmeyi feshederek mevcut teminatı irat kaydeder.

Görevli Şirketin yatırım faaliyetleri başladıktan sonra taahhüdünden vazgeçmesi veya İdarece yapılacak 30 (otuz) gün süreli ihtara rağmen taahhüdüne uygun davranmaması, sözleşmede belirtilen mücbir sebepler dışında ve onaylı iş programına (varsa onaylı revize iş programına) aykırılık olarak kabul edilemeyeceği belirtilen oranların dışında onaylı iş programına uymaması, İdarece yapılan ihtarlar rağmen iş programındaki aksaklıkları gidermemesi ve bu aksaklıkların yatırım süresinin altı aydan fazla geciktirmesi veya geciktireceğinin anlaşılması halinde İdarenin sözleşmeyi feshederek teminatı irat kaydetme ve o güne kadar yapılan yatırıma el koyarak bedelsiz devralma hakkı vardır.

İrat kaydedilen kesin teminat hiçbir suretle Görevli Şirketin İdareye olan borçlarına mahsup edilemez.

Görevli Şirketin kusurlu hareketleri sonucunda sözleşmenin feshine neden olması halinde İdareden herhangi bir talepte bulunma hakkı yoktur.

B – İşletme Döneminde Fesih

Görevli Şirketin işletme döneminde kusurlu hareketleri nedeniyle sözleşme ve eklerindeki hükümlere uygun hareket etmemesi ve kendisine bu aksaklıkları düzeltmek için verilecek süreye rağmen bunları düzeltilmemesi halinde, İdarece sözleşme feshedilebilir. Bu durumda kesin teminatı irat kaydedilir.

İrat kaydedilen kesin teminat hiçbir suretle Görevli Şirketin İdareye olan borçlarına mahsup edilmez.

Görevli Şirketin kusurlu hareketleri sonucunda sözleşmenin işletme sonu beklenmeksizin feshine neden olması durumunda İdareden hiçbir talepte bulunma hakkı yoktur.

8.1.38. Süre Sonunda Tesisin Devri

Sözleşmede belirlenen tesis, teçhizat, tesisat, cihaz ve sistemler ile bu teçhizat, tesisat, cihaz ve sistemlere ait faturalara ait belirtilen ek teçhizat, avadanlık, alet ve ekipmanlar ile envanterde kayıtlı her türlü demirbaş malzeme ve mefruşat, işletme süresi sonunda bedelsiz olarak bakımlı, çalışır ve kullanılabilir durumda, her türlü borç ve taahhütten ari olarak İdareye devredilir.

Devir tarihinden önceki bir yıl içinde İdare istediği takdirde, tesiste mevcut teçhizat, tesisat, cihaz ve sistemlerden ekonomik ömürlerini doldurmuş olanlar, teknik özelliklerine göre Görevli Şirket ile karşılıklı olarak tespit edildikten sonra, giderleri İdarenin onayını müteakip birikmiş amortismanndan karşılanmak suretiyle görevli Şirketçe yenisiyle değiştirilir.

Tesisin devrinden altı ay önce Görevli Şirket tesisin işletilmesine ilişkin olarak ihtiyaç duyulabilecek en az üç aylık yedek parça listesini İdareye verir.

Görevli Şirketçe sistemlerin her biri için İdarenin belirleyeceği personele yeterli sürelerde ayrı ayrı eğitim verilir ve bu eğitimler sözleşme süresinin son bir yılı içerisinde tamamlanmış olmalıdır.

Sözleşme süresinin sonunda veya sözleşme süresi içerisinde sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda görev konusu yatırım ve işlerin İdarece devralınmasından önce 5 (beş) i İdare 5 (beş) i de Görevli Şirket tarafından görevlendirilecek 10 (on) kişiden oluşan bir devir teslim heyeti oluşturulacak ve Komisyonun Başkanlığını İdare Heyetinin Başkanı yapacaktır.

Devir Teslim Komisyonu, devir teslim işlemlerinden önce görev konusu yatırım ve işlerin hâlihazır durumunu; bakımlı, çalışır bir durumda bulunup bulunmadığını, görev konusu yatırım ve işlerin sözleşme hükümleri doğrultusunda İdareye devrine hazır olup, olmadığını inceleyecek, eksik gördüğü kusur ve noksanları belirleyerek bunları bit tutanak haline getirir. Tutanakta kusur ve noksanların cinsi, bu kusur ve noksanların giderilmesi için gerekli olan bedel ve zaman belirtilir.

Devir Teslim Komisyonunca tanzim edilen tutanağa üyeler kendi fikirlerini ayrıca dipnot olarak yazabilirler. Heyet kararlarını çoğunlukla verir ve oyların eşit çıkması halinde Başkanın oyu ağırlıklı oy olarak sayılır.

8.1.39. Bakım ve Onarım

Görevli Şirket, görev konusu yatırım bünyesinde yer alan tüm tesislerin (mekanik, elektrik, elektronik, güvenlik) tesisat ve teçhizatın, tesisin tefrişi için kullanılan malzemenin, işletme süresince bakım, periyodik bakım ve onarımını yaptırmaktan ve bunları çalışır bir vaziyette tutmaktan, eskiyen ve ekonomik ömürlerini dolduran malzemeyi yenisi ile değiştirmekten sorumludur. Bakım, onarım ve yenileme giderleri Görevli Şirkete aittir.

Görevli Şirket, bakım-onarım ve yenileme çalışmalarını görev konusu yatırımın işletmeye alınması esnasında İdareye vereceği terminal işletme ve sistemler bakım-onarım planına göre yapar.

Bakım ve onarım çalışmaları görev konusu yatırım ve işlerin işletimini engellemeyeceği gibi, İdarenin işletiminde olan diğer tesislerin işletimini de engellemez. Bakım-onarım çalışmaları nedeniyle tesisin işletilememesi işletme süresini etkilemez.

8.1.40. Vergi, Resim, Harç ve Masraflar

Sözleşmeyle ilgili her türlü vergi, resim, harç ve masraflar Görevli Şirket tarafından karşılanır. Görevli Şirket, yatırım ve işletme dönemindeki her türlü harcamalar (sözleşme giderleri dâhil) ile bu dönemlerde tahakkuk edecek vergi, resim, harç ve masrafların tamamının finansmanından ve ödenmesinden sorumludur.

8.1.41. Sigorta

Görevli Şirket, sözleşmede tanımlanan tesis ve sistemleri yatırım ve işletme dönemi boyunca genel riziko sigortası (all risk-full close) olarak geçerli ve yürürlükte kalacak şekilde İdarece onaylanacak sigorta şirketlerine asgari bu sözleşmenin ekini oluşturan SİGORTA ESASLARI' nda belirtilen koşulları kapsayacak şekilde sigortalattırır. Sigorta poliçeleri yatırım ve işletme dönemleri için ayrı ayrı düzenlenir.

İşletme döneminde tesisin mücbir sebep nedeniyle kısmen veya tamamen elden çıkması, harap olması gibi nedenlerle işletilemez hale gelmesi ve sigorta bedeline hak kazanılması durumunda sigorta bedeli, İdarenin denetimine tabi olmak kaydı ile tesisin yeniden yapılmasında ve işletmeye alınmasında kullanılır, Görevli Şirket sigorta bedelini bu amacın dışında kullanılamaz.

8.1.42. Tesisin Güvenliği

Görevli Şirket sözleşme konusu tesisin güvenliğini yürürlükteki mevzuat çerçevesinde sağlamaktan sorumludur.

8.1.43. Görevin Devri ve Temizlik

Görevli Şirket yatırım ve işletme dönemlerinde sözleşmeden doğan tüm hak ve yükümlülüklerini aynı şartlarla ve 94/5907 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında belirtilen

usul ve esaslara uygun olarak başka şirkete İdarenin uygun görüşü ve Yüksek Planlama Kararı ile devredebilir. Bunun dışında yapılan tüm devir işlemleri ile devir anlamına gelebilecek işlem ve belgeler geçersiz sayılır.

Görevli Şirketin görevi bir başka şirkete Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile devretmesi halinde bu sözleşme ve diğer sözleşmelerden doğan tüm hak ve yükümlülükleri de yeni şirkete devredilmiş sayılır.

Görevli Şirket işletme dönemi süresince kendisine tahsisli gelirlerini sözleşme kapsamı projenin kreditorlerine, ana para ve faiz ödemeleri karşılığı olarak ve sözleşme süresi ile sınırlı olmak koşulu ile temlik edebilir. Sözleşmenin İdare tarafından Madde - 37 kapsamında feshi halinde bu temlik kendiliğinden sona erer ve İdareye karşı herhangi bir hüküm ifade etmez.

8.1.44. Diğer Hususlar

a) Patent Hakları: Görevli Şirket, bu sözleşme ile taahhüt etmiş olduğu işe ait her türlü teçhizat, tesisat, sistem ve tesise ait proje, tasarım, ekipman ve benzerleri tüm patent, proses, isim, marka ve telif haklarına ait üçüncü şahıslardan gelecek talepler, ödemeler, cezalar ve masraflardan sorumlu ve bunları karşılamakla yükümlü olur.

b) Eski Eserler: İnşaat kazıları esnasında iş mahallinde ortaya çıkacak tarihi, kültürel, sanat veya ilmi değere haiz eşya, malzeme ve diğer kıymetler Devlet malıdır. Bu gibi durumlarda Görevli Şirket durumu İdareye bildirmeye ve ilgili memurlar gelip bulunan eserleri teslim alıncaya kadar muhafaza etmeye ve yürürlükteki kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine uymaya mecburdur.

c) Bilgilerin Saklı Tutulması: Tarafların her biri diğer tarafın kendine sağladığı tüm gizli bilgilerin, verilerin, dokümanların ve knowhow' ın veya başka bir tarzda elde edilen bilgilerin saklı tutulacağını ve personelinin gizliliğe riayet edeceğini bilgileri saklayan tarafın yazılı onayı olmadan bunları üçüncü şahıslara açıklayamayacağını kabul ve taahhüt eder.

d) Yardımlaşma: Görevli Şirket, kendisine verilen yetki doğrultusunda işleri gerçekleştirmek amacıyla iş programı ve proje dokümanları uyarınca gerekli olan bütün

resmi izinler için zamanında başvuracaktır. Şirket resmi makamlardan alınacak izinlerle ilgili konularda İdareden bilgi alışverişinde bulunacaktır. İdare, iş programına göre kendi yetkisi dâhilinde bulunan izinleri verecek ve diğer Devlet kuruluşlarından alınması gerekli yetki ve izinlerin sağlanmasında Şirkete yardımcı olmak konusunda azami çabayı gösterecektir

8.1.45. Sözleşme ve Eklerinde Değişiklik

Sözleşme yürürlüğe konulmasındaki usulle değiştirilebilir.

8.1.46. Sözleşme Ekleri

Görevli Şirket, sözleşme konusu işi, bu sözleşme ile aşağıda sayılan ve imza aşamasında sözleşmeye bağlı ekler ile imza aşamasından sonra sözleşmeye bağlanacak ekler çerçevesinde ifa etmeye mecburdur. Yorum gerektiren hallerde ve uyumsuzluk çıkması durumunda bu sözleşme esas alınacak ana metin olup, diğer ekleri fer'i niteliktedir. Sözleşme ile eklerde yer alan hükümler arasında çelişki olduğunda bu sözleşme hükümleri esas alınır.

a) Sözleşmeye imza aşamasında bağlı ekler:

- a. Projeler ve proje listeleri,
- b. İhale Şartnamesi ve ekleri,
- c. Elektrik, elektronik-güvenlik ve mekanik sistemleri genel teknik şartnamesi,
- d. Elektronik-güvenlik, Elektrik ve Mekanik sistemlere ilişkin Teknik şartnameler,
- e. Yapım Sözleşmesi,
- f. Yönetim-İşletim Sözleşmesi,
- g. Sigorta Esasları,
- h. Güvenlik Protokolü,

- i. Firma teklifleri ile tekliflere ilişkin ekler, teyid ve taahhütler,
 - j. Firmaca teklif edilen ve İdarece onaylanan demirbaş listesi,
 - k. Teminat mektubu,
- b) Sözleşmeye imza aşamasından sonra bağlanacak ekler:
- a. Kredi Anlaşmaları,
 - b. Sigorta Poliçeleri,
 - c. Yer Teslim Tutanağı,
 - d. İş Programı,
 - e. Kaynak Harcama Çubuk Diyagramı.

8.1.47. Sözleşmenin Yürürlüğe Girmesi

Sözleşme, Danıştay'ın incelemesinden sonra taraflarca imzalandığı tarihte yürürlüğe girer.

Ancak, Görevli Şirket bu sözleşme gereğince yatırımda kullanacağı kredilere ilişkin kredi anlaşmalarını sözleşmenin imzasını müteakip belirtilen süre içinde kredi kuruluşları ile imzalayarak İdareye ibraz etmekle yükümlü olup, Görevli Şirketin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde fesh olunur. Bu durumda Görevli Şirket o güne kadar yaptığı harcamalar için İdareden herhangi bir talepte bulunamaz, ayrıca teminatı irat kaydedilir.

8.2. İmtiyaz (Uygulama) Sözleşmesinin Çerçevesi

İmtiyaz Sözleşmelerinin çerçevesi başlıca şu konulardan oluşmaktadır;

Taraflar, sözleşmenin konusu, süre, yatırım ve hizmetlerin genel esasları, mal ve hizmetin standart ve kalitesi, finansman ücretin belirlenmesi, işletmeye alma, kabul ve ticari işletme tarihi, yatırım döneminde işin tamamlanmasındaki gecikme ve maliyet değişiklikleri, kamulaştırma, teminat, aylık ve yıllık faaliyet raporları, denetim, güvenlik, emniyet ve çevre önlemleri, mücbir sebepler, sigorta, bakım ve onarım,

görevin devri, fesih, süre sonunda tesisin devri, sürenin sona ermesinden önceki devir, krediler, sorumluluk ve tazminat, idare hatası, eğitim, uygulanabilir hukuk ve ihtilafların halli, sözleşme masrafları, tebligat, sözleşme dili, sözleşmedeki değişiklikler, diğer sözleşmeler, sair hususlar, sözleşmenin yürürlük tarihi gibi hususlara yer verilir.

İmtiyaz sözleşmelerinde taraf olarak ilgili bakanlık veya Bakanlığa bağlı kuruluş ya da belediye idareyi, görev verilen şirket ise yükleniciyi ifade etmektedir. Sözleşmenin konusu tesisin ve mütemmimlerinin (temin edilen parçalar) projelendirilip inşası, tüm teknik tesisatlarının yapımı, sözleşmeye uygun olarak işletilmesi ve devri oluşturur.

Yatırım ve hizmete ilişkin esaslar ile toplam yatırım bedeli ve üretilecek mal veya hizmetin standartları sözleşmede yer alır.

Yatırım Finansman seklinin belirlenmesinin yanı sıra, yatırım bedelinde oluşan artışa paralel olarak finansmanda gereken artışlar, kredi koşulları konusunda idarenin onayı işletme sermayesinin tespitinde idarenin mutabakatı ve benzeri konular ilgili maddelerde yer almaktadır (Polatkan, 1997).

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Büyük boyutlu ve risk taşıyan altyapı yatırımları (enerji, ulaşım, madencilik, haberleşme, sağlık ve eğitim sektörleri ile ilgili yatırımlar) YİD Modeli uygulanarak finanse edilip, yaptırılabilir.

Modelin uygulanacağı ülkenin makro ekonomik göstergeleri (dış ticaret açığı enflasyon, faiz hadleri, yerel piyasalarının gücü, bölgeler arasındaki mevcut gelir dağılımları, siyasi ve ekonomik stabilize özellikleri), hukuki altyapının, toplumun gelenek ve alışkanlıklarının Modele uygunluğu, politik sistemin şeffaflığı ve güvenilirliği ile mevcut özel sektör şirketlerinin teknolojik ve finansal altyapılarının gücü parametreleri sistemin başarısını ağırlıklı bir şekilde etkilemektedir.

Ülkemiz açısından yukarıda verilen faktörler incelendiğinde aşağıda verilen bulgular yapılabilir;

Makro ekonomik büyüklükler irdelendiğinde enflasyon kronikleşmiştir, sanayimizin yapısı dolayısıyla ihracatımız ithalatımızın gerisinde kalmaktadır, yerel kapital piyasaları proje finansmanı sağlayabilecek güçte değildir, özellikle tahvil piyasalarında altyapı projelerine uygun uzun vadeli makul faiz oranlarıyla kaynak bulmak mümkün değildir, bölgeler arasındaki gelir dağılımları çok dengesizdir ve belki de en önemlisi Batı Türk politik sistemini durağan bulmamaktadır.

Hukuki altyapımız dünyadaki teknolojik ve sosyal gelişmeleri yakalayabilecek değişimleri gerçekleştirememiştir ve dahası YİD Modeline uygun değildir. Geleneklerimiz ve alışkanlıklarımız açısından YİD Modelinin toplum yapımıza uygunluğu şüphelidir. Politik sisteme ve özellikle politikacılara güven yoktur, ihale sistemlerimiz ve anlayışımız şeffaflık ilkesine uygun değildir.

Teknolojik birikimleri yetersiz olmakla beraber, finansal ve yönetsel altyapılarının gücü uluslararası şirketler ile beraber büyük altyapı projelerinin yatırımlarını üstlenebilecek yerel özel sektör şirketleri mevcuttur.

Yukarıda yapılan kısa analiz, YİD Modelinin teorik planda ileri sürülen ekonomik ve finansal yararlarının uzun vadede istenen düzeye ve ülkenin yararına ulaşamayacağı şüphelerini yaratmaktadır. Zira mevcut koşullar altında Modelin uygulanabilirliği ağır ve kapsamlı devlet garantilerine dayanmaktadır. Buna karşın, ülkede giderek küçülen iç tasarrufların gayri safi milli hâsılaya oranı sonucunda yapılamayan önemli altyapı yatırımlarının YİD Modeli devreye sokularak sağlanabilmesi sistemin getirdiği en belirgin yarar olarak gözükebilmektedir.

Elektrik fiyatları, önemli bir girdi olması itibarıyla, üretilen mal ve hizmetlerin maliyetlerini etkilemektedir. Özellikle Avrupa Birliği eşiğindeki Türkiye'nin rekabetçi konumunu geliştirebilmesi ve ihracat hacmini ithalatı karşılayabilecek seviyelere çıkartabilmesi için ucuz, yeterli ve güvenilir elektrik arzına ihtiyacı vardır. Yeterli kapasitede elektrik üretim tesislerinin yapılması ve verimli olarak işletilmesi kadar elektrik politikalarının etkin olarak uygulanması ve iletim hatlarında oluşan kayıp ve kaçakların da minimize edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, yeni yatırımları yapmaya yeterli kaynağı olmayan ülkemizde, yeni yatırımların YİD Modeli de uygulanarak yapılması kadar üretilen elektriğin verimli kullandıracak önlemlere ihtiyacı vardır.

YİD Modelinin temel amaçlarından biri olan en ileri teknolojilerin ülkeye getirilmesi ve teknoloji transferinin gerçekleşmesi de hassasiyetle ele alınması gerekli bir konudur. Zira % 100 yabancı sermayeli şirketlerin elektrik üretim tesislerine imkân tanıyan kanunlarımız çerçevesinde teknoloji transferinin kendiliğinden gerçekleşeceğini beklemek yanlış olur. Genellikle yabancı şirketler teknoloji avantajlarını kaptırmamak için mecbur olmadıkları sürece efektif teknoloji transferi uygulamalarından kaçınmaktadırlar. Yatırımların kamuya devredilmediği ve yerel şirketlerle ortaklık yapma zorunluluğunun olmadığı uygulamalarda yatırımın yapıldığı ülkeye ileri teknolojiler özel anlaşmaların yokluğunda transfer edilmeyeceklerdir.

Temelde kamu kesiminin sermaye, teknoloji, döviz ve kredi yetersizliği nedeniyle uygulama alanı bulan Yap-İşlet-Devret Modeli, özellikle gelişmekte olan ülkeler için avantajları bünyesinde bulundurmaktadır. Belirli bir tesise ihtiyaç duyan kamu kurum veya kuruluşu bu tesisi yerli veya yabancı şirketlere yaptırmakta ve belli

bir süre sonunda da hiçbir bedel ödemedi tesise sahip olmaktadır. Bu model sayesinde kamu bütçe açıkları azalmakta, yatırımlar ve istihdam imkânları artmaktadır. Ayrıca yabancı sermaye ve teknoloji girişi hızlanmaktadır.

Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere bütün ülkeler için hayati önem taşıyan Yap-İşlet-Devret Modelinin önündeki engeller kaldırılmalı ve bu modelin gelişmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Fakat bunu yaparken de tekelleşmeye imkân tanınmamalıdır. Yapılan düzenlemeler ile Yap-İşlet-Devret Modeli imtiyaz sözleşmelerinin kapsamı genişletilerek, firmaların kuruluş, inşaat, işletme ve işletmenin devri sırasında sağladıkları kazanımların, devletin lehine olacak şekilde düzenlenmesine özellikle dikkat edilmesi sağlanmalıdır. Aksi takdirde bu modelin yarar değil, zararlar doğurduğu/doğuracağı kesindir. Bunun önünü tıkayacak tedbirlerin alınması, anlaşmaya taraf olan kamunun, asli görevidir ve bunu yapmalıdır.

Ancak, sistem iyi kurulmadığı için özelleştirmede olduğu gibi istenen sonuca ulaşamamıştır. Sistemin istenilen hedefe ulaşabilmesi için; önce hedefleri belirleyip bu hedeflerle ilgili projelere öncelik tanınmalı, sözleşmelerde etütleri yeterince iyi yapılmamış projelerin öncelikle bu eksiklikleri giderilmeli, projelerle ilgili olarak bakanlıklar arası koordinasyonlar iyi sağlanmalı ve vergisel boyutları dâhil edinilen deneyim ve görünen sorunlar dikkate alınarak sistem özel girişimcinin ilgisini çekecek hale getirilmelidir.

Türkiye’ de temelde alt yapı yatırımlarında finansman yetersizliklerini giderme ile hızlı bir ekonomik kalkınma ve refahı sağlama amacı taşıyan Yap-İşlet-Devret Modeli, gerekli tedbirlerin alınması durumunda ülkenin altyapı, finansman, ödemeler dengesi, istihdam ve ileri teknoloji sorunlarının çözümüne büyük faydalar sağlayacaktır. Ancak; uygulanma aşamasında, özellikle enerji kaynaklarının sağlanmasında bu modelin istismara açık olduğu görülmektedir. Bu suistimallerin ortadan kaldırılabilmesi için gerekli altyapı ivedilikle hazırlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Firmalara tanınan imtiyazların sınırları belirlenmeli, gerekli denetim mekanizmaları çalıştırılarak, tarafsız olarak devreye sokulmalıdır.

10. KAYNAKLAR DİZİNİ

- Atalan, N. K., “Yap İşlet Devret Modeli İle İlgili Tarihçe, Dünyada ve Ülkemizdeki Uygulamaları, Tatbikattaki Zorluklar”, Uzmanlık Tezi, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 87 (1995).
- Atasoy, V., “Türkiye’ de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu”, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Basım Evi, İstanbul, 187 (1993).
- Bal, Filiz, "Dünyanın 3. Yeraltı Metro su; TüneFin 120 Yılı, Yapı Dünyası Dergisi, Temmuz 1996.
- Bond, G., Carter, L., "Financing Private Infrastructure Projects - Emerging Trends from IFC's Experiences", International Finance Corporation, Discussion Paper #23, Dec. 1994.
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, “İstanbul Atatürk Hava Limanı Dış Hatlar Terminal Binası, Otopark ve Mütemmimlerinin Yapım, İşletim ve Devri İşine Ait Uygulama Örnek Sözleşmesi” metni, 2008.
- Erdoğan, Seyhan., Yap-İşlet-Devret Modeli: Özelleştirmenin Kestirme Yolu, Mülkiyeliler Dergisi, cilt XXI, sayı: 200, Yol-İş Sendikası Başkanlık Danışmanı, 1998.
- Ersönmez, C., “Yap İşlet Devret Modeli ve Modelin Finansmanına İlişkin Bir Analiz”, Uzmanlık Tezi, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 31 (1995).
- Etçioğlu, E., “Bütçe Dışı Finans Tekniği Yap-İşlet-Devret Modeli ve Türkiye Uygulamasının Analizi”, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 14-15 (1997).

- Güneş, C., “Yap İşlet, Yap-İşlet-Devret, İşletme Hakkı Devirleri ve Vergi Uygulamaları”, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 43-44 (1999).
- Hadi, S. E., Ramirez, M. T., “Institutions, Infrastructure, and Economic Growth”, *Journal of Development Economics*, 70: 443-477 (2003).
- İmre, E., “Türkiye’de Yap-İşlet-Devret Modeli; Yasal Çatısı, Uygulaması”, Yüksek Denetleme Kurulu, 34 (2001).
- İnternet: Risk of Built Operate Transfer model, In Baker publication Online. <http://www.baker.com/hk/publicat/global/projex/projex-3b.html> (2006).
- Kadyrov, H., “Projelerin Finansmanında Yap-İşlet-Devret Modeli”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üni .Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 1 (2003).
- Kayaloff, I.J., *Export and Project Finance*, Euromoney Books, 1988.
- Polatkan, V., “Yap-İşlet-Devret”, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 16 (1997).
- Price, D., Thomas, R., Knowles, J.R., BOT Seminar for Wayss & Freytag Ag Handouts, Int. Division, 1995.
- Şamlioğlu, S., "Setting Procedures for BOT Project Applications", Private Power in Turkey Seminar, Washington, 1996.
- The World Bank Industry and Energy Department, “Private Sector Participation in Power Through BOT Schemes”, Working Paper, 5 (1990).
- Uğur, O. “Yap-İşlet-Devret Girişim Modelinin Hukuksal Yönü ve Ekonomik ve Mali Etkileri”, 1993 Yılı Hesap Uzmanları Kurulu Konferansları IV, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 245 (1993).

UNIDO, Trading Modules of BOT Programme, The Bot Strategy, Infrastructure Development Through BOT Projects Seminar, Vienna, 6, (1997).

Uyduranoğlu, N., “Türk Hukukunda Yap-İşlet-Devret Modeli ve Benzeri Müesseseler”, Uzmanlık Tezi, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 36, (1994).

Yerlikaya, G. K., “Yap-İşlet-Devret Modeli, Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirme”, Doktora Tezi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 25 (2002).

EKLER

EK – 1

Atatürk Hava Limanı

Atatürk Havalimanı (IATA: İST ICAO: LTBA) 1953 yılında hizmete girmiştir.

Toplam 9.470.554 m²'lik alana kurulu bulunan Hava Limanında 62.500 m²'lik iç hatlar terminali, 264.000 m²'lik dış hatlar terminali olmak üzere toplam 326.500 m² lik, 27,5 milyon yolcu/yıl kapasiteli terminal mevcuttur.

Atatürk Hava Limanında beton kaplamalı iki adet 3000x45 metre ebadında ve bir adeti ise 2300x60 metre ebadında üç adet pist bulunmaktadır.

Yeni dış hatlar terminali aşağıdaki özelliklere sahiptir.

- . 264 bin m²'lik alan,
- . 20 milyon yolcu/yıl kapasite,
- . 23 adet yolcu köprüsü,
- . 224 check-in kontuarı,
- . 74 pasaport kontuarı,
- . 123.000 m²'lik alan üzerinde 7.326 araç park kapasiteli kapalı otopark

Atatürk Havalimanı (IATA: IST, ICAO: LTBA)), eski adıyla **Yeşilköy Havaalanı**, 1912 yılında Türkiye'de ilk defa sivil hava ulaşımının başlatıldığı yerdir. 1953 yılında da uluslararası hava trafiğine açılmıştır. 1985 yılında adı, Atatürk adı verilerek, **Atatürk Havalimanı** olarak değiştirilmiştir.

1930'lu yıllarda önce askeri amaçlara hizmet eden İstanbul'un ilk hava terminali 1938'de İstanbul-Ankara seferlerinin başlamasıyla sivil amaçlı havacılığa açılmış oldu. Bu ilk havaalanı uluslararası standartlar dışında bir meydan olarak bir süre hizmet verdi. 1944'ten sonra Amerikan Westinghouse-IG White firmasıyla yapılan bir anlaşma uyarınca 1949-1953 arasında uluslararası normlarda inşa edildi. 12.000 m²'lik bir alanı kaplayan bu meydan tesisleri hem iç, hem dış seferler için hizmet veren bir terminal binası, 2300 m uzunluğunda bir pist, bir hangar ve servis yapılarından oluşuyordu. 1957'de uluslararası seferlerde jet uçaklarının kullanılmaya başlanması, alanın kullanımını kısıtladı.

1975-1983 arasındaki inşaat çalışmalarıyla 1.271 hektarlık bir alana yapılan ek terminal binası ve 3000 m uzunluğundaki ikinci pist ile yolcu kapasitesi artırıldı. Bu gelişmelere rağmen turizmin giderek artan yoğunluğu, havayollarının, özellikle charter seferlerini tercih etmeye başlaması ve THY ile özel uçak trafiğinin artışı havaalanı terminalinin yolcu kapasitesinin 1980'li yılların sonunda yetersiz kalmasına yol açtı. Yolcu terminallerinin kapasitesinin önemli ölçüde arttırılarak hemen hemen iki katına çıkarılmasına karşın, Atatürk Havalimanı hava ulaşımının ağırlığını taşımaktan çok uzak kaldı. 1993'te yolcu salonları, yapılan değişikliklerle iki katına çıkarıldı. İstanbul'a eski çevreyolu ile bağlanan Atatürk havalimanı TEM ve Marmara kıyısından gelen yollar da, geliştirilerek üçüncü bir yol bağlandı.

1998-2000 arasında yap-işlet-devret modeline dayanılarak Tepe-Akfen-Vie (TAV) tarafından sürdürülen inşaat çalışmalarında dış hatlar terminali geliştirildi.

Atatürk Havalimanı, İstanbul şehir merkezine 24 km uzaklıkta, Batı istikametinde kurulmuş olup, havalimanına ulaşım; otobüs, taksi, metro ile sağlanmaktadır.

Atatürk Havalimanı, Uluslararası Havacılık Teşkilatının yaptığı sınıflandırmaya göre CAT II niteliklerine sahip olup, meteorolojik koşulların kötü olduğu zamanlarda bile uçak iniş-kalkışına imkân verebilecek düzeydedir.

Toplam 9.470.554 m² alana sahip olan Atatürk Havalimanı, 62.500 m² iç hatlar ve 179.000 m² dış hatlar terminali, beton kaplamalı 2300x60 m ve birbirine paralel iki adet 3000x45 m boyutlarında toplam 3 adet pisti ile Türkiye'nin en büyük havalimanıdır.

İç hatlar terminalinin kapasitesi 7,5 milyon yolcu/yıl'dır. İlave tesisin hizmete verilmesi ile birlikte dış hatlar terminal binası ise toplam 264 km²'lik alanda 20 milyon yolcu/yıl kapasitesi, 23 yolcu köprüsü, 224 check-in kontuarı, 74 pasaport kontuarı ve 7.076 araçlık kapalı otoparkla hizmet vermektedir.

TAV firması tarafından işletilen dış hatlar terminalinin hizmete girmesi ile birlikte, mevcut C Terminali, limanın kargo terminaline olan ihtiyacı nedeniyle kargoya dönüştürülmüş ve depreme karşı güçlendirilerek, kargo hizmeti veren firmalara antrepo ve depo olarak kullanılmak amacıyla tahsis edilmiştir.

EK – 2

**..... HAVALİMANI DIŞ HATLAR TERMİNAL BİNASI,
OTOPARK VE MÜTEMMİMLERİNİN YAPIM, İŞLETİM VE DEVRİ İŞİNE
AİT ÖRNEK UYGULAMA SÖZLEŞMESİ**

..... İşletmesi Genel Müdürlüğü ile
..... arasında Hava Limanı Dış
Hatlar Terminal Binası, (.....m x m ebadında apron tevsii ve bağlantı yolu
yapımı dahil), Otopark ve Mütemmimlerinin Yapım, İşletim ve Devir işleri aşağıdaki
koşullarla kararlaştırılmıştır.

TARAFLAR

Madde 1 – Bu Sözleşmenin tarafları Genel
Müdürlüğü ile’ dan
oluşan ortak girişim adına hareket eden Pilot Firma
..... şirkettir.

SÖZLEŞMENİN KONUSU

Madde 2 – Bu sözleşmenin konusu Hava Limanı sınırları içinde
ihale şartnamesi ekinde yer alan proje kapsamında dış hatlar terminal binası,
(.....m x m ebadında apron tevsii ve bağlantı yolu yapımı dahil), otopark ve
mütemmimlerinin yapımı ile bunlara ilişkin mekanik, elektronik-güvenlik ve elektrik
sistemlerinin temin ve tesisi, halen kullanılmakta olan altyapı tesislerinin
Hava Limanındaki işletme faaliyetlerini aksatmayacak şekilde deplasesi ve yapılacak
tesislerin mevcut tesislerle entegrasyonunun sağlanması, tesislerin tefrişi, işletilmesi,
sözleşme sonunda devir ve teslimidir.

YENİ ŞİRKET KURULMASI

Madde 3 – Sözleşmenin konusunu oluşturan işlerin gerçekleştirilmesi amacıyla sözleşmenin imzalanmasını izleyen üç ay içinde görevli şirketin katılımıyla ana sözleşmesi İdarece onaylanmış yeni bir şirket kurulacaktır.

Kurulacak olan şirketin tescil ve ilanı ile’ nın bu sözleşme ile üstlendiği tüm hak ve yükümlülükler bu şirkete devredilmiş sayılır.

Görevin yeni kurulmuş şirkete devredilmedi daha önce görevlendirilen ve yeni kurulan şirkete ortak olan şirketlerin İdareye karşı olan yükümlülüklerini sona erdirmez.

TANIMLAR

Madde 4 – Bu Sözleşmede geçen:

İdare:

..... İşletmesi Genel Müdürlüğü

Görevli Şirket :

.....
.....

Tesis:

..... Hava Limanı Dış Hatlar Terminal Binası,Otopark ve Mütemmimleri ile bunlara ilişkin elektronik, elektrik, güvenlik ve maknik sistem, cihaz, teçhizat ve tesisat.

Yapım İşi:

Tesisin inşaat kısmını oluşturan; sözleşme eki 1/200 ölçekli avan projeye ve proje listesine göre uygulama projelerinin (mimari, statik, elektrik, zayıf akım, mekanik, güvenlik) yapımı ile şartnamelerde belirlenen dış hatlar terminal binası, (.....m x

.....m ebadında apron tevsii, bağlantı taksi yolu yapımı dahil), otopark ve mütemmimleri, altyapı, üstyapı inşaatları, inşaat sahasına rastlayan alt yapıların yer değişimi, bunların projelendirilmesi ile ana ve mevcut sisteme bağlantılar.

Teçhizat ve Tesisat:

1. Bagaj handling,
2. Yolcu köprüleri,
3. Otomatik uçak parkettirme sistemi (Guiding sistemi),
4. Kapalı devre TV ve kartlı geçiş sistemi,
5. Genel yayın ve anons sistemi,
6. Bina otomasyon sistemi,
7. Yangın-ihbar sistemi,
8. Harici yangın hidrant tesisatı, sulu ve kuru yangın söndürme tesisatı,
9. Fotoselli otomatik kayar kapılar,
10. Saat sistemi,
11. 400 Hz sistemi,
12. İnterkom sistemi,
13. Yürüyen merdivenler,
14. Uçuş bilgi sistemi,
15. Güvenlik denetim sistemi,
16. Otopark ücretlendirme sistemi,
17. Ramp kontrol sistem ve teçhizatı,
18. Ortak kullanımlı terminal ekipmanı (CUTE) ve Central Data Base (CDB),

19. Zayıf akım tesisatı,
20. Orta gerilim ve kuvvetli akım tesisatı,
21. Terminal, otopark ve dış aydınlatma tesisatı,
22. Apron aydınlatma tesisatı,
23. Kesintisiz güç kaynağı (DUPS),
24. Yedek güç kaynağı,
25. Sıhhi tesisat,
26. Isıtma-havalandırma-iklimlendirme (HVAC),
27. Asansör sistemi (panoramik, yolcu, servis/yük),
28. Su temini depolanması ve dağıtımı,
29. Atık su arıtma,
30. Çöp toplama ve imha,
31. Mutfak tesisatı,
32. LPG tesisatı,
33. Uçak yakıt hidrant sistemi,

anlamında kullanılmıştır.

SÖZLEŞMENİN SÜRESİ

Madde 5 – Sözleşmenin süresi, İdarenin ek istekleri, mücbir sebepler ve şirket kusuru dışındaki nedenlerden kaynaklanan süre uzatımları hariç, 24 (yirmi dört) ay' ı yatırım ve işletme süresi olmak üzere toplam' dır.

- a) Yatırım Süresi: Yer tesliminden itibaren 24 (yirmi dört) aydır.

b) İşletme Süresi: Yatırım süresi sonunda geçici kabul tutanağının İdarece onaylanması ve 20. madde gereğince tesisin işletmeye alınmasından başlamak üzere’ dır.

TOPLAM YATIRIM TUTARI

Madde 6 – Sözleşme konusu tesisler ve işlerin toplam yatırım tutarı ABD Doları (sözleşme ve finansman giderleri ve yatırım dönemi faiz ödemeleri dâhil) olarak gerçekleştirilecektir.

FİNANSMAN

Madde 7 – Görevli şirket, görev konusu yatırım ve işlerin finansmanının sağlanmasından sorumlu olup, toplam yatırım tutarının en az % 20 (yüzde yirmi)’ sini özkaynaklarından karşılayacaktır.

Toplam yatırım tutarında artış meydana gelmesi halinde özkaynaklardan karşılanacak tutar, yeni toplam yatırımın % 20 (yüzde yirmi)’ sinin altına inmeyecektir.

Görevli şirket yatırım tutarının özkaynaklardan karşılanamayan kısmını yabancı kaynaklardan (kredi finansmanı) karşılamakla yükümlüdür.

KREDİLER

Madde 8 – Görev konusu yatırım ve işler için gerekli olan tüm krediler Görevli Şirket tarafından karşılanacaktır. Yabancı kaynak ile karşılanacak finansmanın anapara, faiz ve her türlü finansman giderinin geri ödenmesi Görevli Şirkete aittir.

Görevli Şirketin sağlayacağı yatırım ve/veya işletme dönemindeki kredilerin anapara ve faiz geri ödeme süreleri sözleşme süresini geçmeyecektir.

Görev konusu yatırım ve işlerin finansmanına ilişkin olarak görevli şirket ile finansman kuruluşları arasında akdedilecek sözleşmeler bu sözleşmenin ekini teşkil edecek olup, kredi sözleşmeleri bu sözleşmenin imzasını müteakip 90 (doksan) gün içinde İdareye ibraz edilecektir.

Görevli Şirkete, ayrıca;

- a) İdareden kaynaklanan her türlü kayıp ve zararların finansmanı,
- b) Mücbir sebepler nedeniyle ortaya çıkan zararların finansmanı,
- c) Bu sözleşme ve eklerinde tarafların mutabakatı ile yapılacak değişikliklerin finansmanı

için İdare tarafından 06.08.1994 gün ve 94/5907 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı' nın 40. maddesinde belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kamu kaynaklarından köprü kredi sağlanabilir. Köprü kredilerin kamu kaynaklarından sağlanamaması durumunda bu kredi Görevli Şirketçe yabancı kaynaklardan sağlanacaktır.

Temin edilen köprü kredinin geri ödenmesinden Görevli Şirket sorumlu olup; temin edilen köprü krediler yukarıda (a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan işler için kullanılacaktır. Köprü kredilerin kamu kaynaklarından karşılanması durumunda bunun geri ödeme koşulları Görevli Şirket ve İdare arasında imzalanacak bir protokolle belirlenecektir. Köprü kredilerin geri ödenme süresi işletme süresi ile sınırlıdır.

MALİYET ARTIŞLARI VE SÜRELER

Madde 9 – Görevli Şirketin kusuru dışındaki nedenler, mücbir sebepler ve İdarenin yatırım döneminde toplam yatırım bedelinin % 30 (yüzde otuz)' unu aşmayacak ek istekleri dolayısı ile ortaya çıkan maliyet artışlarının finansmanı, Görevli Şirket tarafından sağlanacak, anapara ve faiz geri ödemelerinden Görevli Şirket sorumlu olacaktır.

Bu halde maliyet artışlarının toplam yatırım tutarına oranlanması suretiyle bulunacak süre, işletme süresine yansıtılacaktır.

Ayrıca sözü edilen hususlardan kaynaklanan gecikmelerin yatırım döneminde meydana gelmesi halinde, bu gecikme süresi de yatırım süresine eklenecektir.

Görevli Şirketin, görev konusu yatırımı, yatırım süresi içinde bitirerek işletmeye alamaması durumunda gecikilen süre işletme süresinden düşülecektir. Gecikilen süre içerisinde maliyetlerin artması ve/veya fiyatların değişmesi nedeniyle Görevli Şirket,

İdareden herhangi bir talepte bulunamayacaktır. Bu durumda; maliyet artışlarının tamamı (kredi maliyetleri dâhil) Görevli Şirkete ait olacaktır.

Görevli Şirketin görev konusu yatırımı zamanında bitirememesi nedeniyle İdarenin uğradığı her türlü zarar, Görevli Şirket tarafından karşılanacaktır. Gecikilen ve işletme süresinden düşülen yatırım süresi içinde tahakkuk eden dış hat yolcu servis ücret geliri İdareye ait olup, Görevli Şirket bu süreye ait dış hat yolcu servis ücreti geliri dâhil hiçbir gelir talep edemeyecektir.

TEMİNAT

Madde 10 – Görevli Şirket, sözleşmenin imzalanması aşamasında İdareye yatırım tutarının % 1(bir)' i oranında ihale şartnamesinde gösterilen nitelikte kesin teminat verecektir.

Kesin teminat verildiğinde, geçici teminat iade edilecektir.

Kesin teminat; sözleşme süresinin sonunda Görevli Şirketin İdareye herhangi bir borcunun olmadığına anlaşılması ve Görevli Şirketin ilgili Vergi Dairesi ile Sosyal Sigortalar Kurumundan getireceği vergi ve prim borcu bulunmadığına dair belgeleri İdareye ibraz etmesini müteakip ve tesisin İdareye devrinden 1 yıl sonra Görevli Şirkete iade edilecektir.

YER TESLİMİ

Madde 11 – Görevli Şirket, bu sözleşmenin 48. Maddesi hükmü gereğince yürürlüğe girmesi ve 47. Maddesinin (B) fıkrasında öngörülen işlemlerin tamamlanmasını izleyen on işgünü içerisinde İdareye yazılı başvuruda bulunarak işyerinin kendisine teslimini istemeye mecburdur.

Görevli Şirketin başvurusu üzerine İdare on işgünü içerisinde yer teslimi yapacaktır.

Görevli Şirket veya temsilcisinin belirtilen günde hazır bulunmaması veya bulunmasına rağmen yeri teslim almaktan çekinmesi halinde başvuru hükümsüz sayılacaktır.

Görevli Şirketin süresi içinde İdareye yazılı olarak başvurmaması ya da başvurunun hükümsüz sayılması halinde, İdare sözleşmeyi fesh etme ve kesin teminatı irat kaydetme hakkına sahiptir.

Görevli Şirketin başvurusu üzerine, kontrollük teşkilatı ve Görevli Şirket tarafından eksen kazıkları, röperler ve benzeri zemin üzerinde kontrol edilerek Görevli Şirkete teslim edilecek ve bu hususta iki taraf arasında 5 (beş) nüsha yer teslim tutanağı düzenlenecektir.

Görevli Şirket kendisine teslim edilen araziler üzerindeki röper ve kazıkları işin sonuna kadar korumak ve eksen kazıklarını bu işler bittikten sonra boy kesite göre tekrar yerlerine çakmak zorundadır.

KULLANIM BEDELİ

Madde 12 – Görevli Şirket, görev konusu yatırım için İdarece tahsis edilen arazilere yer teslimin tarihinden başlamak üzere sözleşme süresince yıllık TL kullanım bedeli ödemekle yükümlüdür. İlk yılın kullanım bedeli yer teslim tarihini izleyen 10 (on) işgünü içinde Görevli Şirketçe İdareye ödenir. Bu bedel her yıl Devlet İstatistik Enstitüsünce yayınlanan Toptan Eşya Fiyatları Endeksi oranında arttırılır.

Kullanım bedeli yıllık peşin olarak Ocak ayı içerisinde ödenecek olup, yılların kesire rastlaması durumunda o yıl için tespit edilen kullanım bedelinin 1/12' si alınarak kesirli yıllar çarpılmak suretiyle o yılki kullanım bedeli hesaplanacaktır.

ŞANTIYE YERİNİN TESLİMİ, ÇEVRE VE MALZEMENİN KORUNMASI

Madde 13 – Şantiye kurulması için yeterli yerin tespit ve teslimi İdare ve Görevli Şirket tarafından birlikte yapılır. Tespit edilen şantiye yerinin yerleşim planı onaylanmak üzere 5 (beş) işgünü içinde Görevli Şirket tarafından İdareye verilir. İdarece uygun bulunması halinde yerleşim planı 5 (beş) işgünü içinde onanarak Görevli Şirkete iade edilir. Görevli Şirket İdarece onanan yerleşim planına uymakla yükümlüdür. Yerleşim planında belirlenen yerler dışında çalışma ve depolama yapılamaz.

İŞ PROGRAMI

Madde 14 – Görevli Şirket yer teslim tarihini izleyen 10 (on) işgünü içerisinde; yatırıma başlama, yatırımı bitirme ve işletmeye geçme tarihleri ile tesisin imalat, ihzarat ve montaj işlerini ayrıntılı olarak içeren iş programını İdareye onaylanmak üzere vermekle yükümlüdür.

İdare, iş programı ve iş programının gerçekleştirilmesinde öngörülen özkaynak ve kredi harcamalarını ayrı ayrı gösterir kaynak harcama çubuk diyagramını birlikte değerlendirerek uygun bulursa onaylayacak, uygun bulmadığında düzeltilmesi istenilen hususları belirterek en geç 5 (beş) işgünü içinde Görevli Şirkete geri verecektir.

İş programındaki işler, ait oldukları imalat grupları içerisinde gösterilecek, bunların başlangıç ve bitim günleri tüm faktörler göz önüne alınmak suretiyle işin yatırım süresi içinde bitirilmesini sağlayacak şekilde saptanacaktır. Kaynak harcama çubuk diyagramı da aynı esaslar içerisinde düzenlenecektir.

Yatırımın inşaat, teçhizat ve tesisat kısımlarına ait iş programı, ayrı ayrı düzenlenecek, her aya ait imalat ve ihzarat miktarları belirtilecektir. Görevli Şirket onaylı iş programına ve kaynak harcama çubuk diyagramına uymakla yükümlüdür. Ancak, onaylı iş programı imalat ve ihzarat kısmında aylık % 15 (yüzde on beş), kaynak harcama çubuk diyagramında aylık % 15 (yüzde on beş) oranında ve iş programında ayda 5 (beş) iş günlük sapmalar aylık iş programı ve kaynak harcama çubuk diyagramına aykırılık sayılmayacak ve ceza uygulaması gerektirmeyecektir. İş programındaki bu tür sapmalar en kısa süre içerisinde giderilecek ve hiçbir suretle yatırım süresini etkilemeyecek, süre uzatım sebebi olarak da kabul edilmeyecektir.

Sözleşme ve eklerinde tanımlanan işlerin dışında, yatırım süresinin uzatılmasını gerektiren ek istekler veya mücbir sebeplerle süre uzatımı verilmesi halinde, Görevli Şirket süre uzatımının kendisine bildirildiği günden geçerli olmak üzere 10 (on) işgünü içinde iş programı ve kaynak harcama çubuk diyagramını yeniden düzenleyerek onanmak üzere İdareye verecektir. İdare uygun görmesi durumunda revize iş programı ve kaynak harcama çubuk diyagramını 5 (beş) işgünü içerisinde onaylayarak veya düzeltilmesini istediği konuları bildirerek Görevli Şirkete geri verecektir.

Görevli Şirket, yatırım süresince, iş mahallinde İdare ile muhatap olacak sorumlu elemanları ve ilgili oldukları konuları da belirten bir listeyi İdareye verecektir. Bu listede meydana gelebilecek değişiklikler de İdareye bildirilecektir. Bunların yerlerinde bulunmamalarından doğan tüm sorumluluk Görevli Şirkete ait olacaktır.

İş programının onay için İdareye verilmesinde bir gecikme olması ve bu durumun inşaat süresini etkilemesi halinde, uzayan süre kadar işletme süresinden düşülecektir.

İşin 24 (yirmi dört) aylık yatırım süresinden önce bitirilerek işletmeye hazır hale getirilmesi durumunda, Görevli Şirketçe kazandırılan süre işletme süresine eklenecektir.

GEÇİCİ LABORATUAR VE GİDERLERİ

Madde 15 – Yapının kontrolü için inşaat mahallinde Görevli Şirket tarafından; Kontrollük Teşkilatınca kullanılacak bir geçici laboratuvar kurulması ve tüm kontrollerin bu laboratuvarda yapılması sağlanacaktır. Bu laboratuvarda yapılamayan ve Kontrollük Teşkilatınca veya İdarece gerekli görülen deneysel kontroller ise Üniversiteler, Türk Standartları Enstitüsü, Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Karayolları Genel Müdürlüğü, Meslek Odaları v.b. gibi İdarelerin laboratuvarlarında bedeli Görevli Şirkete ait olmak üzere yaptırılacaktır.

GARANTİ

Madde 16 – Görevli Şirketin tesiste kullanacağı her türlü tesisat, sistem ve ekipman imalatçı firma garanti belgeli ve yeni olacaktır. Bu garanti asgari 1 (bir) yıllık süreyi kapsayacaktır. Ayrıca, Görevli Şirket her bir teçhizat, sistem ve ekipmana ait garanti sürelerini belirten bir listeyi ve garanti belgelerinin tasdikli suretlerini geçici kabul sırasında İdareye verecektir.

Görevli Şirket sözleşme süresinin sonunda, sözleşme konusu tesisleri İdareye devir tarihinden itibaren 1 yıl süreyle, bu tesiste kullandığı teçhizat, sistem ve ekipman

garantisinden sorumlu olacaktır. Bu teçhizat, sistem ve ekipmanların imalatçı garanti sürelerinin geçmiş olması Görevli Şirketi yükümlülükten kurtarmaz.

YATIRIMIN KONTROLÜ

Madde 17 – Sözleşme konusu işin, sözleşme ve eklerine uygun olarak yapılıp yapılmadığı İdarece oluşturulacak Kontrollük Teşkilatı veya İdarenin yetki vereceği müşavir firma tarafından kontrol edilecektir.

Yatırımın mimarı, statik, elektrik, mekanik, zayıf akım ve güvenlik sistemlerine ait mesleki kontrollüğü proje müellifine yaptırılacak, ancak uygulamadan önce söz konusu proje ve tasarımlar İdarenin onayına sunulacak ve İdarenin onayını müteakip uygulamaya konacaktır. Bu konuda proje müellifi ve Görevli Şirket arasında tarafların karşılıklı hak ve yükümlülükleri ile uygulama projelerinin proje düzenleme safhalarını düzenleyen, İmtiyaz Sözleşmesinden bağımsız, İdareye herhangi bir sorumluluk yüklemeyen bir sözleşme akdedilecek ve bu sözleşme İdarenin onayına sunulacaktır.

Görevli Şirketin yurtdışından/yurtiçinden temin edeceği her türlü teçhizat, tesisat, sistem ve cihaz için teklif eki proforma faturalardan İdarenin tercih ettiği proforma esas alınacaktır. Ancak, teklif şartnamesine ve uluslararası standartlara uygun olmak şartı ile başka bir teçhizat, tesisat, sistem ve cihaz yatırımda kullanılmak istenirse, bu yeni teçhizat, tesisat ve sistemlere ait proforma faturalar İdareye verilecek ve İdarenin izni halinde uygulama bu yeni faturalara göre yapılacaktır.

Görevli Şirket ve Kontrollük Teşkilatı, yatırım süresi boyunca sözleşme konusu işin akışını gösterir aylık faaliyet raporunu birlikte düzenleyerek izleyen ayın ilk 10 (on) günü içinde İdareye vereceklerdir.

SORUMLULUK VE TAZMİNAT

Madde 18 – Görevli Şirket, görev konusu yatırım ve hizmeti belirlenen süre içinde, uygulama projelerini (mimari, statik, elektrik, zayıf akım, mekanik ve güvenlik sistemlerine ait) yaptırmak, finansmanını sağlamak, tesisi yapmak ve işletmek, bakım ve onarımını yapmakla yükümlüdür. Görevli Şirketin bu yükümlülükleri yerine

getirmesi 16. maddedeki, 1 yıllık garanti yükümlülüğünden kurtulduğu anlamına gelmez.

Görevli Şirket yatırım ve işletme döneminde üçüncü kişilere vereceği her türlü zarardan sorumlu olup, ayrıca;

- e) Sözleşme süresince meydana gelebilecek kazalar sonucu ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı zararlardan kusuru olsun ya da olmasın tamamen sorumlu olacaktır.
- f) Çalışanların sözleşme konusuna ilişkin faaliyetleri sonucu meydana gelebilecek doğrudan veya dolaylı üçüncü kişi zararlarının tamamını karşılamaktan sorumlu olup, kusuru olmadığını ispat ile bu sorumluluğundan kurtulamaz.
- g) Yatırım süresince kendisinin ve/veya taşeronun personelinin bir hatası sonucunda mevcut tesislerin işletimini engelleyici bir zararın ortaya çıkması halinde İdarenin uğrayacağı her türlü zarardan sorumlu olacaktır. Ayrıca ortaya çıkan arıza ve /veya zararın en kısa sürede giderilmesi konusunda malzeme, ekipman ve teknik eleman temin etmekle yükümlüdür.
- h) Görev konusu yatırım ve işlerin İdareye devri anında sözleşme konusu tesislerin, tesisatın, teçhizatın, sistem ve cihazların her türlü borç ve taahhütlerden arı, bakımlı, çalışır ve kullanılabilir halde teslim edilmemesi durumunda; Görevli Şirket, İdarece borçların ödenmesi ve taahhütlerin yerine getirilmesi, tesisat, teçhizatın, sistem ve cihazların bakımlı, çalışır ve kullanılabilir hake getirilmesi için yapılması gereken harcamaların ve bu nedenle İdarenin uğrayacağı zararın tamamını defaten ödeyerek tazmin etmekle yükümlüdür.

MÜCBİR SEBEPLER

Madde 19 – Bu sözleşme çerçevesinde bir olayın mücbir sebep sayılabilmesi için olaydan etkilenen tarafın gerekli özen ve dikkati göstermiş ve gerekli önlemleri almış olmasına karşı önlenemeyerek, karşılanamayacak ve giderilemeyecek olması ve bu durumun sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesini zaman

ve/veya maliyet açısından önemli ölçüde veya tamamen olumsuz yönde etkilemesi gerekir.

Belirtilen bu genel esaslar çerçevesinde mücbir sebep sayılacak olaylar aşağıdaki hallerle sınırlı olmamak ve ulusal veya uluslar arası kuruluşlarca belgelendirilmek koşuluyla şunlardır:

- h. Kısmi veya genel seferberlik ilanı,
- i. Grev,
- j. Sabotaj, nükleer patlama veya sızıntıların meydana getirdiği sonuçlar,
- k. Yangın, sel, deprem veya diğer doğal afetleri ve salgın hastalıklar,
- l. Ağır ekonomik bunalım nedeni ile olağanüstü hal ilanı,
- m. Sadece ithalat bağlantısı yapılmış bulunan malzeme, sistem, teçhizat ve tesisatla sınırlı olmak üzere, ithalat bağlantısının yapıldığı ülke/şehir/fabrikada yukarıda (a), (b), (c), (d) şıklarında yer alan hususların meydana gelmesi veya ithalat bağlantısı yapılmış ülkeye ülkemizce ticari ambargo uygulanması veya bu ülkenin bağlantı konusu malzeme, sistem, teçhizat ve tesisatın ülkemize ihracına izin vermemesi,
- n. Yatırım ve terminal işletmeciliğini etkileyecek ulaşım kazaları, teknolojik kazalar meydana gelmesi,

Bu sözleşme kapsamı içinde yükümlülüklerin yerine getirilmesi sırasında yukarıda belirtilen sebeplerden birinin veya birkaçının meydana gelmesi halinde bundan etkilenen taraf mücbir sebebin başlama tarihinden itibaren 10 (on) gün içinde mücbir sebebin başlama tarihi ile mahiyetini, süresini veya tahminen ne kadar süreceğini, alınan önlemleri, olayı belgeleyen ulusal veya uluslararası kuruluş yazısını yazılı olarak diğer tarafa bildirecektir. Mücbir sebebin sona ermesinden itibaren 30 (otuz) gün içinde yazılı olarak mücbir sebebin başlama ve bitiş tarihlerini, niteliğini, sebep olduğu zararı, gecikme ve maliyet artışlarını makul kanıtlarıyla birlikte karşı tarafa sunacaktır.

İdare ve Görevli Şirketçe mücbir sebep ve sonuçları birlikte görüşülerek mücbir sebepten doğan zararların yol açtığı gecikme ve maliyet artışları, yatırım ve işletme programları üzerindeki etkileri saptanacak ve doğan zarar ve maliyet artışları ve süreler adil bir şekilde belirlenerek İdarenin onayına sunulacaktır. Bu olaydan sonra, iş programı veya işletme programı, maliyet artışları ile yatırım tutarı ve yatırım süresi yeniden düzenlenecektir.

Yatırım döneminde mücbir sebep olarak kabul edilebileceği belirtilen olayların işletme dönemi içerisinde meydana gelmesi sonucunda yatırımın harap olması, elden çıkması ve işletilemez bir duruma gelmesi halinde, işletme süresi askıya alınacak ve Görevli Şirketin tesisleri yeniden yapması ve işletmeye alması için kendisine yeni bir yatırım süresi tanınacaktır. Görevli Şirket, yeni yatırım süresi içinde, finansman ve tüm maliyetleri kendisine ait olmak üzere tesisleri yeniden yapacak ve işletmeye alacaktır. Tesislerin yeniden işletmeye alınmasıyla birlikte işletme süresi kaldığı yerden işlemeye devam edecektir.

İşletme süresi içinde mücbir sebepler nedeniyle tesisin işletilemez duruma gelmesi halinde, İdarenin yolcu servis ücretine ilişkin yükümlülükleri de askıya alınacaktır.

GEÇİCİ KABUL VE ESASLARI

Madde 20 – Görevli Şirket, bu sözleşme konusu yatırımın; bu sözleşme ve ekleri ile onaylı iş programını (varsa onaylı revize iş programı) esas alarak geçici kabulünün yapılması için İdareye yazılı olarak başvuracaktır. Görevli Şirketin başvurusunu müteakip 15 (on beş) iş günü içinde Kontrollük Teşkilatı Görevli Şirket ile birlikte bir ön inceleme yaparak işin geçici kabule hazır olup, olmadığını tanzim edeceği bir raporla belirleyecektir. 15 (on beş) iş günü iş günlük süre hiçbir şartla uzatılamaz. Yatırım geçici kabule hazır değilse, bu husus raporda gerekçeleri ile birlikte açıklanarak belirtilir ve Görevli Şirketin geçici kabul istemi reddedilir.

Kontrollük Teşkilatı raporunda işin geçici kabule hazır olduğunun belirtilmesi halinde İdare en geç 10 (on) iş günü içinde kabul heyet veya heyetlerini kurar, heyet veya heyetlerin kurulmasını müteakip 5 (beş) iş günü içinde kabul işlemlerine başlanır.

Zorunlu hallerde gerekçe gösterilerek ve İdarenin onayı alınarak bu süreler en çok bir katına çıkartılabilir.

Yatırımın bünyesinde yer alan her bir sistemin geçici kabul işlemleri, iş bu sözleşme ile ekleri (projeler, ihale şartnamesi, elektronik, elektrik, güvenlik ve mekanik sistemlere ilişkin Teknik Şartnameler, inşaat, elektronik, elektrik, güvenlik ve mekanik sistemler Yapım Sözleşmesi ile firma teklifleri ve tekliflere ilişkin teyid taahhüt) göz önünde bulundurularak ayrı ayrı yapılmasını müteakip, tesisin tümünün geçici kabulü entegre bir şekilde gerçekleştirilecektir.

Geçici kabul işlemleri sırasında Görevli Şirketin vermiş bulunduğu demirbaş listesi göz önünde bulundurulacağı gibi, tesisin tefrişinin işletim açısından yeterli olup, olmadığı da incelenir.

Geçici kabul tutanağının onay tarihi, yatırım süresinin bitiş tarihidir.

Geçici kabul işlemi, başladığı tarihten itibaren 30 (otuz) gün içinde tamamlanacak ve geçici kabule ilişkin tutanak yüklenici ile kabul heyet veya heyetleri tarafından karşılıklı imzalanacaktır. Geçici kabule mani herhangi bir eksik ve kusur yok ise geçici kabul tutanağı İdarece en geç 7 (yedi) gün içinde onaylanacaktır.

Geçici kabul heyet veya heyetleri tarafından tesisin geçici kabule mani herhangi bir durumunun tespit edilmesi durumunda geçici kabul yapılmaz. Geçici kabul işlemi kusur ve eksiklerin giderilmesi tarihine ötelenir. Kusur ve eksikliklerin giderilmesinden sonra Görevli Şirketin yeni başvurusu esas alınarak yukarıdaki usul aynen uygulanarak geçici kabul yapılır.

Geçici kabul heyetinin inşaat mahallinde geçici kabule başlama tarihinin, yüklenicinin taahhüt ettiği yatırım süresini aşması halinde 9. madde 4. ve 5. fıkra hükümleri uygulanır. Geçici kabul işlemleri sonucunda tesisin, teçhizat ve tesisat kısmında % 100 (yüzde yüz)' lük bir gerçekleşmenin sağlandığı, tesisin tefrişinin işletme açısından yeterli olduğu, inşaat ve imalat kısmında ise % 97 (yüzde doksan yedi)' lik bir gerçekleşmenin sağlandığı, kalan eksik ve kusurların geçici kabule ve işletmeye mani bir durum teşkil etmediğinin geçici kabul tutanağında belirtilmesi

halinde, geçici kabul tutanağının onayı beklenmeksizin tesisin işletmeye açılmasına sözleşmenin 22. madde hükümleri çerçevesinde İdarece izin verilebilir.

KESİN KABUL

Madde 21 – Yatırımla ilgili geçici kabul tutanağının onaylandığı tarihten 365 (üç yüz altmış beş) gün sonra İdarece, teşkil edilecek heyet veya heyetler marifetiyle kesin kabulü yapılır.

Kesin kabulde de yürürlükteki mevzuat ve bu sözleşme ile eklerine uyulacaktır.

İŞLETME SÜRESİNİN BAŞLANGICI VE TESİSİN İŞLETMEYE ALINMASI ESASLARI

Madde 22 – İşletme süresinin başlangıcı geçici kabul tutanağının İdarece onaylandığı tarihi izleyen ikinci iş günüdür.

Aşağıda sayılan belgeler, İdareye ibraz edilmedikçe Görevli Şirkete işletme izni verilmez.

- e) İşletme sermayesinin temin edildiğine dair Görevli Şirket yönetim kurulu kararı,
- f) İşletme dönemine ilişkin İdarece onaylı sigorta poliçeleri,
- g) İdarece onaylı terminal işletme ve sistemler bakım, onarım planı,
- h) İşletme personelinin branşlarında eğitildiğine dair belgeler ile güvenlik tahkikatlarının yapıldığına ilişkin belgeler,

Geçici kabul tutanağının onaylanmış olması koşuluyla yukarıda sayılan belgelerin ibrazını işleyen 2 (iki) iş günü içinde İdarece Görevli Şirkete işletme izni verilir.

İşletme izni verildiği halde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının personel görevlendirmemesi nedeniyle Görevli Şirketçe fiilen işletmeye geçilememesi durumunda, geçen süre, işletme süresinden sayılmaz ve bu süre için Görevli Şirket İdareden herhangi bir tazminat talebinde bulunamaz.

İŞ SONU PROJELERİ

Madde 23 – Görevli Şirket yatırımın tamamlanmasından sonra işletmeye alınma tarihinden itibaren 60 (altmış) gün içinde nihai (As-built) projelerinin orijinaleri ile beraber üç adet ozalit kopyasını İdareye verecektir.

Son revizyonları içeren uygulama projelerinde temiz ve pis su, elektrik ve benzeri tesisatın geçtiği yerler ayrıntılı olarak gösterilmiş olacaktır.

YATIRIM VE HİZMETLERİN GENEL ESASLARI

Madde 24 – Yatırımın uluslar arası standart ve kalitede gerçekleştirilmesi esas olup, Görevli Şirket; yatırımı bu esas çerçevesinde Uygulama Projeleri, İhale Şartnamesi ve eki Teknik Şartnamelerde belirlenen usul, esas ve kaliteye uygun olarak gerçekleştirecektir.

Görevli Şirket yatırım sırasında; yatırım faaliyetlerinin mevcut hava limanı işlevlerini etkilememesi için İdarece gerekli görülen her türlü önlemi alacak ve yürütecektir.

Görev konusu yatırım ve işlerin, gerek yatırım dönemi ve gerekse işletme döneminde havalimanındaki hava seyrüsefer hizmetleri ve diğer hizmetlerle ilgili elektronik, seyrüsefer yardımcı sistem ve cihazları etkilememesi için Görevli Şirket gerekli tedbirleri alacak, İdarece bu yönde yapılan duyuru ve ikazlara uygun davranacaktır.

Hava Limanındaki gerek seyrüsefere ilişkin elektronik sistem ve cihazların ve gerekse diğer hizmetlere yönelik sistem ve cihazların, görev konusu yatırım ve işlerden etkilenmesi neticesinde doğacak her türlü zarar Görevli Şirketçe karşılanacaktır.

İŞLETME USULÜ

Madde 25 – Görevli Şirket tesisi uluslar arası standartlar ile bu sözleşmede belirtilen usul ve esaslara uygun olarak işletecektir. İdare, Görevli Şirketin işletme usul ve kurallarına uyup uymadığını denetlemeye yetkilidir.

Hava Limanındaki diğer tesislerle Görevli Şirketçe kurulacak yeni tesislerin uyum içinde çalıştırılabilmesini teminen; 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu' nun konuya ilişkin maddeleri ve resmi Türk makamlarının istemlerini konu alan hususlar, Görevli Şirket için de geçerli ve bağlayıcıdır.

Görevli Şirket, Ulaştırma Bakanlığı, DHMİ ve hava taşıyıcılarının resmi üyesi oldukları ICAO, ECAC, ACI, EUROCONTROL, IATA ve/veya ikili veya çok taraflı anlaşmayla taraf oldukları veya olacakları anlaşmalardaki işletme usul ve gereklerinin yerine getirilmesinden sorumludur.

Görevli Şirket, bu tür uluslar arası anlaşmalarla ikili anlaşmaların, mevcut işletme usul ve gereklerinde değişikliğe neden olması halinde yeni işletme usul ve gereklerine uymakla yükümlüdür.

İşletme usulünün yönlendirilmesi ve bu kuralları uyulup uyulmadığının denetlenmesi amacıyla aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması zorunludur.

Görevli Şirket tesisin işletilmesinde yeterli sayıda eğitilmiş eleman bulunduracak, sistemleri işletme ve bakım talimatlarına uygun olarak yapacak veya yaptıracak, işletmenin hiçbir surette kesintiye uğramadan devamını sağlayacak bakım, onarım ve yedek parça tedbirini alacaktır. Görevli Şirket, bakım onarım ilerinin en kısa sürede ve yolcu hizmetlerini aksatmayacak şekilde yapılmasını sağlayacaktır.

Görevli Şirket tesislerde İdarenin görüşü dışında herhangi bir değişiklik yapmayacaktır.

Ticari hacimleri ile kamu kurum ve kuruluşlarına, hava taşıyıcılarına ve yer hizmet kuruluşlarına ait hacimler hizmete hazır hale getirilmiş olacaktır.

Terminal binasında görevli resmi kurum ve İdareler için ayrılması gereken hacimler; İdarenin diğer hava limanlarında bu kuruluşlara tahsis ettiği şartlarda ve döşenmiş olarak Görevli Şirket tarafından sağlanacaktır. Görevli Şirket bu kamu kurum ve kuruluşları ile uyum içerisinde çalışacaktır.

Görevli Şirket tarafından terminal binasından yararlananlara sağlık hizmetleri ücreti karşılığında verilecektir.

İdarece Görevli Şirketin işletme hizmetlerini istenilen standartta vermediğinin belirlenmesi halinde, bu husus yazılı olarak Görevli Şirkete bildirilerek tespit olunan eksiklik ve aksaklığın giderilmesi için makul bir süre verilecektir. Aynı eksiklik ve aksaklığın yinelenmesinde kat' i teminatın binde yarımı tutarında para cezası tahakkuk ettirilecek ve 30 (otuz) gün içinde İdareye nakden ödenmesi Görevli Şirketten istenecektir. Para cezasının süresinde ödenmemesi halinde aylık % 5 (yüzde beş) gecikme zammı tahakkuk ettirilerek tahsil edilecektir. Para cezası uygulamasını gerektiren aksaklığa, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu personeli neden olmuşlarsa Görevli Şirkete para cezası verilmeyecektir. Kamu kurum ve kuruluşları uyarılarak önlem almaları istenecektir.

Yolcu şikâyetlerinin giderilmesi için taraflarca özen gösterilecek ve ortak çözüm araştırılacaktır.

İŞLETMEYE TAHSİS EDİLEN GELİRLER

Madde 26 – Görev konusu yatırım ve iş için, bu sözleşmede belirtilen işletme süresi boyunca İdare tarafından Görevli Şirkete tahsis edilen ve görev konusu yatırım ve işlerden elde edilecek olan gelirler İhale Şartnamesinin 15. maddesinde belirtilmiştir.

İdarece, Görevli Şirkete işletme süresince tahsis edilen gelirler bunlarla sınırlı olup, Görevli Şirket yukarıda belirtilen gelirlerden başka gelir türlerinin kendisine tahsisini talep edemez.

Ancak teknolojik gelişmeler sonucu meydana gelebilecek yeni hizmet türlerinin öngördüğü sistemler için İdarenin izni alınmak koşuluyla Görevli Şirketçe tarife hazırlanarak İdarenin onayına sunulacaktır.

GARANTİ EDİLEN DIŞ HAT YOLCU SAYISI

Madde 27 – İdarece, “İşletme süresince Görevli Şirkete tahsis ve garanti edilen dış hat yolcu servis ücretine tabi dış hat yolcu sayısı İhale Şartnamesinin 15. Maddesinde belirtilmiştir.

Tesislerin işletmeye alınması ve İdareye devredilmesi tarihinin takvim yılı içine rastlaması durumunda, o yıllar için garanti edilen yolcu sayısı aşağıdaki esaslara göre hesaplanır.

Görevli Şirketin işletmeye geçtiği yıldan bir önceki yılın, aylar/günler bazında gerçekleşen yolcu sayılarının yüzdeleri hesaplanır. Bir sonraki yılın hangi ayında/gününde fiili olarak iletme başlıyorsa bir önceki yılın o ayına/gününe kadar gerçekleşen kümülatif yüzdeleri işletmeye geçiş yılındaki garanti edilen yolcu sayısı ile oranlanır. Söz konusu orana tekabül eden yolcu sayısı garanti edilen toplam yolcu sayısından düşülerek kalan yolcu sayısı o yıl için Görevli Şirkete garanti edilir. Aynı esas devretme yılı için de geçerlidir.

DIŞ HAT YOLCU SERVİS ÜCRETİNE TABİ YILLIK GERÇEKLEŞEN YOLCU SAYISININ TESPİTİ

Madde 28 – Dış hat yolcu servis ücretine tabi yıllık gerçekleşen yolcu sayısı 01 Ocak saat 00.01 ile 31 Aralık saat 24.00 arası gerçekleşen yolcu sayısıdır.

Bu sayının tespitinde havayolu şirketi ve/veya havayolu şirketinin temsilcisi olan yer hizmet kuruluşunca düzenlenen “yolcu bildirim listesi” esas alınacaktır.

Taraflar her ayın ilk on beş günü içinde bir ay önce gerçekleşen yolcu sayısı üzerinde yolcu bildirim listesini esas alarak mutabakat sağlayacaklardır.

DHMİ ücret tarifesinde dış hat yolcu servis ücretine tabi olmayacağı belirtilen yolcular yolcu bildirim listesindeki mutabakat sağlanan sayıya dâhil edilmeyecektir.

Mutabakat sağlanmış olması tarafların yolcu bildirim listelerini endi imkânlarıyla kontrol etmelerine engel değildir.

İdare saptanan yanlış bildirimler konusunda ilgili şirket hakkında takibe geçilmesinde ve alacağın tahsili için yasal yollara başvurulmasında Görevli Şirkete yardımcı olacaktır.

TARİFELERİN TESPİTİ

Madde 29 – Dış hat yolcu servis ücretlerinin tarife tespiti tamamıyla İdareye aittir.

İşletme dönemi süresince her yıl için garanti edilen dış hat giden yolcu sayısına ulaşılan kadar yolcu servis ücreti tarifesi kişi başına tarihinde uygulanmakta olan ücret tarifesi hükümleri çerçevesinde 15 (on beş) ABD Doları esas alınır.

Sözleşmede Görevli Şirkete tahsis edileceği belirtilen gelirlerden, köprü gelirleri (köprü, 400 Hz. su) yer tahsis, kira ve reklam, kontuar, CIP, VIP, toplantı salonu ve konferans salonu gelirleri ile bilet satışı, büro tahsis, emanet odaları, otopark, bagaj taşıma, telefon, diafon, anons, uçuş bilgi ve monitör kullanımı, muayene, tedavi, film çekimi, elektrik ve su gelirlerine ilişkin tarife; İdarenin uluslar arası hava limanlarında uyguladığı ücret tarifesinin $\pm$ % 25 (yüzde yirmi beş)' ini geçmeyecek şekilde Görevli Şirketçe belirlenir ve İdarenin yazılı onayı ile yürürlüğe girer.

YOLCU SERVİS ÜCRETİNİN TAHAKKUKU VE ÖDENMESİ

Madde 30 – Dış hat yolcu servis ücretinin tahakkuk ve tahsili ile tarafların bu madde kapsamında birbirlerine yapacakları ödemelerde uyulacak usul ve esaslar aşağıda belirtilmiştir.

Bir işletme yılında gerçekleşen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısı işletme yılının başlamasını müteakip aylık bazlarda Madde – 28' de belirlenen usuller çerçevesinde izlenir.

Bir işletme yılında gerçekleşen tüm dış hat yolcu servis ücretinin tahakkuk ve tahsilinden Görevli Şirket sorumlu olup, Görevli Şirket gerçekleşen dış hat yolcu servis ücretinin tahakkuk ve tahsilini yapamadığından bahisle İdareden herhangi bir istemde bulunamaz. İdareye karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınamaz.

Bir işletme yılında dış hat yolcu servis ücretinin 15 (on beş) ABD \$' ı olarak uygulanması halinde İdare tarafından o işletme yılı için garanti edilen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısına ulaşılan kadar tahakkuk eden tüm dış hat yolcu

servis ücreti geliri Görevli Şirkete ait olacaktır. İdarece garanti edilen yolcu sayısına ulaşıldıktan sonra tahakkuk eden dış hat yolcu servis ücreti gelirinin tamamı ise İdareye ait olacaktır.

Bir işletme yılında dış hat yolcu servis ücretinin 15 (on beş) ABD \$' ından düşük belirlenmesi halinde uygulanmakta olan ücret tarifesi ile 15 (on beş) ABD \$' ı arasındaki fark aylık bazda gerçekleşen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısı ile çarpılarak takip eden ayın sonuna kadar İdare tarafından Görevli Şirkete ödenecek olup, bu uygulamaya o işletme yılı için garanti edilen yolcu sayısına ulaşılan kadar devam edilir. O işletme yılında İdarece garanti edilen yolcu sayısına ulaşıldıktan sonra yolcu servis ücretinin tamamı İdareye ait olacaktır.

Bir işletme yılında dış hat yolcu servis ücretinin 15 (on beş) ABD \$' ından yüksek belirlenmesi halinde 15 (on beş) ABD \$' ı ile uygulanmakta olan ücret tarifesi arasındaki fark aylık bazda gerçekleşen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısı ile çarpılarak takip eden ayın sonuna kadar Görevli Şirket tarafından İdareye ödenecektir. Garanti edilen yolcu sayısına ulaşıldıktan sonra bu ücretin tamamı İdareye ait olacaktır.

Bir işletme yılında o işletme yılı için İdarece garanti edilen dış hat yolcu servis ücretine tabi yolcu sayısına ulaşamaması durumunda o işletme yılı için İdarece garanti edilen yolcu sayısı ile gerçekleşen yolcu sayısı arasındaki farkın 15 (on beş) ABD \$' ı ile çarpımından elde edilecek tutar takip eden yılın Ocak ayı sonuna kadar İdare tarafından Görevli Şirkete ödenecektir.

Tarafların bu madde hükmü çerçevesinde birbirlerine yapacakları ödemeler sözleşmede aksine bir hüküm bulunmadıkça takip eden ay içerisinde ve Madde – 28' de belirtilen yolcu mutabakatının sağlanmasını müteakip 15 (on beş) gün içerisinde ABD Doları olarak yapılacaktır.

GELİRLERİN TAHSİLİ

Madde 31 – Bu sözleşme kapsamında görevliye tahsis edilen tüm gelirlerin tahsili Görevli Şirkete ait olup, Görevli Şirket bu gelirleri tahsil edemediğinden bahisle İdareden bir talepte bulunamaz ve yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınamaz.

TERMİNALDEKİ MAHALLERİN KİRALANMASINDA UYGULANACAK ESASLAR

Madde 32 – Görevli Şirket ticari mahallere ilişkin olarak üçüncü şahıslara akdedeceği kira sözleşmesinde tesisin işletme süresini göz önünde bulunduracak, işletme süresini aşan ve İdareyi yükümlülük altında bırakan sözleşme akdetmeyecek ve sözleşmelerde kiralama hakkının işletme süresiyle sınırlı olduğu yönünde hükümlere yer verilecektir. Bu hükme aykırı hareket halinde Görevli Şirket İdarenin uğrayacağı zararı tazmin etmekle yükümlüdür.

Projesinde belirtilen ticari mahallerden ayrı olarak ek ticari mahal yaratılmasına ihtiyaç duyulması halinde Görevli Şirketçe İdarenin yazılı onayı alınacaktır. Bu mahallerin yaratılması için gerekli giderleri Görevli Şirket üstlenecektir. Görevli Şirket; bu yerler için İdareye, İdare ile karşılıklı mutabakat sonucu belirlenen kira bedelini ödeyecektir.

Sözleşme süresinin sona ermesinden önce sözleşmenin İdare tarafından fesh edilmesi ve görev konusu yatırım ve işlere el konulması durumunda Görevli Şirketin üçüncü şahıslarla akdetmiş olduğu kira sözleşmeleri tüm hak ve yükümlülükleri ile birlikte İdareye intikal edecektir. Görevli Şirketin belirli dönemleri kapsayan kira bedellerini kiracılardan peşin olarak almış olması halinde, peşin aldığı kira bedellerinden İdarenin tesisleri devralma tarihinden sonraki döneme isabet eden kısmı; İdarenin tebliğini müteakip 30 (otuz) gün içerisinde Görevli Şirket tarafından İdareye ödenecektir. Anılan meblağ bu süre içinde ödenmediğinde İdarenin bu meblağı mevcut teminatlardan ve/veya Görevli Şirketin sair alacaklarından mahsup etme hakkı olacaktır.

AMORTİSMANLAR

Madde 33 – Görevli Şirket işletmekte olduğu tesisin Vergi Usul Kanununda belirtilen şekil ve esaslara göre amortismanlarını ayırmaya mecburdur. Vergi Usul Kanununda amortisman süreleri belirtilmeyen sabit kıymetlerin amortisman sürelerini, Görevli Şirket ile İdare karşılıklı mutabakat neticesinde belirleyeceklerdir. Söz konusu biriken amortisman tutarları tesisin devri esnasında İdareye devredilecektir. Ancak, her

yıl ayrılan amortisman tutarlarına tekabül eden kısım için Görevli Şirket, yılın tamamlanmasını takip eden 2 (iki) ay içerisinde o günkü Merkez Bankası döviz satış kuru üzerinden temin edeceği ABD \$' ı cinsinden teminat mektubunu İdareye verecektir.

Amortisman tabi kıymetlerin yenilenme ihtiyacı bulunduğu bu kıymetlerin yenilenmesi ve yenileme fiyatları konusunda İdarenin mutabakatı alınacaktır.

Ekonomik ömürlerini dolduran sabit kıymetler elden çıkarılıp, Görevli Şirket tarafından yenilendiği takdirde, bu kıymetlere isabet eden amortisman tutarı kadarlık teminat mektubu İdare tarafından Görevli Şirkete iade edilecektir.

KIDEM TAZMİNATI

Madde 34 – Görevli Şirket işletme dönemi sonunda istihdam ettiği işçilerin; hizmet akitlerinden ve 1475 Sayılı İş Kanunundan ve o tarihte yürürlükte bulunan diğer mevzuattan doğan tüm yasal haklarını ödeyip, işyeri ile ilişkilerini kesebilecektir. Ancak; işletme dönemi sonunda İdarece çalıştırılmasına karar verilen personelin bulunması halinde bu personelin kıdem tazminatlarını (ihbar tazminatı hariç) İdareye nakden ödeyerek devir teslim iş ve işlemlerini tamamlayacaktır. Bu konudaki karar İdare ile istihdam edilmek istenen işçiye aittir. İdare bu konudaki kararını devir teslimden en az 3 (üç) ay önce yazılı olarak Görevli Şirkete bildirecektir. İdarece istihdamına karar verilen işçiler dışında kalanların işçilik haklarının Kanunlar çerçevesinde sona erdirilmesinden veya başka iş yerine transferinden Görevli Şirket sorumlu olacaktır.

FAALİYET RAPORLARI

Madde 35 – Görevli Şirket yatırım ve işletme döneminde yürüteceği işlerle ilgili faaliyet raporlarını altı aylık olarak düzenleyerek İdareye verecektir.

DENETİM

Madde 36 – İdare Görevli Şirketin sözleşme kapsamına giren tüm faaliyetlerini, belge ve kayıtlarını bütün aşamalarda denetler veya denettirebilir.

SÖZLEŞMENİN FESHİ

Madde 37 – A. YATIRIM DÖNEMİNDE FESİH

Görevli Şirketin sözleşme ve eklerinin imzasını müteakip yatırım faaliyetlerine başlamadan önce sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyeceğini İdareye yazılı olarak beyan etmesi halinde, İdare sözleşmeyi feshederek teminatı irat kaydeder.

Görevli Şirket yer teslimini izleyen 45 (kırk beş) gün içerisinde yatırım faaliyetlerine başlamaz ve yükümlülüklerini yerine getirmez ise, İdare Görevli Şirkete 30 (otuz) gün süreli ihtar çekerek yatırım faaliyetlerine başlamasını ister. Görevli Şirketin bu sürenin sonunda da yatırım faaliyetlerine başlamaması ve/veya diğer yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde İdare başka bir ihtara gerek kalmaksızın sözleşmeyi feshederek mevcut teminatı irat kaydeder.

Görevli Şirketin yatırım faaliyetleri başladıktan sonra taahhüdünden vazgeçmesi veya İdarece yapılacak 30 (otuz) gün süreli ihtara rağmen taahhüdüne uygun davranmaması, sözleşmede belirtilen mücbir sebepler dışında ve onaylı iş programına (varsa onaylı revize iş programına) aykırılık olarak kabul edilemeyeceği belirtilen oranların dışında onaylı iş programına uymaması, İdarece yapılan ihtarlar rağmen iş programındaki aksaklıkları gidermemesi ve bu aksaklıkların yatırım süresinin altı aydan fazla geciktirmesi veya geciktireceğinin anlaşılması halinde İdarenin sözleşmeyi feshederek teminatı irat kaydetme ve o güne kadar yapılan yatırıma el koyarak bedelsiz devralma hakkı vardır.

İrat kaydedilen kesin teminat hiçbir suretle Görevli Şirketin İdareye olan borçlarına mahsup edilemez.

Görevli Şirketin kusurlu hareketleri sonucunda sözleşmenin feshine neden olması halinde İdareden herhangi bir talepte bulunma hakkı yoktur.

B. İŞLETME DÖNEMİNDE FESİH

Görevli Şirketin işletme döneminde kusurlu hareketleri nedeniyle sözleşme ve eklerindeki hükümlere uygun hareket etmemesi ve kendisine bu aksaklıkları düzeltmek

için verilecek süreye rağmen bunları düzeltmemesi halinde, İdarece sözleşme feshedilebilir. Bu durumda kesin teminatı irat kaydedilir.

İrat kaydedilen kesin teminat hiçbir suretle Görevli Şirketin İdareye olan borçlarına mahsup edilmez.

Görevli Şirketin kusurlu hareketleri sonucunda sözleşmenin işletme sonu beklenmeksizin feshine neden olması durumunda İdareden hiçbir talepte bulunma hakkı yoktur.

SÜRE SONUNDA TESİSİN DEVRİ

Madde 38 – Bu sözleşmede belirlenen tesis, teçhizat, tesisat, cihaz ve sistemler ile bu teçhizat, tesisat, cihaz ve sistemlere ait faturalara ait belirtilen ek teçhizat, avadanlık, alet ve ekipmanlar ile envanterde kayıtlı her türlü demirbaş malzeme ve mefruşat, işletme süresi sonunda bedelsiz olarak bakımlı, çalışır ve kullanılabilir durumda, her türlü borç ve taahhütten ari olarak İdareye devredilecektir.

Devir tarihinden önceki bir yıl içinde İdare istediği takdirde, tesiste mevcut teçhizat, tesisat, cihaz ve sistemlerden ekonomik ömürlerini doldurmuş olanlar, teknik özelliklerine göre Görevli Şirket ile karşılıklı olarak tespit edildikten sonra, giderleri İdarenin onayını müteakip birikmiş amortismandan karşılanmak suretiyle görevli Şirketçe yenisiyle değiştirilecektir.

Tesisin devrinden altı ay önce Görevli Şirket tesisin işletilmesine ilişkin olarak ihtiyaç duyulabilecek en az üç aylık yedek parça listesini İdareye verecektir.

Görevli Şirketçe sistemlerin her biri için İdarenin belirleyeceği personele yeterli sürelerde ayrı ayrı eğitim verilecektir ve bu eğitimler sözleşme süresinin son bir yılı içerisinde tamamlanmış olacaktır.

Sözleşme süresinin sonunda veya sözleşme süresi içerisinde sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda görev konusu yatırım ve işlerin İdarece devralınmasından önce 5 (beş)' i İdare 5 (beş)' i de Görevli Şirket tarafından görevlendirilecek 10 (on) kişiden

oluşan bir devir teslim heyeti oluşturulacak ve Komisyonun Başkanlığını İdare Heyetinin Başkanı yapacaktır.

Devir Teslim Komisyonu, devir teslim işlemlerinden önce görev konusu yatırım ve işlerin hâlihazır durumunu; bakımlı, çalışır bir durumda bulunup bulunmadığını, görev konusu yatırım ve işlerin sözleşme hükümleri doğrultusunda İdareye devrine hazır olup, olmadığını inceleyecek, eksik gördüğü kusur ve noksanları belirleyerek bunları bit tutanak haline getirecektir. Tutanakta kusur ve noksanların cinsi, bu kusur ve noksanların giderilmesi için gerekli olan bedel ve zaman belirtilecektir.

Devir Teslim Komisyonunca tanzim edilen tutanağa üyeler kendi fikirlerini ayrıca dipnot olarak yazabilirler. Heyet kararlarını çoğunlukla verir ve oyların eşit çıkması halinde Başkanın oyu ağırlıklı oy olarak sayılır.

BAKIM VE ONARIM

Madde 39 – Görevli Şirket, görev konusu yatırım bünyesinde yer alan tüm tesislerin (mekanik, elektrik, elektronik, güvenlik) tesisat ve teçhizatın, tesisin tefrişi için kullanılan malzemenin, işletme süresince bakım, periyodik bakım ve onarımını yapmaktan ve bunları çalışır bir vaziyette tutmaktan, eskiyen ve ekonomik ömürlerini dolduran malzemeyi yenisi ile değiştirmekten sorumludur. Bakım, onarım ve yenileme giderleri Görevli Şirkete aittir.

Görevli Şirket, bakım-onarım ve yenileme çalışmalarını görev konusu yatırımın işletmeye alınması esnasında İdareye vereceği terminal işletme ve sistemler bakım-onarım planına göre yapacaktır.

Bakım ve onarım çalışmaları görev konusu yatırım ve işlerin işletimini engellemeyeceği gibi, İdarenin işletiminde olan diğer tesislerin işletimini de engellemeyecektir. Bakım-onarım çalışmaları nedeniyle tesisin işletilememesi işletme süresini etkilemeyecektir.

VERGİ, RESİM, HARÇ VE MASRAFLAR

Madde 40 – Sözleşmeyle ilgili her türlü vergi, resim, harç ve masraflar Görevli Şirket tarafından karşılanacaktır. Görevli Şirket, yatırım ve işletme dönemindeki her türlü harcamalar (sözleşme giderleri dâhil) ile bu dönemlerde tahakkuk edecek vergi, resim, harç ve masrafların tamamının finansmanından ve ödenmesinden sorumludur.

SİGORTA

Madde 41 – Görevli Şirket, sözleşmede tanımlanan tesis ve sistemleri yatırım ve işletme dönemi boyunca genel riziko sigortası (all risk-full close) olarak geçerli ve yürürlükte kalacak şekilde İdarece onaylanacak sigorta şirketlerine asgari bu sözleşmenin ekini oluşturan SİGORTA ESASLARI' nda belirtilen koşulları kapsayacak şekilde sigortalattıracaktır. Sigorta poliçeleri yatırım ve işletme dönemleri için ayrı ayrı düzenlenecektir.

İşletme döneminde tesisin mücbir sebep nedeniyle kısmen veya tamamen elden çıkması, harap olması gibi nedenlerle işletilemez hale gelmesi ve sigorta bedeline hak kazanılması durumunda sigorta bedeli, İdarenin denetimine tabi olmak kaydı ile tesisin yeniden yapılmasında ve işletmeye alınmasında kullanılacak, Görevli Şirket sigorta bedelini bu amacın dışında kullanamayacaktır.

TESİSİN GÜVENLİĞİ

Madde 42 – Görevli Şirket sözleşme konusu tesisin güvenliğini yürürlükteki mevzuat çerçevesinde sağlamaktan sorumludur.

GÖREVİN DEVRİ VE TEMİZLİK

Madde 43 – Görevli Şirket yatırım ve işletme dönemlerinde sözleşmeden doğan tüm hak ve yükümlülüklerini aynı şartlarla ve 94/5907 Sayılı Bakanlar Kurulu

Kararında belirtilen usul ve esaslara uygun olarak başka şirkete İdarenin uygun görüşü ve Yüksek Planlama Kararı ile devredilebilir. Bunun dışında yapılan tüm devir işlemleri ile devir anlamına gelebilecek işlem ve belgeler geçersiz sayılır.

Görevli Şirketin görevi bir başka şirkete Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile devretmesi halinde bu sözleşme ve diğer sözleşmelerden doğan tüm hak ve yükümlülükleri de yeni şirkete devredilmiş sayılır.

Görevli Şirket işletme dönemi süresince kendisine tahsisli gelirlerini sözleşme kapsamı projenin kreditorlerine, ana para ve faiz ödemeleri karşılığı olarak ve sözleşme süresi ile sınırlı olmak koşulu ile temlik edebilir. Sözleşmenin İdare tarafından Madde - 37 kapsamında feshi halinde bu temlik kendiliğinden sona erer ve İdareye karşı herhangi bir hüküm ifade etmez.

DİĞER HUSUSLAR

Madde 44 – a) Patent Hakları: Görevli Şirket, bu sözleşme ile taahhüt etmiş olduğu işe ait her türlü teçhizat, tesisat, sistem ve tesise ait proje, tasarım, ekipman ve benzerleri tüm patent, proses, isim, marka ve telif haklarına ait üçüncü şahıslardan gelecek talepler, ödemeler, cezalar ve masraflardan sorumlu ve bunları karşılamakla yükümlü olacaktır.

b) Eski Eserler: İnşaat kazıları esnasında iş mahallinde ortaya çıkacak tarihi, kültürel, sanat veya ilmi değere haiz eşya, malzeme ve diğer kıymetler Devlet malıdır. Bu gibi durumlarda Görevli Şirket durumu İdareye bildirmeye ve ilgili memurlar gelip bulunan eserleri teslim alıncaya kadar muhafaza etmeye ve yürürlükteki kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine uymaya mecburdur.

c) Bilgilerin Saklı Tutulması: Tarafların her biri diğer tarafın kendine sağladığı tüm gizli bilgilerin, verilerin, dokümanların ve knowhow' ın veya başka bir tarzda elde edilen bilgilerin saklı tutulacağını ve personelinin gizliliğe riayet edeceğini bilgileri saklayan tarafın yazılı onayı olmadan bunları üçüncü şahıslara açıklayamayacağını kabul ve taahhüt eder.

d) Yardımlaşma: Görevli Şirket, kendisine verilen yetki doğrultusunda işleri gerçekleştirmek amacıyla iş programı ve proje dokümanları uyarınca gerekli olan bütün resmi izinler için zamanında başvuracaktır. Şirket resmi makamlardan alınacak izinlerle ilgili konularda İdareden bilgi alışverişinde bulunacaktır. İdare, iş programına göre kendi yetkisi dâhilinde bulunan izinleri verecek ve diğer Devlet kuruluşlarından alınması gerekli yetki ve izinlerin sağlanmasında Şirkete yardımcı olmak konusunda azami çabayı gösterecektir.

TEBLİGAT ADRESİ

Madde 45 – Görevli Şirkete İdare tarafından yapılacak tebligat için

Adres :

Tel :

Faks :

olarak gösterilmiştir.

Adres değişikliklerinin İdareye 3 (üç) gün içinde bildirilmesi gerekir. Adres değişiklikleri bildirilmediği sürece değişiklikten önceki adrese yapılan tebligatlar Görevli Şirkete yapılmış sayılır.

SÖZLEŞME VE EKLERİNDE DEĞİŞİKLİK

Madde 46 – Bu sözleşme yürürlüğe konulmasındaki usulle değiştirilebilir.

SÖZLEŞME EKLERİ

Madde 47 – Görevli Şirket, sözleşme konusu işi, bu sözleşme ile aşağıda sayılan ve imza aşamasında sözleşmeye bağlı ekler ile imza aşamasından sonra sözleşmeye bağlanacak ekler çerçevesinde ifa etmeye mecburdur. Yorum gerektiren hallerde ve uyuşmazlık çıkması durumunda bu sözleşme esas alınacak ana metin olup, diğer ekleri fer'i niteliktedir. Sözleşme ile eklerde yer alan hükümler arasında çelişki olduğunda bu sözleşme hükümleri esas alınır.

c) Sözleşmeye imza aşamasında bağlı ekler:

- l. Projeler ve proje listeleri,
- m. İhale Şartnamesi ve ekleri,
- n. Elektrik, elektronik-güvenlik ve mekanik sistemleri genel teknik şartnamesi,
- o. Elektronik-güvenlik, Elektrik ve Mekanik sistemlere ilişkin Teknik şartnameler,
- p. Yapım Sözleşmesi,
- q. Yönetim-İşletim Sözleşmesi,
- r. Sigorta Esasları,
- s. Güvenlik Protokolü,
- t. Firma teklifleri ile tekliflere ilişkin ekler, teyid ve taahhütler,
- u. Firmaca teklif edilen ve İdarece onaylanan demirbaş listesi,
- v. Teminat mektubu,

d) Sözleşmeye imza aşamasından sonra bağlanacak ekler:

- e) Kredi Anlaşmaları,
- f) Sigorta Poliçeleri,
- g) Yer Teslim Tutanağı,
- h) İş Programı,
- i) Kaynak Harcama Çubuk Diyagramı.

SÖZLEŞMENİN YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ

Madde 48 – Bu sözleşme, Danıştay’ ın incelemesinden sonra taraflarca imzalandığı tarihte yürürlüğe girer.

Ancak, Görevli Şirket bu sözleşme gereğince yatırımda kullanacağı kredilere ilişkin kredi anlaşmalarını sözleşmenin imzasını müteakip 8. Maddede belirtilen süre içinde kredi kuruluşları ile imzalayarak İdareye ibraz etmekle yükümlü olup, Görevli Şirketin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde fesh olunur. Bu durumda Görevli Şirket o güne kadar yaptığı harcamalar için İdareden herhangi bir talepte bulunamayacak, ayrıca teminatı irat kaydedilecektir.

İDARE

İmza – Kaşe

GÖREVLİ ŞİRKET

İmza – Kaşe